

АКТУАЛЬНО

Василь ЗАХАРЧЕНКО: ІСТОРІЯ ПОВТОРЮЄТЬ- СЯ?

Недавно, перечитуючи П. Тичину, раптом натрапив на вірш "На могилі Шевченка", датований 1918 роком. Прочитав, і стало мені гірко від кожного рядка. "Вгамуйся, — казав я собі. — Це ж далека історія вже". А душа не заспокоювалася... І не було рятунку від розпуки, від жалю... Ось цей вірш:

Спилися ми на "Чайці".
Васильченко з "Кармелюком",
я — з "Сковородою".
Пригадую: в ріці
задумавсь місяць...
А на веранді над водою
пісні і карти круг стола:
приїхали, бач, до Тараса
од Скоропадського Павла,
од свинопаса!
Жалілися: нема добра,
а ми ж добра всім хочем.
Росію нам "собрать" пора!
Павлу послужим "міжду прочим",
а там...
Кривавивсь місяць по краям.
Заснув товариш мій селяк.
...а там не випустим із рук!
І враз заплакала вода...
І ні в кого було спитать:
кого ж нам на Україну ждять?
— Кармелюк.
— Сковорода.

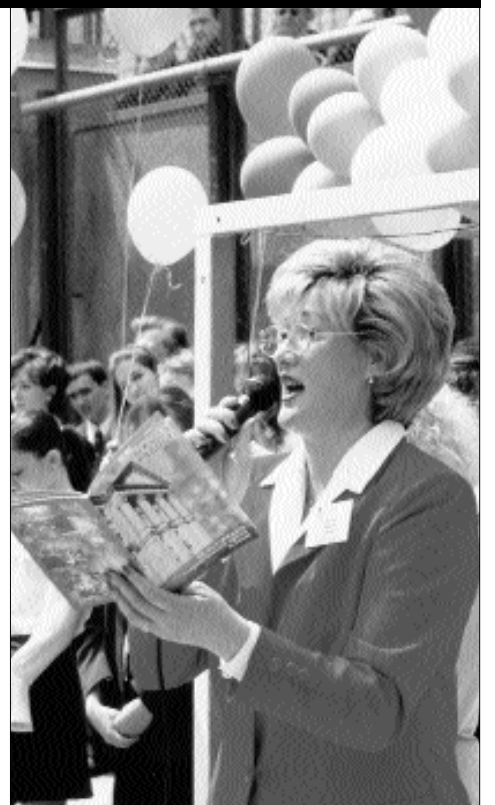
Ой, не далека це історія... Навпаки, це щось дуже сьогодинське. Одинадцять років ми вже маємо Українську державу, а зроблено для відродження України за ці роки в одинадцять (?), де там (!), у сотню разів менше, ніж навіть за 8 місяців гетьманування "свинопаса" Павла Скоропадського. А дозволялося ж те робити лише "міжду прочим", з єдиним стратегічним прицілом — "собрать Росію", віддати готовеньке, зібране, приспане, заспокоєне й упокоєне від Сяну до Дону знову Росії. Ким же дозволялося? Російським та проросійським імперським набродом, який густо оточив тоді безвольного, довірливого, недалекогоглядного "гетьмана"-малороса на державних щаблях України.

І думається: а що, як і нині жорстока наша історія, не вивчена нами до пуття, повертається до нас у сьогодинське життя? Це ж небезпечно... І цього разу начебто "розбудовується" в Україні держава. Та тільки яка?.. Чия?.. Невже наша? Українська? Усі ці "незалежницькі" 11 років мене не полишає відчуття, що нашою державою на різних рівнях кермують чужі люди, глухі до українства, до української мови, культури, духовності. Одні через байдужість, інші ж правлять з прихованою лютою ненавистю до всього українського. Інакше чому не чуять ані в Адміністрації Президента, ні в Кабміні, ні в парламенті заяви, волення творчої інтелігенції, "Просвіти" з приводу, скажімо, розвалу друкування та розповсюдження української книжки, засилля російської та російськомовної книжної продукції в Україні, російськомовної преси, усе більшого й більшого російськомов'я українських телеканалів, навіть державного УТ-1, заповнення естради російськими естрадними гастролерами й сприяння цьому. А освіта! У ній же повністю відсутнє національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління, у міських школах панує суцільне російськомов'я учнів. Це ж спостерігаємо й у вищих навчальних закладах, ПТУ. Таким чином рік у рік ось уже

Закінчення на с. 5

ПЕРШЕ ВЕРЕСНЯ

ШКОЛА РАДОСІ

У слові **школа** закладено сакраментальний зміст. "От виростеш і підеш до школи", — обіцяє мати своєму малюкові, який прагне скоріше вирости. "Що було сьогодні цікавого у школі?" — запитує вона сина-підлітка, який набурмосився над тарілкою під час вечері, ховаючи очі. "Сказали, щоб прийшов до школи з батьками", — відповідає.

Етапи звичайного життя. Школа. Школа життя і дорослішання, вища школа, школа професора Амосова, школа виховання, школа виживання...

У слові **школа** завжди присутній оптимістичний, перспективний, обнадійливий акцент, харизматичний сенс сподівання на краще, динаміка розвитку особи.

"От закінчу школу і...", "Як тільки закінчу університет...", "Після закінчення аспірантури я вже..." Школа ніколи не закінчується і не закінчиться. Саме у школі відбувається зміна поколінь і ніде так, як у школі, не сходяться всі суперечності розвитку суспільства.

Саме школа продукує майбутніх носіїв інтелекту Нації, у шкільному середовищі формуються характери і усвідомлюються таланти. Трієчники з характерами — майбутні адміністратори, політики, державні діячі. Серед тихих відмінників-скептиків — майбутні вчені й літературні критики, серед ерудитів — майбутні журналісти. Вони вийдуть на сцену.

Лише Вчитель — терплячий, усміхнений, стриманий, з сумним досвідом власних помилок, невіддільних від помилок учнів, — залишається завжди за лаштунками. Автор і режисер вічного спектаклю.

Інколи його викликають на сцену. Переважно три рази на рік: 1 вересня, на День Учителя, на 8 березня. Бо вчитель — це,

переважно, знову-таки — жінка.

На жінках наших терплячих і роботящих тримається Школа. У тому числі 48-ма гімназія м. Києва, яку очолює Маріанна Босенко. Українська, англійська, польська, російська, французька мови, основи журналістської майстерності, історія світового мистецтва, культура життєвого самовизначення,

основи сценічної майстерності тощо створюють особливе, своєрідне професійне тло виховного процесу в цьому закладі, який називають школою радості. А одна з восьмикласниць назвала її вуликом із бджолами.

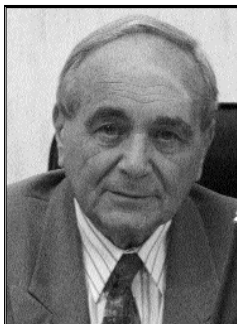
Радісної вам праці, бджоло! у радісному вулику! До школи!

В номері:

Ліна КОСТЕНКО —
почесний доктор
Чернівецького
університету

стор. 2

Микола ПЛАВ'ЮК:
"Наше
суспільство
не готове
до революції"

стор. 9

Раїса КИРИЧЕНКО:
"Літо, щедre
на пісні"

стор. 15

Відомі політичні та громадські діячі (Анатолій Матвієнко, Павло Мовчан, Левко Лук'яненко, Лесь Танюк, Геннадій Удовенко та інші) відзначали річницю, окрім вітань-подарунків ювілярові, своїми політичними промовами із критикою режиму Л. Кучми. Прозвучала нова етапна теза Леоніда Кравчука про те, що "незалежна єдина Помісна Православна Церква в Україні — Київський Патріархат"... Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив пана Плав'юка Орденем святого рівноапостольного князя Володимира I ступеня, віцепрем'єр Володимир Семинюченко, у свою чергу, від імені Президента Кучми — Орденем Ярослава Мудрого II ступеня, начальник управління міськадміністрації Володимир Кравченко — "Знаком пошани" від київської влади, ректор Кам'янець-Подільського педуніверситету Олександр Завальнюк — званням професора. Вітальні адреси надіслали, окрім інших, Голова Верховної Ради України Володимир Литвин, лідери "Нашої України" і "Батьківщини" Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко.

"Шкода, що Президент УНР в екзилі не став Президентом незалежної України. Він бо — найдостойніший, коли ж ми вибирали серед найгірших..." — завершив своє привітання Голова ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка і шеф-редактор "Слова Просвіти" Павло Мовчан. Саме цей "найдостойніший", останній Президент УНР в екзилі, сьогоднішній Голова Організації Українських Націоналістів, Голова правління Фондації імені О. Ольжича Микола Плав'юк — гість тижневика "Слово Просвіти".

— Шойно, Миколо Васильовичу, ми відзначали десятиріччя, як Ви передали повноваження Державного Центру УНР владі незалежної України: політичні пристрасті загострюються, від народу очікують протестів офіційній владі, Леонід Данилович нагороджує Вас Орденем Ярослава Мудрого, закінчуючи вітання словами "Слава Україні!"...

— Коли керівництво держави головні акценти робить на соціально-економічних проблем, забуваючи про національні, політичні пріоритети — кожну таку нагоду треба використовувати, щоб нагадувати про наші первинні інтереси, про наше державне історичне минуле. До того ж усе це відбувається у специфічних, складних політичних умовах, тому всі виступи, від Святійшого Філарета й до експрезидента Леоніда Макаровича, проходять з аналізом існуючої ситуації.

До останніх хвилин не було відомо про участь урядових кіл в урочистостях, але їхня присутність, офіційні заяви від Президента, Кабінету Міністрів, Парламенту свідчать про те, що річниця примусила владу зайняти певну позицію, задокументувати і виголосити її публічно. Тим самим актуалізовується подія для громадськості, пропугують державницькі цінності.

— Дехто навіть серед відомих політиків продовжує закидати Вам передчасність того кро-

ку 24 серпня 1992 року: треба було зачекати, оцінити діяльність влади в Україні...

— За часів відновлення державної незалежності України у 1991 році було неможливим і недоцільним продовжувати діяльність уряду у вигнанні, шкідливим і для української справи, і для нас... Коли ми десятки років переконували світову громадськість, що воля українського народу до суверенного життя згвалтована радянською окупацією, що ми представляємо ту волю і рано чи пізно таки здобудемо незалежність України, — зігнувши руки 24 сер-

ки за кордоном, я запитав: "Як можуть 300 членів Спільноти перебрати владу в Україні?" Пан Михайло відповів, що головне — відтяти голову вершині піраміди, решта ж буде слухати. Голову ніби відтяти, але, на жаль, ніхто не став слухати, бо залишилися тверді основи державного апарату.

— Відомо, пане Миколо, що Вам у дитинстві лікар немилосердно проколював коротке життя — до 30 років. Маєте якісь рецепти здоров'я у свій 75-річний ювілей?

— Друга частина історії з лікарем пов'язана з моїм вихователем — отцем Во-

лодимиром Процьом. Довідавшись про слова лікаря, він сказав мені: "Сину, пана лікаря треба слухати, але є найвищий лікар — Бог. Як-що він вирішив, що тобі жити довше — лікар помилився. Якщо ж його воля підтверджується словами лікаря — тобі залишився короткий час на землі, кожного дня пробуй зробити щось добре..." Я прожив уже більше, ніж 30 років, але той навик робити кожен день добро намагаюся практикувати. У світі тієї небезпеки, що залишилося жити недовго, я завжди інтенсивно працював (як селянська дитина праці не цурався)... Якщо батьки казали: "Землі, сину, немає — іди вчитися і, може, даси собі раду в житті". І я вчився.

— Ви були там міль-

22 серпня 2002 року історичний Будинок Центральної Ради в столиці став епіцентром відзначення десятиріччя передачі Державним Центром УНР в екзилі своїх повноважень Президенту, урядові й Парламенту незалежної України, що збіглося з 75-річним ювілеєм останнього Президента УНР в екзилі Миколи Плав'юка.

МИКОЛА ПЛАВ'ЮК: «НАШЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ГОТОВЕ ДО РЕВОЛЮЦІЇ»

пня і 1 грудня 1991 року, ми б виявилися просто політично неграмотними.

Питання, чи мені подобалося, кому я передавав повноваження, — зовсім в іншій площині, і Леонід Макарович знає, що не був моїм кандидатом (був Чорновіл, був Лук'яненко). Я передавав повноваження не Кравчуку як особистості, а волею народу обраному Президенту незалежної України. Хоча й критикував його до того й після того, але мої особисті переконання треба було відділити од конституційного обов'язку, що лежав на мені.

Я також можу мати жалі до демократичної частини Верховної Ради того часу, що вони не здійснили прямої концепції відновлення Української Народної Республіки, як то зробили зі своїми історичними державами прибалти чи поляки, а пішли на компроміс модифікації УРСР. Мені, як Президенту УНР, було особливо боляче це сприймати, але розумів, що то — компроміс. З іншого боку, домовившись із комуністами, що ті голосують за незалежність і не будуть судимі й усунені від влади, — демократи заплотили великою кров'ю, страшиком занепадом держави... Михайла Гориня, який тоді дякував мені за підтримку Гельсінської Спіль-

нотером? — В Україні. Коли тут були купони, тоді і я став мільйонером.

— Чи бачите Ви, пане Миколо, серед нашого політикуму, громадських діячів чи серед українців за кордоном лідерів нації?

— У всякому разі не за кордоном. Я не думаю, що так погано складається справа з українською нацією, щоб шукати лідера поза межами України. Вважаю, що сьогодні відмирає генерація вчорашніх і приходить покоління середнього віку й молодших. Хто у підсумку стане переможцем, залежить од багатьох компонентів, але прізвища, що з'явилися на "шахівниці" останнім часом — Ющенко, Тимошенко, Медведчук, Хорошківський, інші — вказують на те, що морози, марчуки, плеяда дисидентів, які формували політику вчора, мусять відійти на другий план. Скажімо, Матвієнко сьогодні замінив Лук'яненка в УРГ, процеси в Русі також давно вказували на прихід молодшої генерації (ще при Чорноволі)... У тому процесі будуть з'являтися нові лідери, кращі за своїх попередників, і саме вони будуть вести країну в майбутнє. Я бачу великий людський матеріал для появи таких людей. Головне, щоб їх помил-

на ці речі. З іншого боку, я вважаю, що більшість лідерів наших демократичних партій зробили колосальні помилки, пішовши у Верховну Раду і залишивши майже всі наші політичні партії плентатися у хвості парламентських фракцій. Повинно бути навпаки — сильні партії, що диктують волю фракціям. Парламент вимагає різних компромісів. Для фракції це може бути вигідним, для партії — у жодному випадку. І проблема кризи в Русі була зумовлена саме тим, що Чорновіл мусив іти на низку компромісів і ходів, котрі не вдовольняли партію. Більшість партій переживає сьогодні те ж саме, вони — наче генерали без війська... ОУН була ослаблена, щоб дозволити відпустити голову на працю до Верховної ради. Поєднати одне і друге було неможливо, і я зробив вибір — розбудувати Організацію.

Я не бачу себе у формальних структурах влади. Мені здається, що, контактуючи з тими ж парламентарями, членами уряду, прем'єрами і президентами, я подекуди впливав на них більше, ніж якісь офіційні представники влади. Велика політика — це не тільки політика обраних людей.

— Якщо б Ви назвали кілька прикладів Вашого впливу на перших людей держави...

— Згадаймо, наприклад, нашу розмову з Леонідом Даниловичем, коли я переконував його в необхідності вступу України у Світову Раду Церков, у потребі створити власні представництва у світових християнських общинах... Коли — телефонує тодішній міністр зовнішніх справ Удовенко і каже: "Пане Плав'юк, Ви додали мені клопотів, а тепер потребуємо від Вас фахівців із релігійних питань". Ми їм допомогли, і незабаром така Україна мала представництва у Ватикані та Константинополі... Коли ж Президент підписав із Росією договір спільної проти-

повітряної оборони, я був першим, хто критикував неадекватність його і міністра Шмарова. За деякий час Шмаров перестав бути міністром, а Президент зазначив, що договір суперечить нашій Конституції...

— Усі говорять про так звану національну революцію, що очікується восени цього року...

— Я був би щасливим, але вважаю, що наше суспільство не готове до революції. Революції, зрештою, роблять революціонери. Ані Ющенко, ані Тимошенко, ані Мороз, ані Симоненко не є ними. Революційну фразеологію часто чуємо з уст людей, інспірованих Службою безпеки. Ми бачили подібні "революції" 9 березня минулого року і тому знаємо їх наслідки... Як виявили попередні вибори, радикально налаштованих людей десь близько 13% від усіх громадян, але це ще не говорить про їх готовність до серйозних протестів чи інших організованих вчинків. Про якусь націоналістичність чи революційність того ж УБК чи "Батьківщини" теж не варто говорити. Заклики Юлії Тимошенко до імпичменту Леоніда Кучми, до повалення його режиму громадською непокорою теж надто серйозно не сприймаються. Адже за ті гроші, що були кинуті на так звані протести, можна було заохотити не продажних, а грошололюбивих депутатів набрати потрібну кількість голосів для імпичменту Президента... Тобто я схильний розглядати у більшості подібні "революції" як провокації...

Сьогодні потрібно, щоб, наприклад, той же Ющенко з "Нашою Україною" не користувався плодами півторарічної давності (прем'єрство), а виробив нову програму, котра б виявляла реальне бачення цієї команди у розвитку держави, свідчила про можливість, ідеальність цих людей. Ющенко не може втратити ініціативи. Нехай за ним чи проти нього йде народ, але йде через його ініціативу й активність... Тому мова йде не про революцію, а про здорову опозицію, про команду людей, здатну викликати довіру народу і здатну прискорити розвиток нації, держави. Національно-демократичний табір не має керуватися правилом лівих, що "чим гірше — тим краще", виграючи дивіденди за рахунок невдач сьогоднішнього уряду... Конечно треба створити тінювий Кабінет Міністрів — пропонував це зробити ще Чорноволу у 1994 році. Тимошенко та інші починали вже щось робити, але теж забули... Думаю, що всі ці здорові дер-

— Ви були там міль-

— Дехто вказував мені

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибне на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впивався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проніс текст пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками заплітеної у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могли лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однойменний фільм режисера Романа Олексія. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадалися, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замряний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдивляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигойдував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сів за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!...

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторів легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимирів Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не заохотили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла все-таки гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводився перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденого, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентів-композиторів несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво бдав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потому був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед дверима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ушент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи поділяли б на бажаючих потрапити на концерт.

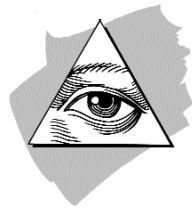
Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29, 30 (2002 р.)

У ДЗЕРКАЛАХ ІСТОРІЇ

Старі, вироджувані архаїчні етноси весь час омолоджувалися свіжою здоровою кров'ю наших прашчурів... Тому питання вольності, питання незалежності ставало проблемою простого виживання. Відвага гартувала людину. І походи наших славетних князів від Олега, Святослава та Ігоря до Богдана Хмельницького — ставали фактично визвольними походами. Чому історія замовчує ці сторінки? Сторінки работоргівлі, що інтенсивно провадилася протягом багатьох віків? Слово **раб** майже ніколи не персоналізувалось і не ідентифікувалось історією... Скільки їх було? Чому не ведеться підрахунок? Чому сором'язливо раз по раз згадуються **раби** навіть у Старому Завіті? Історія завше прагне бути благородною, особливо тоді, коли вона пишеться переможцями або завойовниками-грабіжниками. Хоча є вражаючі хроніки. Послухайте: "В першій році мого царювання, — записав на камені цар асирійський Сарагон, — я здобув Самарію. Взяв у полон 27290 людей. Жителів інших країн, які ніколи не платили данини, я поселив у Самарію".

Принагідно зауважу, що ця асирійська імперія (монети із зображенням царів їхніх і досі інколи трапляються під час археологічних розкопок на наших землях) — була зруйнована не без допомоги наших прашчурів (скіфів) у 626 році до Р.Х. спільно з мідянами та вавілонянами. А була заснована за 2000 років до Р.Х. колоністами з Вавілоу в долині Євфрату, і поширювала свій вплив аж до Північної Понтіди. Живий товар, що надходив на світові ринки до Середземномор'я і до Червоного морів, безумовно, брався з наших історичних поспілоостей. Тому наші прашчури входили до різних військових союзів, союзів визволення і з греками, і з вавілонянами та мідянами... За версією Юрія Канигіна, дослідника нашої історії, слов'янин — трансформована етимологічна латинська форма "слав", що означає "раб"... Можна припустити, що ця не самоназва, а прізвисько нав'язане було нашим прашчурам ще в ті часи, коли вже існували давні імення — росу (руси), про що свідчать навіть гідроніми, які вже ми згадували не один раз у наших розмовах про витоки, в тому числі й етимологічні. І в багатьох історичних хроніках від Клавдія Птолемея до ритора Захарія не лише побіжно згадується могутній народ русів, а йому присвячені цілі сторінки. І зона його поселення та сама: від Дону до Сяну...

Цій плутанині самонайменувань і чужойменувань вельми прислужилися не лише російські історики Б. Рибаків та Д. Лихачов, а й наш вітчизняний П. Толочко, які, як слушно зауважує Ю. Канигін, виконуючи імперське замовлення, ввели в обіг як альтернативне поняття до Київської Русі — Давню Русь. Наслідки відомі: створено ідеологему про три братні народи, що походять від абстрактної Давньої Русі... Тому в нашій розмові я не можу не процитувати згадуваного мною дослідника, який робить висновок, що не розходиться з нашим: "Русь-Україна — корінь усієї могутньої раси, іменованої за традицією слов'янською. У Північній Припонтиді, на наших землях вищий корінь, корінь Русі, який увіб-

рав у себе "соки" більш давніх цивілізацій, що вибухали вулканічною енергією творення і переходили у спадок поколінь. Саме звідси піднявся вгору "стовбур", що обростає густою "кроною" багатьох слов'янських народів" (Канигін Ю. Віхи священної історії Руси-України. — К., 2001. — С. 244) — ці висновки Ю. Канигіна перегукуються з думками відомого історика та етнографа В. Щербаківського, який у глибоко аргументованих своїх дослідженнях, таких як "Етнографічний тип українця" або "Українська протоісторія", зазначав: "Наші трипільці... створили тут, на Україні, першу тривалу хліборобську осілість, громадянство малоазійсько-еламського типу, матриархального устрою і магічного (може, тотемічного) світогляду. Вони побудували ще в III тисячолітті городи-держави і оточили їх могутніми валами; деякі з тих городів безперервно процвітали аж до князівської доби і обороняли їх доброю зброєю. Вони, власне, склали весь фольклор, який маємо, всі народні обряди вірування тощо, і майже всю усну словесність".

кругу, факт довікового перебування наших прашчурів у нім (від VIII ст. до Р.Х.) дав, мусив дати величезні наслідки, які жили, живуть і житимуть у нас, у нашій підсвідомості, в нашому організмі, крові, жилах, навіть в "іннервації", тобто у властивостях нервових волокон...

Ми себе впізнаємо в багатьох характеристиках, які давалися давніми істориками нашим прашчурам, ми пізнаємо себе в глибинах віків по тих матеріальних свідченнях, що збереглися. В історичних дзеркалах наші відображення чіткі і не розмиті, як і витоки.

Фізичне здоров'я без психічного, тобто морального, здоров'я — неможливе, тому друге суттєве, на що звертали увагу чужинці, знайомлячись із побутом, життям наших прашчурів, це доброзичливість та щедра гостинність.

Великі причини породжують великі наслідки. Цей абсолютний закон стосується і духовного атому. Інтелектуальні і духовні знання — це дві відмінні категорії, які суттєво впливають на фізичний стан як окремої особи, так і цілого етносу. Підупадало здоров'я ду-

то градус агресивності зводився до мінімуму...

КУЛЬТУРА ЛЮБОВІ

В одній давній притчі розповідається про те, як Бог заховав найбільший дарунок життя, намагаючись спершу його утаїти на вершинах гір, або в незглибимій морській безодні чи в гущавині несходимого пралісу. І після довгих роздумів Він поклав цей дарунок людині в душу, створивши око таким чином, що воно бачило те, що назовні, а не всередині людини... Мені подобається ця притча тому, що вона багатопроверхова: як людина сприймає світ, так і душу виявляє свою, а друге — це те, що скарб неперевіршений, в кожному з нас — душа... І душевне здоров'я кожного — це загальнонаціональний скарб. Тому в українців тисячі пісень "все про кохання, та все про любов"; такі пестливі форми звертання до ближніх: мамо, матуню, мамцю, матінко, матусе, матусенько, матіночко, матічко, ненько, нене, неньочко, ненюсенько... А яке вражає ототожнення надовколишнього

ди. Зауваживши її, ви з кожним прожитим днем будете краще розуміти її. І врешті-решт ви полюбите весь світ всеохопною любов'ю".

Я навіть цю розлогу цитату лише тому, що кожен із нас в дитинстві переймався цією любов'ю до всьох і всіх. І до рожевого корінця лепехи, що ніжно лоскотав тобі губи, до особливого зеленосаяного прохолодного запаху, яким була виповнена зачлечана хата. На підвіконні лежить срібно-синюватий чепчик, з-за сволюка звисають лопаті гілки клену, кожна шибка перерещена лепеховими стеблами, шавлія ніби розточує степовий дух, а дземкотлива муха, потрапивши до порожнього золінника, ніби поглиблює хатню літню тишу.

Мати, повернувшись із церкви, лагідна і запахуша. Її рука, що лягає на твоє тім'я, шовково-прохолодна, і ти ніби підростаєш під її острішкуватою долонею. Зелений святки... Як я їх люблю. Люблю спориш перед хатою, де можна, простеливши рядно, покачати-ся в праснікових штанцях та вишитій сорочечці, люблю високу вінценосну бугилу, що вигналася посеред бузку, люблю навіть жалку кропиву, люблю калачики, молочай, люблю басовитого джмеля, що перелітає з квітки на квітку, люблю комаху-непутявку і навіть оцю волохату багатооку метку гусеницю, що долає відстань по жердині до найближчої сливи... А що вже казати про ластівку, які, уможившись на дротяниці, намагаються пересорбати літнє повітря...

А як не любити пливучих у небі громадистих срібних хмар, що обіцяють на ніч заколисуючий дощ, який остудить розпашілу воду у ставку, де твої меткі долони можуть вихопити з-під заставок то сріблясту снітку, то бубира, то завмерлу щипавку. Твоя любов до світу ніякими науками не прищеплювалася, бо так живуть усі, хто поряд із тобою. І стара, як світ, ба-

є по иння е об- ло? и ро- т ро- а- с

Фото О. Кутпахметова

Павло МОВЧАН ВИТОКИ

Як тут не згадати видатного українського поета Євгена Маланюка, який у своїй розвідці "Геокультура України", що наскрізь пройнята еладоцентризмом, зазначав, що наша земля протягом століть належала до антично-грецького кола, до кола античної культури Еллади — родовища пізньої культури і Риму і Європейського Заходу. "У цей факт, — наголошував він, — варто вдмуватися частіше і глибше. Наша земля, отже, перебуває в крузі великої, у своїм універсалізмі неперевіршеної, властиво, єдиної культури, до якої належав старовинний світ і з якого частини, варіанту, витворилася геть пізніше західна культура, вся західна цивілізація сучасна у все те, що нині називаємо європейською культурою". Євген Маланюк робить ще категоричніший висновок, аніж будь-хто до нього, що є безперечно нашою гарантованістю на довічне існування, на продовження нашої історії, на перебутність тих архетипів, що діють на генному рівні, на незнищенність наших духовних первнів та витоків. Факт приналежності землі нашої Батьківщини до цього

ховне — деградував і етнос. І впродовж віків український етнос розвивався гармонійно, дотримуючись тих неписаних правил, які згодом прийшли в нашу землю у вигляді Євангелічних сентенцій.

Ернст Холмс, засновник "Науки розуму", лише в XX сторіччі прийшов до того, чим керувалися наші попередники віками. "Життя — це свічадо, яке віддзеркалює наші думки".

Так, думка є рушійною силою, яка стоїть за вчинком і незалежно від того, чи ми втілюємо думки у свої вчинки, — думка уже є самодостатньою і впливає на оточуючий світ. Тому і заказано було проклинати, гніватися, злорічити, аби не вказувати шлях негативній енергії. Отже, думка може бути лихом або ж доброю. І добрі, тобто позитивні, думки сумарно формували відповідну моральну атмосферу в сім'ї, в роду, в колективі, в суспільстві... Позитивні думки змінюють, як відомо, життя на краще... І великий життєвий Стиль, яким жив наш народ віками, був виповнений у кожному обряді, у кожній словесній формулі позитивом. Якщо навіть ворога предки називали "воріженьками",

світу з людським, коли людська душа озивається калиною соплікою чи звичайним пищиком! Ця табуованість на цілий масив дерев, на рослинні сімейства — вказують, безперечно, на особливе ставлення до надовкілля в українців. На особливу душевну суголосність, на світоглядну дитинність, що, без сумніву, впливала на формування кожної особистості. Дехто з істориків потрактовував це як національну ваду. Бо, мовляв, надмір інфантилізму, розчненості в надовкіллі, в свою чергу, вказував на відсутність жорстокості, агресивності, "залізної волі". Можливо, це й позначалося на національній вдачі, на своєрідності українського рослинно-квіткового Космологосу. І, поціновуючи фольклорні твори, що нам дісталися у спадок, ми доходимо висновку, що наші прашчури жили ніби за заповідями Федора Достоєвського, який закликав у середині XIX ст. "любити всі божі створіння, весь світ і кожну піщинку в ньому. Любіть кожен листок, кожен промінчик Божого світла. Любіть звірів, рослини — любіть усе... Якщо ви все любите, ви побачите таїну, що прихована всю-

Баба Домаха вив'яє з хустинки домашнього коржика і тебе пригостить, відказавши на твоє "дякую" своїм "великий рості"... І ми росли наперекір усьому — повоєнній голодовці, коли обчухували молоде липове листя, що, висохши за спекотний день, ставало борошном для липяників, які, хвалити Бога, було чим запивати. Пам'ятаю корову — Красолю. До неї була особлива любов. "Наша годувальниця", — зверталася до неї мати і п'ятірню розчісувала їй цупку щетину.

Далі буде.

ВРАЖЕННЯ

Сказати, що вистави заньківчан мали шалений успіх, це не сказати нічого. Усі сім, майже біблійських, днів зала театру ім. Т. Шевченка, де проходили спектаклі, була заповнена вщерть, лунало багатоголосе "браво!", акторів довго не відпускали, дарували їм квіти і просили автографи. Все було, як і мало бути. Отож, якщо поглянути збоку, і не знати всієї закулісної правди, все було окей. Але спершу про мистецьку сторону театрального дійства.

Свої гастролі заньківчани відкрили, як і планувалося, спектаклем "У.Б.Н." (Український буржуазний націоналіст), з авангардовою сценографією та декораціями (режисер-постановник — Мирослав Гринишин) та неординарним музичним супроводом (композитор — Леся Тельнюк, античний хор — сестри Тельнюк, рок-група "Всяк випадок") поставленим за одноіменною п'єсою Галини Тельнюк, який вже набув в Україні та поза її межами гучної, ба навіть скандальної слави. (Редакція газети "Слово Просвіти" детально рецензувала виставу "У.Б.Н." в № 8 від 2001 р.)

Головний герой п'єси Зенон у блискучому виконанні народного артиста Федора Стригуна сприймається як остання інстанція совісті і справедливості, до якої хотів би звернутися із найголовнішим запитанням кожний українець: "Що з нами відбувається? Куди ми йдемо?" І в цьому головний нерв п'єси і вистави в цілому. Глядач відчуває, що Істина таки на боці цього незборимого зятяного романтика. Тож, коли вана завіса, деякі глядачі від жорсткої розв'язки вистави спохмурніли, а один високопосадовий державний службовець бочком-бочком, швиденько полишив залу, тількино увімкнулося світло. А на чолі одного журналіста просто-таки висіялися зморшки незгоди і протесту, — як же це, каже, "куда же это театр зовет, снова к гражданской войне?.." От диваки, забувають, що театр — не політична установа, а мистецький заклад. Усі п'ять привезених вистав заньківчан виявилися мистецькими творами якнайвищого ґатунку. Інша річ, що загальна стратегічна концепція цього театру, як і репертуарна політика, цілком очевидно, зорієнтовані на національну драматургію, на висвітлення національних проблем. За це й статус Національного театру отримав, що є національним насправді!

"Театр не дає рецептів, — говорить Федір Стригун. — Театр окреслює проблему, а вже суспільство, люди, влада нарешті мусять задуматися над її вирішенням".

Концептуально майже рідним братом Зенона постає головний герой наступного спектаклю "Політ над гніздом зозулі" (режисер-постановник В. Сікорський) Рендл П. Макмерфі — засл. арт. України Я. Юницький. Пролітаючи разом із заньківчанами "над гніздом зозулі", псуєючи нерви разом із пацієнтами-в'язнями від тягучої сатананинської дурдомівської музики (композитор — І. Небесний), дніпропетровський глядач опиняється в такій знайомій, вітчизняній божевільній і радів усією душею, коли герої з американськими іменами, і такими рідними впізнаваними гримасами приниженості і болю, таки зрушили з місця півтонну скриню, що було не під силу одному-однісінському бунтареві. "МИ ЗРОБИ-

КВІТИ УСЛІД
ГАСТРОЛЕ-

Сім днів місто на Дніпрі, а академічного драматичного театру ім. Марії Заньковецької (художній керівник — нар. арт. України, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Федір

ЛИ ЦЕ!" І знову та сама рятівна, психологічно вмотивована і вистраждана прекрасними акторами підказка — вихід є! І завжди є можливість, навіть у найстрашнішій антилюдській ситуації, врятувати свою людську гідність. Не вмикають телевізора, то нічого! Стати перед порожнім екраном і натхненно коментувати бейсбольну гру, радіти удаваному, вдало забитому м'ячу, і нехай мурашки божевілля поповзуть тепер вже у медперсоналі! О цей медперсонал, о ці лікарі і санітари! Куди подітися від їхніх безбожних ліків, від їхньої жорстокої дисципліни, від їхньої звірачої антигуманної медицини. Думай, глядачу!

Веселою та змістовною забавою стала для нас романтична оперета "Шаріка" забутого й забороненого автора музики й лібретто Я. Барнича. Стрільці січові, що дедали більше стають знайомими українському школяреві з підручників історії, були, виявляється, не тільки відчайдушними вояками, оборонцями України, а ще й уміли красиво кохати, страждати і залишатися вірними своїй обранці, як то Степан Балінський (засл. арт. С. Глова). Виявляється, не всі усусузи (українці січові стрільці — УСС) загинули на дорогах Першої світової, а деякі дожили до миру, ставали підприємцями, відкривали порцелянові фабрики, давали багаті бали, розважалися, закохувалися у розкішних жінок, були грайливими серцеїдами (виконавці ролей — актори В. Гончаренко, В. Яковенко, Р. Біль, Т. Жирко, О. Гарда). Українські музичні театри здебільшого не можуть похизуватися різноманітністю жанрового репертуару, а заньківчани і тут ідуть попереду, відкриваючи приховані колись від народу скарби національної музики, демонструючи зі сцени високу вокальну і хореографічну культуру. І коли купаєшся у цьому різнобарв'ї іскрометних фольклорних мелодій, пісень у виконанні цілого акторського ансамблю, і насамперед Шаріки (О. Бонковської), веселої вдови (Л. Нікончук), львівських наречених (Н. Лань, О. Самолюк), тіточки Ірми (нар. арт. Таїсія Литвиненко), то крім радості забирає тебе ще й сум, бо мелодії ті, як виявляється, не такі вже й незнайомі. Колись, заборонивши творчість Я. Барнича, "добрії люди" розтягли-розікляли, привласнили собі його скарби і знахідки. Режисер-постановник, нар. арт. Федір Стригун разом із акторами повертає їх глядачеві, як і пам'ять про мистецтво оперети початку минулого століття, як і розуміння того, що там, на Заході, Україна була завжди, незалежно від того, чи ми її отаку, усусузівську, знали чи не знали. Вистава вихлюпнула в залу, де батько нареченої, Шаріки (засл. арт. Є. Федорченко) закликав глядачів розважати-

ся разом з артистами: "Танцюйте люди, це ж даром! Я сьогодні доньку заміж віддаю!"

Завершувалися гастролі Театру ім. М. Заньковецької показом іронічної мелодрами "Триумфальна жінка" (режисер-постановник нар. арт. Ф. Стригун) за п'єсою талановитої львівської письменниці Надії Ковалик. Як і в попередній своїй п'єсі "Се ля ві", авторка зосередила увагу на ніби пересічній і водночас такій непростій жіночій долі. Лідуся у майстерному виконанні І. Шумейко викликала сльози не в однієї глядачки такою впізнаваністю життєвих перипетій. Іван Мотричнюк (блискучий С. Глова) завоював симпатії жіноцтва своєю чоловічою вірністю, яку мріяла б зустріти у житті не одна представниця прекрасної статі. Органічну комічність вносив у подію трагічної ситуації з життя родини Мотричнюків батько Лідусі, пан Богдан (зас. арт. Є. Федорченко), який не встигав у своїй, може, трохи архаїчній, і такій милій порядності за перебігом подій через капризну поведінку його доньки-художниці, що подалася світ за очі за українцем-французом П'єром Костенком (Т. Жирко) аж до Марселя, покинувши власного чоловіка. Глядачі залюбки аплодували артистизмові пані Ірини (нар. арт. Т. Литвиненко), свахи пані Катрусі (засл. арт. К. Хом'як) та селючки-покритки Христі (А. Сотникова), яка з гідного каченяти обернулася на справжню лебідоньку. Вузол суперечливих родинних колізій лагідно розв'язав у кінці вистави малий Андрійко (Я. Поглед), роздаючи з кошика яблука усім цим дорослим, правим і неправим, що інколи поведуться як малі діти.

До речі, для дітей Дніпропетровська заньківчани привезли виставу за відомою казкою Д. М. Баррі під назвою "Пітер Пен".

Отакі були гастролі, що закінчилися, як і все хороше, що має свій кінець. Не все ж коту масляна!

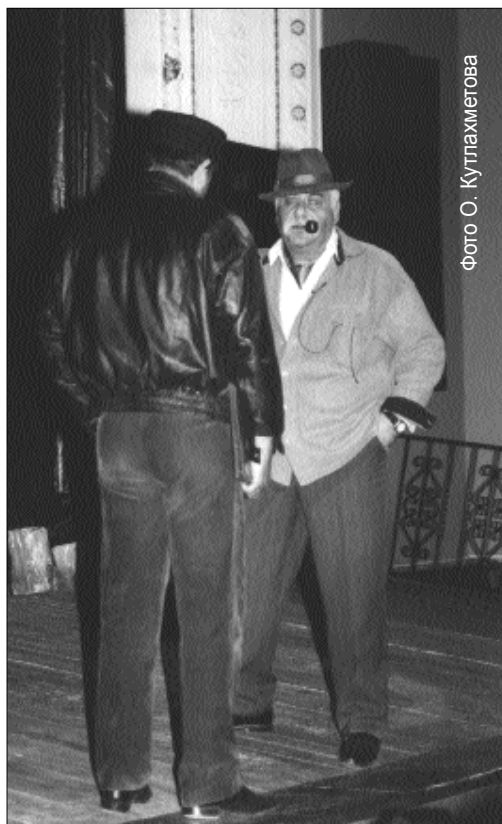
А тепер ще трохи про нашого "кота". Майже двомільйонний град на Дніпрі давно вже вважається нетеатральним, і не тому, що тут немає театрів (їх тут добрий десяток), а тому, що заводчани, які складають демографічну домінуючу міста, були і залишаються байдужими до принади Мельпомени. Як з'ясувалося, спроби адміністратора Львівського театру О. Гоци поширити квитки у численних колективах заводів не мали успіху. Йому відповідали: "Ми би купили білети, еслі би нам дали указання зверху". (О Господи! А я думала, що робітники так тільки голосують на парламентських та президентських виборах, а виявляється, вони ще й у театрі ходять за вказівкою "згори".)

А "на горі"? Сказати, що в нашому місті немає творчої атмос-

фери, було б неправдою. Вона є, і її можна спостерігати, коли сюди приїждять з концертами Філіп Кірко-ров, Борис Моїсеев або "Скорпіонси", чи невеличка група МХАТу або театру Маяковського. Тоді до приміщення Оперного театру чи стадіону "Метеор" не підступитися через сотні іномарок, чії власники гордо озираються у зал, пишаючись своїми найдорожчими квитками у перших рядах. Частенько цим нещасним доводиться за власні чималі грошки ковтати "туфту", розраховану на невибагливих провінціалів... Такі концерти проходять, як правило, "під патронатом" якщо не Президента, то губернатора чи мера міста. Вистави львів'ян не були означені будь-чим патронатом, — чи то патрони скінчилися, чи злякалися чогось. І все ж гастролі пройшли з шаленим успіхом, і люди плакали, прощаючись зі своїми улюбленими. Можливо, це тому, що самі заньківчани, не чекаючи, поки їм подадуть "патрони", мали власну щедру і повну обійму мистецьких набойів, — в тому сенсі, що грали на повну силу свого таланту, не зважаючи на прикросці і парадокси, що відбувалися навколо. А художній керівник театру, народний артист Федір Стригун виходив зовечора перед куліси і спілкувався з публікою, одна половина якої прийшла з контрамарками, а друга половина — купивши найдешевші квитки по 5 гривень, позаяк всі інші ціни було скасовано самим же Федором Миколайовичем. Та всі однаково захоплено слухали його сповнені поваги до залу, а ще — корисної інформації історії постановки кожного драматичного твору.

У місті на короткий час таки запанувала справжня театральна АТМОСФЕРА, і протягом тижня у різних коридорах Спілки письменників, Національного університету, в інших місцях можна було чути такі діалоги: "А чи Ви бачили "У.Б.Н."? Ні? І Ви після цього ще вважаєте себе інтелігентною людиною?" — "Ти не був на виставах заньківчан? Якій ти тоді в біса український патріот!"

Знайомо художниці, вельми далека від політики, виходячи з театру, сказала мені: "Зі мною зараз буде істерика! Цей Зенон-Стригун, ці галичани з їхніми вусами, чемними манерами, ця Сінді-психопатка, це ж я, це ж про мене", — бурмотіла вона, а я раділа, що уражених галицьким П'ємонт ставало більше у нашому степовому краї. Бо Львів — це завжди опік на шкірі, це — шок, від якого вже, на щастя, ніколи не виликуватися. Львів — це свято, яке завжди з тобою. Ми і справді всі закохалися і в Зенона-Федора, і в ніж-

Сцена з вистави "УБН"

фото О. Кутляхметова

ну, беззахисну, довірливу Сінді, і в Олену-Таїсію, і в Шаріку з її божественним голосом, і в кожного актора, хто хоч на коротку мить з'являється на сцені.

Заньківчани таки врятували Дніпропетровськ від неминучої ганьби, яку було б уже ніколи не відмити, як тавро тупості з імені нашого міста. І не тільки. Вони грали усі свої вистави так вільно, немов олімпійські боги, яким, крім святої любові до мистецтва, більше нічого не треба. Вони несли свою офіру, кидали нам під ноги свої безцінні мистецькі діаманти так високо і шляхетно, що обдаровані їхньою милістю навіть не відчули приниження.

"Чому Ви все ж таки не згорнули, як то мовиться, свої речі, й не поїхали від нас?" — беру інтерв'ю в пана Федора Стригуна, вже перед самісіньким від'їздом, гамуючи в собі зливу почуттів із радості, захоплення і непереборного сорому. — Адже те, що відбулося, скоріше нагадує гуманітарну допомогу, ніж нормальні цивілізовані гастролі". — "Останній раз ми були в Дніпропетровську двадцять років тому. Якби ми поїхали від вас, — відповідає цей дивовижний Батько театру, — то Бог би нам цього не пробачив".

Отак, і не менше! — 3 оглядкою на Бога. То й не дивно, що лущькі православні священики після вистави "Андрей Шептицький" цілували руки Федору-Андрею і розчулено шепотіли крізь сльози: "Ви — наш Митрополит!" І я дякувала панові Стригуну від імені бідних, "безгрішних" моїх земляків-східняків за заньківчанську гастролі, що обернулися для нас усіх шляхетною соборною акцією.

У цьому огляді я нічого не перебільшила і не побоялася перехвалити акторів, бо їх перехвалити просто неможливо. А щире слово подяки, вірю, значно більше потрібне мудрим лицедіям, відданим служителям Мельпомени, аніж тупа, недолуга байдужість і зневага. Боляче згадати, але навіть не кожному з них дісталися наші квіти, тож нехай добрі слова цієї рецензії-огляду стануть для них букетом степових волошок і духмяного чебрецю, — услід їхньому потягу на захід.

Леся СТЕПОВИЧКА.

м. Дніпропетровськ

ЖИВОТІННЯ ТЕАТРУ — ПРАВДА ЖИТТЯ

ПІДСУМКИ ТЕАТРАЛЬНОГО СЕЗОНУ ТА ВЛАДНОГО РЕФОРМУВАННЯ БУКОВИНСЬКОГО ТЕАТРУ, ТИПОВІ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЧЕРНІВЦІВ

Ще в 1996 році з метою порятунку Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської та піднесення його до рівня європейського, влада розпочала його реформування. Наслідком такої владної опіки стала зміна дирекції та художнього керівництва театру, — жоден театральний сезон не минав без гучних скандалів у пресі. Не обійшлося без нього і під завісу цьогорічного театального сезону, що дало підстави констатувати: керівництво мистецького колективу намагається приховати свою творчу неспроможність і адміністративну бездіяльність за соціально-економічними проблемами.

Як тоді, так і тепер залишається актуальним запитання: чому занепадає театр у місті, де так багато навчальних закладів, молоді? Чому глядач збайдужів до театру? Узвичаєне пояснення, що люди не ходять, бо, начебто, нецікаво, є поверховим. Дисгармонія стосунків театру і публіки має соціальне підґрунтя.

Слідкуючи за адміністративними змінами в обласному театрі, які, за волею владним рішенням, тривають ось уже понад 10 років, буковинці-шанувальники Мельпомени стали свідками того, як професійний колектив, у якому ще донедавна були справжні народні і справжні заслужені артисти, талановита молодь, поступово зводиться на аматорський рівень, рівень агіткульбригади, вибудовуючи вистави за законами шкільних монтажів: трошки музики, трошки танців, трошки діалогів, трошки монологів — і жодної психології. І це для таких, скажімо, творців, як "Кайдашева сім'я" за І. Нечум-Левицьким, "Ціною крові" за Лесею Українкою, суть яких — в глибинному внутрішньому конфлікті. Тим часом керівництво театру подекуди скаржиться на відсутність хороших акторів, молоді в театрі, вдячних глядачів, доброзичливої критики, а головне — належного фінансування театру з боку місцевої влади...

Але, якщо пригадати історію українського професійного театру, то процес його становлення і розвитку, як і української театральної культури взагалі, відбувався в умовах дії Емського указу, в якому був спеціальний пункт про театр. Це стало справжньою перешкодою аж до 1917 року, бо заборонялися сценічні вистави "на малоруському наріччі", а також друкування на ньому текстів до музичних нот. Але ці політичні й, зрозуміло, фінансові утиски жодним чином не завадили корифеям української сцени (І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому, М. Садовському, П. Сакс-Ганському, М. Заньковецькій, Г. Затиркевич-Карпинській) піднятися до високого рівня художнього узагалі-

Сучасний театр працює в умовах перелицьованого колись ідеологічного диктату на персональний нинішній, де першу скрипку, як правило, грає дружина художнього керівника. А ще — фінансової кризи, загальної апатії до проблем громадського і культурного життя. Щоправда, криза сучасного театру, в тому числі й буковинського, — це, насамперед, криза свідомості, яка перебуває у стані летаргії. Нею уражені не лише викинуті на вулицю безробітні і вимучені безгрошів'ям люди, змушені жити тільки пеку-

нення образу, до опанування методу переживання й удавання, до технічної досконалості акторської майстерності. Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву його митцями високої громадянської свідомості, стійкості й мужності в умовах жорстоких урядових переслідувань демократичного театру у царській Росії, виняткової працьовитості, а головне, відданості мистецтву та ідеї служіння народу.

Хтось скаже: це історія... Так! Але це була б погана історія, якби не стала добрим уроком для нащадків, а з її досвіду ми не зробили б належних висновків. Саме з огляду на історію ми можемо стверджувати, що в усі часи і за всіх режимів шлях українського професійного театру був тернистим, але його майстри завжди були тісно пов'язані з передовою громадською думкою і, зокрема, з передовою теоретичною думкою в світовому театральному мистецтві.

Із сумних реалій, які спостерігаємо сьогодні, можна зробити висновок, що найбільшої шкоди українському мистецтву, культурі, театральній зокрема, заподіяла тоталітарна радянська система, яка зняла з творчих організацій, установ, закладів мистецтв та культури фінансові проблеми, зруйнувавши тим самим психологію мислення і творчості та розбестивши справним фінансуванням збиткові театри.

У такий спосіб держава перетворила митців на облужувуючий владу та її представників на місцях персонал, доля якого повністю залежала від ласки чиновників. За умов такої комуністичної "зрівнялівки" психологія митців стала споживацькою, а театр вдовільнився представницькою роллю. І коли в 70-ті роки стає вже відчутною криза в театрі, то про неї вголос ще ніхто не наважується говорити, оскільки браку фінансування з боку держави немає. Критерії ж самооцінки поруйновані саме такою психологією, а відсутність у залі глядача вже тоді "не біла" по кишені театри. Представницька ж роль, звісно, не передбачає праці, вона передбачає лише деклара-

чими потребами дня. Летаргією уражені і ті, хто приніс психологію миттєвого зиску й триумфу в середовище, де повинні панувати інтелект і вміння бачити й визначати перспективу. У відчутній руйнації чернівецького театру — не що інше, як намагання зберегти цей летаргійний стан свідомості, що деморалізує наше громадянство, дебілізує нашу молодь, нищить таланти. Актори театру марнують свій талант на безпо-

радні, надто далекі за змістом від запитів сучасного глядача вистави і приречені жити під тягарем емоційного стресу. До професійної творчої невдоволеності "додається" низька зарплата, і актори, як і інші працівники театру, підробляють десь на базарах, по грецьких, італійських маєтках тощо. Такий спосіб виживання митців унеможливлює головну вимогу творчості — концентрацію духовних і душевних сил. Таких поневірянь не знали навіть колективи ані М. Кропивницького й Г. Хоткевича, яким дово-

лом, спільно з режисером з Києва Юлією Гасиліною поставили виставу за п'єсою Р. Феденюва "Жіночі ігри".

Незважаючи на те, що зал театру здебільшого вільний, дирекція і художнє керівництво знаходили різні приводи, щоб вісім разів відмовити актрисам у наданні сцени навіть на умовах оренди. І сьогодні Валентина Головка та Лариса Попенко грають свою виставу у переповнених залах міських палаців культури та філармонії, в той час як зал театру надається усім бажаним гастролерам, учасникам художньої самодіяльності, підприємствам для проведення заходів.

Чернівецький театр дедалі менше нагадує храм мистецтва і за своїм використанням перетворюється на звичайнісіньке орендне приміщення, фінансовий зиск з якого, на жаль, також не завжди йде на користь театру. То хіба слово "катастрофа" надто сильне для означення існуючого там процесу? І як інакше можна визначити стан, коли театр не має, ось уже понад десять років, у своєму репертуарі вистав за творами своєї патронеси?!

Але художній керівник театру сьогодні, схоже, більше переймається не цими нагальними проблемами, а з'ясовує стосунки з журналістами, оголошуючи деяких з них персонами "нон грата", іншим у відповідь на критичні публікації зі шпальт газети "Буковина" відверто погрожує: "Бережіться, бо може трапитися непоправне: хребетик не витримає" і поблажливо обіцяє перерахувати спонсорський відсоток, "бо медицина нині зовсім не безкоштовна" (якщо, звичайно, витримає хребет і знадобиться той відсоток на лікування). Переймається художній керівник не оновленням трупі і залученням до колективу молодих акторів, а пошуком тих, хто, на його думку, сприяє виток інформації з театру; все частіше киває на неувагу до театру з боку влади та на відсутність в області меценатів, які б накривали на прем'єри фуршетні столи, як це робиться в Києві. Хоча на владу та меценатів панові Мосійчуку гріх кива-

Тетяна та Петро Магі

ції.

На жаль, впродовж років "реформувань" керівництво театру, як попереднє, так і нинішнє, окрім таких декларацій, буковинським глядачам досі не запропонувало сценічної роботи високого художнього рівня. Судячи з публікацій у місцевій пресі, схвалені і часом захоплені рецензії і відгуки дістали вистави, постановку яких здійснили запрошені режисери — Грицак, Мага, Юрців, Суржа, — роботи яких помітно відрізняються високим творчим і художнім рівнем від постановок художнього керівника театру, заслуженого арт. України О. Мосійчука, що змушує глядача вдовольнятися виставами, перенесеними зі сцени Рівненського театру без врахування творчих можливостей чернівецької трупи. Як що ж на перших порах таку діяльність нового художнього керівника театру сприймали як бажання заповнити чи поновити репертуарну афішу, то відкриття так званого "ювілейного" театального сезону (який вирішили чомусь відзначати в сезоні 2000—2001 року, хоча за історією театру він припадає на 2001—2002 рік) лише потвердив тенденцію вистав "з чужого плеча".

Відсутність фінансування, з огляду на соціально-економічну ситуацію в державі, сьогодні можна мотивувати багатьма, приховуючи свою творчу неспроможність. Але не варто так безоглядно спекулювати... Бо далеко не всі актори, які пішли за ці роки з театру чи виїхали на заробітки за кордон, зробили свій вибір через брак

грошей. У працівників театру на пам'яті слова заслуженого артиста України Василя Лещика, який, звільняючись, сказав: "Не хочу працювати в топорівському драмгуртку!"

Не всі актори ладні були змиритися з перспективою творчої деградації. Петро Мага та Михайло Войчук вирушили до столиці. Перший став шоуменом популярної "Телефортуні", другий — ведучим на "Радіо-2". Олег Мельничук сьогодні успішно працює в Мукачівському театрі, а заслужений артист України Василь Лещик — у столичному. Зате спроба актриси театру Людмили Скрипки порушити цей летаргійний стан свідомості в театрі самостійною роботою над виставою "Я чекаю тебе, коханий" (реж. П. Мага) — викликала негативну реакцію у керівництва. Тим часом у 2001 році актриса була удостоєна звання дипломанта Міжнародного незалежного фестивалю мовно-новистав "Відлуння" саме за яскраву емоційність акторської майстерності в ролі Марії у виставі "Я чекаю тебе, коханий", який проходив у Києві і організатором якого була Міжнародна Асоціація Фестивалів Мовноновистав (ІАФМ).

Після визнання на міжнародному фестивалі керівництво театру влаштовує актрисі обструкцію, а виставу "Я чекаю тебе, коханий" знімає з репертуару. І сьогодні виставу Людмили Скрипки можна побачити на сценах обласного лялькового театру та кафе-театру "Голос". Не кращою була доля на сцені рідного театру самостійної роботи двох інших актрис театру — Валентини Головки та Лариси Попенко, які власним кош-

ти — принаймні про нього особисто влада гарно подбала, за державний кошт забезпечивши в старому фонді пристойним пристановищем, — за кошт тих же меценатів це пристановище було відремонтовано за європейськими стандартами. Тим часом саме влада, окрім нинішнього 100% фінансування театру, допомогла механізувати сцену, відремонтувати дах і фасад приміщення. А от куди поділися виділені облдержадміністрацією на потреби театру 50 тисяч гривень — залишається таємницею не тільки для колективу, але й для губернатора.

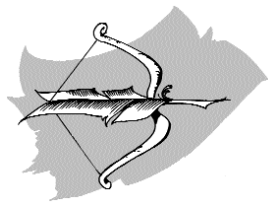
Чим далі в часі від початку "реформування" театру, тим очевиднішими є наслідки грубого владного втручання у творчий колектив, як, зрештою, і сам факт, що винні у занепаді не стільки актори чи фінансування — театрові здебільшого бракувало хорошої режисури і хорошого керівника, який би поклав край тінювим фінансовим оборудкам і всім тим чварам, які на шматки розривають творчий колектив, виливаючись на шпальти місцевих газет черговими скандалами. Саме про все це відверто й писали професійні театральні режисери і критики, які були подивовані елементами самодіяльності і плагіату в роботах Олега Мосійчука.

Здається, прийшов час чесно визнати: за майже три роки перебування на посаді художнього керівника Олега Мосійчука чернівецький театр не зазнав творчих злетів і удач. Врешті, питати треба не стільки з пана художнього керівника, як з місцевої влади, що запросила його до Чернівців і відразу забезпечила за державний кошт євростандартами життя. Хто ж це конкретно зробив і на яких умовах?

Як не прикро, знову владним рішенням, призначається директор театру. Під завісу цьогорічного театального сезону ним став колишній начальник оргвідділу облдержадміністрації, автор і дослідник коломийок, кандидат філологічних наук Дмитро Жмундуляк.

Чи пощастить новому керівнику, фах якого далекий від економічної та господарської діяльності, що їх потребує посада директора театру, продемонструвати позитивні зміни і нове творче обличчя нинішнього Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської, покаже наступний театральний сезон. Чи витримають митці ще один, черговий іспит, мають засвідчити високохудожні сценічні твори, акторська та режисерська майстерність, доведені до технічної досконалості, які залежать не стільки від грошей, як від інтелекту, професіоналізму і таланту!

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**
театрознавець

Бачила я його востаннє, коли мені було одинадцять. Але все, що пов'язане з братом, пам'ятаю до найменших дрібниць. І, здається, розповідати про нього можу нескінченно, згадуючи наше життя день за днем.

Віктор Цимбал народився 29 квітня 1902 року в селі Ступична Звенигородського повіту Київської губернії. Батьки — молоді вчителі, Іван Федорович Цимбал з Черкас і Лідія Йосипівна (з роду Волошиних) з містечка Сміла на Черкащині. Це була чесна, порядна українська родина, українська не лише за походженням, а й за глибокими переконаннями.

Ідеальне подружжя поєднували щире кохання, глибока взаємна довіра і повага, а відзначали дивовижна чесність, висока освіченість та інтелігентність. І, звичайно ж, безмежна любов до України, безкорисливе служіння рідному народові. Вони не присягалися Батьківщині у любові й вірності, а просто у поті чола працювали для неї, зазнаючи переслідувань від усіх режимів і не знаючи, що таке достаток і добробут. Тато часто повторював: "Для України треба віддавати все, що маєш, і робити все, що потрібно їй".

Так і виховували вони дітей, котрих у родині було четверо. Віктор — первісток. І все найкраще, що батьки мали у своїх душах, вони намагалися вкласти в цю дитину. Дітей виховували власним прикладом, створивши в сім'ї атмосферу доброзичливості, взаємної пошани і любові, в якій не було місця сваркам, неправді, непорозумінням. Тут побутувала рідна українська мова й майже щодня співали українських пісень. У всіх — батьків і дітей — були гарні голоси, і вдома виник своєрідний домашній ансамбль.

А як впливало оточення на маленького Віктора! Спершу чарівне, поетичне село Ступична. А згодом — одинадцять років на київському Подолі з його неперевершеною романтикою, екзотикою, ба, навіть, якоюсь містикою. Це справжнє диво, яке подарувала доля обдарованому хлопчикові, його чутливій душі. Великі й малі церкви, собори, храми, монастирі, каплиці, щоденні симфонії дзвонів. Блискуче дійство Контрактових ярмарків, яке починалося відразу ж за порогом будинку. Все це накопичувалося у вразливій юній душі, заклало основи для його майбутніх творів.

З раннього дитинства виявилась непересічність його особистості. Віктор був від природи щедро, всебічно обдарований, дивовижно цілеспрямований і працьовитий. А над усім домінував потяг і хист до малювання. Свою першу "картину" він створив у два роки, перемалювавши вугіллям на сніжно-білу пошивку лева з килима, що висів над ліжком. Мама згадувала, що цей хижак вийшов напрочуд схожий — з гривою і китицями на вухах і хвості. Досить було дати малому Вікторові аркуш паперу і олівець — і за ним не треба було доглядати: він забував про все і годинами міг сидіти й малювати.

Життя родини складалося нелегко. Віктор завжди болюче згадував про те, як чотирирічним хлопчиком іздив з мамою у Острозьку в'язницю до тата, якого заа-

ГЕРОЇЧНИЙ ТАЛАНТ

рештували за активну просвітницьку роботу на селі і недільні школи для дорослих. А далі — поневірвання, пошуки роботи, поки, нарешті, батькові не пощастило влаштуватися на київський єпархіальний свічковий заводик на Подолі.

Добрый і м'який від природи, Віктор ніколи не був схильний до насильницьких дій. Та коли Україні, яка вперше після сторіч неволі зітхнула на повні груди, почала загрожувати страшна, кривава сила, він довго не вагався. Разом з іншими учнями Другої української гімназії записався до студентського куреня, що згодом поліг у трагічному бою під Крутами, захищаючи Київ від більшовицької навали. А Віктор не загинув лише тому, що батько силоміць затримав удома малолітнього сина-шестикласника і не пустив на вірну смерть. Ця подія потрясла всю українську інтелігенцію, а в душі Віктора залишилася пекучу рану на все життя. Після цього він ще продовжував навчання у гімназії, відвідував вечірні курси професора В. Менка в Київській мистецькій школі, допомагав батькам-учителям, які були ак-

тивними організаторами й учасниками створення української національної школи.

Та тривало це недовго. Події, що відбувалися в Україні, відсунули на деякий час мистецтво на другий план. Віктор стає до лав української армії, бере участь у боях аж до 1920 року, разом з рештками армії опиняється у таборі для інтернованих осіб у Польщі. 1923 року нелегально переходить чехословацький кордон і опиняється у Празі, де одночасно вступає до Вищої мистецько-промислової школи та до Української студії пластичного мистецтва. Вчиться з жадобою, натхненням і невдовзі досягає великих успіхів. Його вважають одним з найкращих студентів. Створені ним монументальні полотна "Доісторичний період", "Первісна людина" високо оцінюють фахівці, а дипломну картину "Адам і Єва, що вигнані з раю", преміюють додатковою стипендією на місячну творчу подорож до Італії. Отже, здійснилась давня Вікторова мрія відвідати чудову країну-музей. Надсилаючи з Італії листівки додому, він ділиться незабутніми враженнями.

Широковідомим Віктор стає в 1925 році. Чехословацький уряд оголосив престижний конкурс на графічний портрет історика Франтішека Палацького, в якому взяли участь близько ста найкращих художників Чехословаччини, а першу премію отримав... невідомий двадцятирічний студент Вищої мистецько-промислової школи, українець-емігрант Віктор Цимбал!!!

Після цього його визнають у мистецьких колах. Він працює у львівському видавництві "Світ дитини". Перед ним — прекрасні перспективи. А тим часом в Україні все більше розкручувався маховик шаленого сталінського терору. І чим більше він набирив обертів, то довгими ставали журавлині ключі емігрантів за океан, що тікали від довгих рук ГПУ. Серед них був і Віктор Цимбал. Страшне враження справило на Віктора вбивство Симона Петлюри, улюбленцем якого він був свого часу.

Цієї весни минуло сто років від народження видатного художника ХХ сторіччя Віктора Цимбала. Вечір пам'яті, організований Музеєм історії Києва та Музеєм шістдесятників, став першим привселюдним словом про нього в Україні. Автор пропонованих спогадів — Тетяна Цимбал, сестра художника, актриса, шістдесятниця, яка багато зусиль доклала до збереження пам'яті про брата, а передала її для публікації племінниця художника, Вікторія Цимбал.

Знайомлячи читачів із життєвим та творчим шляхом художника, наголошуємо, що саме Віктор Цимбал разом із дружиною Тетя-

злочин проти українського народу, її можна назвати громадянським подвигом митця. 1936 року це полотно привернуло загальну увагу на першій персональній, дуже успішній виставці В. Цимбала в Буенос-Айресі. Байдужих людей біля неї не було.

Відома, що цей твір збирав коло себе юрби глядачів, у тому числі й комуністів, які проти нього протестували і в дискусіях із журналістами неодноразово вчиняли навіть бійки. Тим часом ця картина не має, об'єктивно кажучи, політичного змісту, а радше моральний, проте він волав так голосно, що став гостро актуальним, а разом з тим і політичним.

Так склалося, що понад 33 роки, переважно більшість свого творчого життя, Віктор прожив у Аргентині, відірваний од великих осередків культури Європи та Північної Америки. Тому його творчість тривалий час була маловідомою у широких мистецьких колах світу. А в Південній Америці він був дуже популярний. Участь у кількох виставках рекламної графіки принесла йому, окрім інших відзнак, шість золотих медалей і славу кращого графіка Південної Америки. Окрім цього, декілька персональних виставок у Буенос-Айресі теж мали великий успіх.

Люц Феррандо

У кінці 50-х років — зі зміною політичного клімату в Аргентині — багато українців почали переїздити до США і Канади. 1960 року переїхало до Нью-Йорка і подружжя Цимбалів. Українська громада щиро вітала видатного митця. Популяризації його творчості сприяли персональні виставки та участь в експозиціях Об'єднання митців українців в Америці. Але й тут Віктор мусив працювати для заробітку як графік, мріючи про той час, коли зможе, нарешті, працювати "для себе". Та, на жаль, тяжка недуга не дала здійснитися його планам, — 28 травня 1968 року його не стало. Похований Віктор Цимбал на українському православному цвинтарі Св. Андрія у Бавнд-Бруку. На його могилі стоїть простий козацький хрест із граніту, зроблений за проектом самого митця.

• Тетяна ЦИМБАЛ

1933 рік (Голод)

НЕ МІСЦЕВА ПРОБЛЕМА

Після публікації в пресі першої статті про тривожну ситуацію щодо подальшого визначення статусу трьох провідних музеїв Криму — знаменитих південнобережних шедеврів палацо-паркового мистецтва Алупки, Лівадії та Массандри, викликаною бажанню високопоставлених чиновників перепідпорядкувати їх Державному управлінню справами Президента, Асоціація заповідників і музеїв автономії провела в Массандрівському палаці «круглий стіл» з проблеми «Палаці-музеї Південнобережжя: доля спадщини». Такого представницького рання еліти музейної ви, представницької і навчої влади історія автономії ще не знала. Директор наукові співробітники значних кримських музеїв Алупки, Бахчисарая, Массандри, Лівадії, Севастополя, Сімферополя, Ялти, депутати і представники уряду автономії, Мінкульту, висловили стурбованість повідомленням про можливу передачу трьох вищезазначених архітектурних перлин світового рівня у власність Держуправління справами, бо на гіршому попередньому досвіді знають: передбачувані нові «перетворення» можуть повторити прикрі помилки минулих.

Навіть якщо грядуще перепідпорядкування знаних у світі музеїв приймається заради їх порятунку від напівголодного існування, інтелігенція півострова, не лише подвижники музейної справи, а й депутати і урядовці, — однозначно заявили у відповідях на листи за підписом голови Кабінету Міністрів України Анатолія Кінаха, котрий вже не вперше цікавиться тим, як вирішується питання про передачу Алупкинського палацо-паркового музею-заповідника і Лівадійського палацу-музею в розпорядження Державного управління справами Президента України.

Проте висока чиновна переписка триває, обростає епізодами, затягується. Всіх учасників «круглого столу» особливо турбує те, що й нинішній запит з Києва, вже четвертий, як і всі інші, не супроводжують жодні пояснювальні документи, які мали б окреслити подальшу долю палаців-перлин з їх музейними скарбами-колекціями. Ситуація схожа на примху вередливого царедворця, який на прохання пояснити мотивацію своєї чергової забаганки, відбувається звичним: «хочу і все!».

Людей же найбільше цікавлять найпростіші речі: якщо палаці таки змінять свій статус, чи буде дозволено в них доступ? А якщо так, то як його організувати для екскурсантів і для спеціалістів, які прагнуть озаймитися або вивчати музейні експозиції чи архіви? Які будуть межі допуску?

Наскільки однотайними будуть у своїй нинішній твердій позиції не віддати палаці кримські депутати надалі? Адже саме від них залежить майбутній ранг краєзнавців Південнобережжя, бо без відповідного рішення Верховної Ради Криму жодна зміна статусу музеїв, які є власністю автономії, неможлива.

Та мінливість настроїв місцевих депутатів відома всім. Ще свіжі в пам'яті кримчан епізоди прийняття ними бюджету, тексту якого дехто з народних обранців і в очі не бачив. Та й депутати минулого скликання за-

вони погодилися віддати тому ж таки Держуправлінню справами Кримський природний заповідник, а ялтинські (знову ж таки Держуправлінню тими ж справами) — славетний Юсуповський палац. Тепер на екскурсію туди не потрапити не лише звичайному туристу, — навіть музейні фахівці не знають, що робитися за його огорожею, до якої не підпускають суворі охоронці.

Спеціалістів і рядових кримчан цікавить і те, що

лися на труднощі, викликані необхідністю підтримувати південнобережні палацо-паркові комплекси у належному стані в умовах недостатнього фінансування, і прохали вищих чиновників не лише про моральну підтримку, ухвалили звернення на адресу уряду Криму і України. У ньому йдеться про необхідність звернути увагу владників і громадськості країни на ту виключну роль, яку відіграють музеї в долі Криму та формуванні його привабливого

іміджу; про те, що втрата музейними палацями їх нинішнього статусу стане помилкою і значним кроком назад, згубно позначиться на подальшому розвитку півострова. Встановлення нового статусу південнобережних шедеврів, який безперечно обмежить їх загальнодоступність, суперечить сучасним європейським підходам до об'єктів культури, основним пріоритетом яких визначено відкритість. А ще, на думку учасників «круглого столу», зміна статусу цих перлин може призвести до порушення Закону України «Про музейну справу», створити прецедент довільного, адміністративного поводження з об'єктами культурної спадщини національного значення. Ще й юридична нісенітниця виходить: як можна ці об'єкти державної власності, що безроздільно належать українській державі, невід'ємною часткою якої є Крим, намагатися зробити ще більш «держав-

ними і власнішими»? Та й у випадку перепідпорядкування музеїв-палаців і пристосування для інших потреб їх приміщень виникає загроза збереженості й цілісності музейних колекцій, буде ускладнена діяльність збирання, збереження і популяризації культурного спадку; це може також завдати втрат розвитку туризму в традиційних туристичних регіонах усього Південнобережжя. Архітектурні шедеври такого рівня популярності не можна позбавляти їх рангу об'єктів туристичного бізнесу.

Нарешті, враховуючи те, що південнобережні красені є культурним надбанням не лише Криму, України, а й усього світу — зміну їх звичного і визнаного статусу негативно сприймуть не лише кримчани, а й авторитетні міжнародні кола. Адже унікальні палацо-паркові ансамблі кримського Південнобережжя з їх музейними скарбами створюють позитивний імідж України, який легко може зруйнувати поспішне, невиважене рішення рідного чиновництва, про деяких не останніх представників котрого у світі вже й так склалася певна думка.

Натомість, замість потаємних але енергійних і настійних намагань зробити архітектурні шедеври палаців вочиною обмеженого кола осіб, професіонали музейної справи, глибоко знаючи проблеми реставрації, охорони, благоустрою, зсувів, які обсіли палацово-паркові комплекси, пропонують розробити і реалізувати загальнодержавну Програму збереження і розвитку всіх південнобережних палаців-музеїв, що врахує інтереси як державного управління, так і розвитку загальнонаціональної культури, охорони і використання вітчизняної історико-культурної спадщини.

Чи не доцільніше високим державним чиновникам звернути увагу на те, що вірус «палацоманії», який стрімко поширюється по

всій Україні, найбільшій б'є саме по кримському Південнобережжю, бо практика його сучасної масштабної, хаотичної і швидкої забудови не враховує необхідної мірою наявності пам'яток археології, архітектури, історії та культури, що надто часто призводить до їх загибелі?

А може, замість того, щоб займати імперські палаці, вищому керівництву нашої незалежної держави варто постаратися про власні? Он скільки їх, еkleктичних, поспиналося навіть в охоронних зонах Південнобережжя! Кроку ніді ступити. Ростуть, як гриби, поруч зі справжніми шедеврами палацо-паркового мистецтва минулих століть, занедбаними настільки, що нагадують руїни минулих цивілізацій, які, замість того щоб милувати очі туристів і курортників, стали пристановищем для натовпів бомжів.

Час уже нарешті знайти власні кошти чи закордонні інвестиції і такі відреставрувати десятки занедбаних палаців і колись розкішних вілл кримського узбережжя, більшу частину з яких оголошено державною власністю, що не вберегло їх від руїнації, масштаби якої ми окреслили в мартирологу «архітектурного лахміття» колишніх шедеврів зодчества світового рівня в попередньому матеріалі на цю тему.

А палаці, які натерпілися від епохи переворотів минулих століть, завергли в очікуванні ще невідомих змін, що їх готує їм нове сто-

ліття. Згадати є що.

ВАЖКО БУТИ ПАЛАЦОМ

Грандіозний, величний і неповторний палацовий комплекс Алупки, який несе в собі ідею універсальної спільності між середньовічною архітектурою Заходу і Сходу, завдяки власній славі залишився музеєм навіть в часи нещадного переділу власності і війни, оголошеної палацам більшовиками. Це вже потім вони, перемігши «колишніх», почали організовувати різні надзвичайні комісії, які здійснювали для Москви «выемку и вывоз из дворцов ценностей, в том

переві відкрито використати ящиків, полишених у Ялтинському порту, все найцінніше з мистецьких шедеврів вісімнадцятого і давніших століть. І від пізнішого перепідпорядкування трьох знаменитих палаців — Алупкинського, Лівадійського і Кореїзького (Юсуповського) зі структур, відповідалних за мистецтво, у відомство НКВД, якому було доручено «провести необходимые работы по приведению в порядок указанных дворцов для обслуживания ответственных работников СНК СССР и ЦК ВКП(б)».

Тоді весь другий поверх найфешенебельнішого корпусу відвели під... «жилу квартиру в составе 9 помещений», загальною площею понад 200 кв. м завсідниками якої стали Берія, Каганович, Молотов та інша сталінська камарилья. Круті дворянські сходи не сподобалися, тож новим господарям влаштували ліфт, а життя їхньої челяді полегшили особливі підйомники, якими сюди ж доставляли страви для безупинних банкетів.

Під час них, після особливо патетичних тостів, модно було бити безцінний фамільний криштал. Пролетарські просто ставилися до всіх 43780 безцінних експонатів колишнього музею невідвиклі все експропріювати мешканці тепер вже не палацу, а держави № 2 і спецоб'єкту № 3.

Ці штампи, які в'їлися в усі втрачені й суцільні експонати музею, досі ніяк не зіт-

руть з них нинішні його хранителі. До книг кремлівські вожді тоді були не дуже охочі. Їх повивозили досхоchu чемаданами і машинами пізніше, в 1952 році, коли держдача стала санаторієм ВЦРПС. Усі раритетні цінності тоді спільно розподілили російські музеї, а понад 33 тисячі найрідкісніших книг, дорогоцінних креслень, карт і планів XV – XVI століть відправили в бібліотечні фонди Академії наук СРСР.

Нині в Алупкинському музеї 26 тисяч експонатів, на кілька десятків тисяч менше ніж було, що не заважає йому бути одним із кращих в Україні як за цінністю колекції, так і за рівнем наукового потенціалу наукових працівників, котрі з острахом чекають нововведень і нових господарів музейно-палацового комплексу.

Не кращі сподівання і в музейників Лівадійського палацу, який в 1918-1920 роках благополучно пережив сусідство іноземних легіонів і військ Білої армії, а пізніше — й фашистських окупантів. Нині ж царський парк методично грабують “нові” палацомани Південнобережжя. Неодноразово зникала з-над колодязя знаменита Лівадійська химера. Вже викрадено деякі мармурові царські фонтани, безслідно зникли: балюстрада відомої всім мистецтвознавцям Турецької альтанки, 22 мармурові вази Монігетті, остання металева лавочка середини позаминулого століття... Розгул вандалізму в унікальному парку, який має оберігати Закон, спокійно спостерігають охоронці різних відомств, які апетитно споживають гроші, зароблені Палацом екскурсійною діяльністю, та ніяк не розберуться з територією своїх постів. Цікаво, чи так же пильно забезпечують тут охорону учасників великих політичних заходів — самітів глав держав Балто-Чорноморського басейну і самітів Глав урядів країн СНД? Що, зауважимо, досі аж ніяк не впливало на потребу заміни статусу знаменитого і особливо популярного в туристів палацу-музею, який займає особливе місце в культурному житті півострова, бо де ще знайдеш, крім нього, такий заклад, котрий би так зримо виявляв і забезпечував зв'язок між минулим, нинішнім і майбутнім.

Адже тут, у літній резиденції останнього царя Російської імперії вирішувалися питання політичного життя того періоду, а в 1945 — долі народів світу і підвалини ООН, нині ж — України, СНД, країн Причорномор'я. Куди ж перемістиш звідси експозиції “Романови в Лівадії”, з унікальними понад 2000-літніми предметами приватної царської колекції, знайденими поруч — біля Ластівчиного гнізда і Ай-Тодорського маяка, де вияви-

ли руїни римської цитаделі Харакс I – II ст. н. е.? Чи матеріали постійно діючих виставок “Кримська конференція”, “Кабінет-лабораторія Рузвельта”, де міститься 260 прижиттєвих видань президента Америки з його власноручними написами, унікальні екземпляри листування Сталіна і Черчіля, ще недавно засекречені документи з так званої “папки Сталіна”...

Про стан цінностей Корейського палацу Юсупова, менше знаного загалом через його надсекретність, яку й зараз зберігає охорона Адміністрації Президента України, нам невідомо нічого. Спершу, відразу ж піс-

не розсварилися за суму орендної плати з ялтинським фондом майна, якому вона й у 210 000 доларів на рік здалася замалою. Кажуть, цікавився “об'єктом” і скандально відомий російський багатій Борис Березовський та інші небідні люди.

Колись мармурові венеціанські леви охороняли князів, графів, тиранів і диктаторів, тепер їх самих та нових лідерів України стереже мовчазна, вишkolена президентська охорона...

У відомому дорученні Президента України від 12 листопада минулого року про палаці світового значення теж, зокрема, сказа-

но: “З метою забезпечення необхідної збереженості Лівадійського палацу-музею і Алупкинського державного палацо-паркового музею-заповідника, як пам'яток історії і культури, а також їх використання для проведення офіційних державних заходів, всебічно вивчити питання приналежності (форм власності) цих пам'яток, і за результатами дослідження вжити в установленому законодавством порядку заходи до їх передачі в Управління Державного управління ділами...”

Історія повторюється? Змінено лише гасло нинішньої боротьби. Сьогодні воно звучить так: “Мир палацам — війна музеям!” Так пишемо нову історію молодій державі України.

Світлана ПИСАРЕНКО, Віктор ХОМЕНКО

ля більшовицького перевороту, її тут забезпечувала ВЧК, потім НКВД. Під час Ялтинської конференції 1945 року в цих апартаментах розташувалася радянська делегація на чолі зі Сталіним, де він влаштував і урочистий прийом для Черчіля і Рузвельта. Була тут і штаб-квартира Молотова. Із 1961 року палац перетворили на держдачу № 4, призначену для лідерів комуністичного руху з країн третього світу. Її останньою з одинадцяти кримських держдач ненадовго передали свого часу в комунальну власність Ялти. Певний час, попередньо відреставрувавши, арендатори російського БАТ “Академпроект”, АТ “Яліта” — групи нафтопереробних підприємств Росії, “покачали” тут гроші за право “нових росіян” екзотично розслабитися в апартаментах вождя всіх народів і його поплічників, від 500 доларів і вище. Доки

АДРЕСИ ЗДОРОВ'Я

ЛІКУЄ ЗЕЛЕНИЙ КРАСЕНЬ

Визнаний у світі національний перлина — Нікітському ботанічному саду вдалося нарешті узаконити право користування всією землею, на якій він розташований. Акт землекористування на 269 гектарів отримала Українська академія аграрних наук, до якої належить і сам сад.

Це зняло проблему незаконної забудови саду національного значення суперлітніми котеджами, а на ще вчора спірних ділянках починають розбивати ландшафтний парк з деревами рідкісних порід. Тут вже відкрили майже чотиригектарний розарій, де найвишуканішими ароматами і кольорами та формами пелюсток протягом всього літа відвідувачів радують понад 220 сортів троянд. У липні запрошують на виставку бансаї, у серпні — канн.

Майже півмільйона екскурсантів відвідали торік Нікітський ботанічний сад, тоді, як перед цим їх кількість не перевищувала 200 тисяч. Нині в його тінистих дивної краси алеях туристів ще більше. Підвищений інтерес до унікального ботсаду його керівники пов'язують з успішною організацією реклами і розширенням сфери діяльності. Сьогодні не віриться, що зовсім недавно бюджетного фінансування тут ледве вистачало на зарплату співробітникам. Про розвиток науки взагалі говорити не доводилося. Щоб хоч якось зберегти науковий потенціал керівництво Нікітського ботсаду ухвалило рішення про створення торговельного дому з такою ж назвою. Сьогодні завдяки його успішній діяльності вдається належно займатися не лише селекційною роботою, але й виділяти кошти на утримання житлово-комунальної сфери селища Нікіта, яке знаходиться на балансі саду. Запрацювала й котельня, яка опалює будинки й теплиці.

Торік оборот Торгового дому склав 1 млн. 600 тис. грн., і основний грошовий потік йшов на те, щоб ботсад краще знали у світі. З'явилася своя система Інтернет, а в ній — ВЕБ-сайт, серйозніше стали займатися видавничою діяльністю.

Особлива увага розширенню лікувальних властивостей цілющого саду. Активніше стали реалізовувати власну чудодійну продукцію: майже 200 назв консервованих фруктів і овочів, лікувальні препарати. Вони настільки успішно проходять сертифікацію, що найближчим часом планується збільшити їх асортимент до 500 найменувань.

Запрацювали на оздоровлення людей нові напрямки медицини — аромато- і ландшафтотерапія. Адже Південнобережжя Криму — це оаза з 2400 рослин, багато з яких ендеміки. Алеї в лікувально-профілактичному “пахучому саду” поділено на зони з однорідних дерев, які виділяють летючі фітонциди. Тут екскурсанти позбуваються життєвої втоми і найрізноманітніших захворювань завдяки пахучій дафнії і ленкоранській акації, жасмину і східному лоху, ранньому зимоцвіту і чубушнику... Вишукані пахощі гімалайського і атласького кедр, ягідного тису, вічнозеленої калини, європейського багрянника, східного грабінника, крупноквіткової магнолії, пахучого османтуса і благородного лавра підвищують фізіологічну активність людей, благотворно впливають на нервову систему, гоять бронхолегеневі хвороби. Кримська сосна вбивчо діє на збудників різноманітних захворювань, затримує розвиток туберкульозу, корисна для хворих на серце. Справді чудодійним є ялівець, якому немає рівних за вмістом бактерицидних ефірних речовин.

Ще більше уваги на цих мальовничих зелених кручах нині приділяють субтропічним плодовим культурам, здатним допомогти подолати недугу чорнобильцям. Визнаним не лише оригінальним десертом, а й унікальним за ефективністю лікарем щитовидки є фейхоа, плоди якої містять рекордну кількість йоду. Вважається, що рослини всотують його з чорноморських бризів, які розносять йодисті летючі з'єднання. Тож чим ближче фейхоа до берега, тим цілющими є його багаті на біологічно активні речовини і вітаміни плоди. З виведених вченими усавленого ботсаду нових сортів нині готують варення, джеми і навіть пюре з фейхоа, популярні в оздоровничих усього Криму. А ще ж з цього диво-плоду готують неповторні за смаком компоти, желе, мармелади й цукати. Як і з теж рекомендованого для харчування дітей з чорнобильської зони — зізіфуса. Нові його ранньоспілі сорти — Метеор і Таврика, виведені селекціонерами саду, містять колосальну кількість вітамінів і дають плоди універсального використання. Віднині зелений цілющий конвеєр, що несе здоров'я, нарешті запрацював на повну силу. Побувайте тут — переконаєтесь і зачаруєтесь дивною красою одного з найпишніших садів Європи.

КОНФЛІКТ

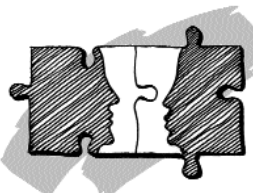
НЕ ДОПУСТІТЬ ГРОШЕЛЮБЦІВ ДО ХРАМУ...

Українське козацтво Криму стурбоване черговим чиновницьким наступом на діючий ще з ранньохристиянських часів Свято-Успенський монастир, який місцеві “кабінетники” намагаються повернути під управління Бахчисарайського заповідника, “щоб перетворити монашеску обитель на джерело екскурсійних прибутків”. На пресконференції в Сімферополі козаки зачитали звернення до Президента Леоніда Кучми і гетьмана Івана Біласа, в якому вимагають припинити зловживання навколо земель монастиря, передати всі приміщення й споруди, розташовані на історичних землях християнської святині — стародавньої православної обителі, — у безпосереднє користування ченцям, упорядкувати проведення екскурсій у відповідності з діючим розпорядком служб у монастирі, передати право проведення груп туристів по цьому комплексу людям, обізнаним із православ'ям.

Згадавши свої давні права, кримське козацтво зажадало від гаранта Конституції і гетьмана України негайної відповіді, щоб не допустити нових зіткнень поборників віри, рабів Момони і місцевої му-

сульманської общини. Конфлікт між ними виник ще торік: боролися за спірні терени так, що правоохоронці ледве розборонили. Із видачею монастирю держактів на землю суперечки припинилися. Та, за словами козаків, дії деяких засліплених наживою місцевих чиновників ускладнюють нормальне функціонування монастиря: “через протидію функціонерів з районної адміністрації не виконується указ про відродження історико-культурних і господарських традицій українського козацтва”, а те, що нині чиниться на землях монастиря, суперечить підвалинам православ'я.

Усюдишні підприємці направляють на територію храму все численніші групи туристів, які заходять в обитель майже голими навіть під час молитовних служб, намагаються прокласти через територію монастиря канатну дорогу, встановити все більше торговельних точок, а козаки і ченці вважають, що провести екскурсії територією однієї з найдавніших колисок християнства вони здатні самі, причому відвідання храму повинно бути безплат-

Закінчення. Поч. на с.

ностей в засадничих правилах моралі тієї книги з вимогами Біблії, обов'язками комуніста у відповідності до Статуту КПРС, "моральним кодексом будівника комунізму", був і такий. Тобто: якби християни, мусульмани, атеїсти тощо — жили, дотримуючись кожний своєї моралі — у світі було б значно спокійніше й безпечніше. Але тільки за однієї принципової умови — не нав'язуючи одне одному своїх богів і вчень.

Багато років по тому, вже в незалежній Україні, мені довелося приймати одного з німецьких колег. Інтелегентна, освічена людина, об'їздив мало не весь світ, він був дуже здивований побаченням в Україні. Очікував, як я зрозумів, що в нас вулицями ведмеді ходять, чи щось — на кшталт того... Однак потім, у дружній розмові ми обидва дійшли висновку, що в принципі в нас, в людей, переважає те, що об'єднує, аніж те, що роз'єднує. Незалежно від віри, раси, національності. Треба тільки вміти шукати те спільне і поважати в кожному народі його особіне. Останнє — обов'язково. Тим більше, що й Бог у нас нібито один, просто ми, вірні різних конфесій, децю по-різному його сприймаємо. Але зробив він нас же так різними...

— *Ось ви самі й підійшли до мого наступного питання. Людина і нація, людина й Україна, — з точки зору лікаря.*

— Навряд чи доцільно говорити про такі високі поняття як "нація", "Україна" з погляду якоїсь певної професії. Бодай для лікаря, бодай для інженера або учителя це мусить бути святом. І кожен мусить про те пам'ятати, здобуваючи собі хліб насущний. Бо не хлібом єдиним живе людина. І "ніким" вона бути не може. Кожний є кимось, членом якоїсь певної нації — російської, німецької, польської, американської... Ми — тут, в Україні суцільно — української.

— *А як же глобалізація, об'єднана Європа, тощо?*

— Дуже позитивно. Бо ж хіба хто сказав, що в об'єднаній Європі не стане, приміром, Польщі? Або Литви? з відповідними подіями? Або що в результаті глобалізації чезнуть чеська, італійська чи болгарська мови? Про глобалізацію почали активно говорити років п'ятнадцять-двадцять. Але ж цей термін — то майже ніщо в кількох тисячоліттях людської цивілізації. Хіба "еллінський світ" — це не свого роду глобалізація? У масштабах тієї епохи, з її розвитком продуктивних сил, звісно. А "Pax Romana"? Могутній Рим? Від гір Атласких і до

гір Шотландських по широті, від Іберійських гір до Карпатських по довготі? І де вони, оті "світи"? На їх руїнах продовжували жити й розвиватися своїм шляхом автохтонні народи, які лише культурно збагатилися від участі в такій глобалізації.

Візьмемо ближчі часи. Переможний поступ християнства по планеті — це хіба не свого роду глобалізація? І богослужіння, й церковне письмо спочатку були виключно грецькою і латинською мовами. А потім? Потім набуття церквами національних рис, розвиток власної письменності і літературної мови в різних народів. І нинішня криза християнства, коли в одній з великих європейських

— Звичайно. Причому готовий до дискусії, але не до відступу. Отже, перша засада — **Земля**, територія. Немає жодного народу, який не мав би своєї землі. Це обов'язкова умова існування народу. Ми повинні цю землю чітко для себе окреслити і захистити її.

Народ. Не буває людини, яка не належала б до якогось народу. Кожен є кимось. Отже, він повинен шанувати свій народ, свою спільноту.

Мова. Кожен народ має свою мову. Це є те, що різнить його від інших народів. Що дає можливість народів єднатися і розуміти одне одного. Мова — передумова всієї культури народу, її хліб, якщо можна так сказати.

Релігія і мораль. Кожен народ має свою релігію і свою мораль, які виражають душу народу. Навіть якщо ці релігія й мораль мають спільний з іншими народами базис.

Держава. Для того, щоб, відповідно до своєї моралі, народ жив на своїй терито-

— Ні в якому разі. Хоча б тому, що гасло "всьо во ім'я человека, всьо для блага человека" моє покоління чуло мало не з пелюшок. І річ не в тім, що як тоді не збулося, так і тепер не видно перспектив, — коли воно ділом обернеться, оте гасло?! А річ в тому, що це не є коректним — протиставляти права людини і права спільноти людей, відокремлювати права людини від її обов'язків перед іншими членами спільноти і суспільством в цілому. Оскільки тоді це з великою вірогідністю може загрожувати зміною і назви, і, головне, суті. Тобто, замість прав — може постати всюдозволеність. Схильність до трактування прав людини саме таким чином, як на мій погляд, досить реальна, особливо людьми, не обтяженими мораллю. А в умовах краху ідеології й кризи моралі таких людей, на жаль, більше, ніж потрібно. Причому, на превеликий жаль, на всіх щаблях суспільства. Враховуючи нетривалість демократичних традицій, неструктурованість громадянського суспільства і слабкість державних інституцій, не підпертих багатолітнім досвідом і традиціями, все озна-

хання?

— Наскільки я зрозумів з характеру питання, наше інтерв'ю доходить кінця. І слава Богу, бо на сьогодні, мабуть, досить. Що ж до любові... Я вважаю, що це є світле почуття, яке одне робить життя людини повноцінним. Однак життя — дуже непросте і нелегке річ. Для більшості людей і за більшості випадків це як плисти проти течії або проти хвиль. Важко, а іноді й безнадійно. І не зігріте любов'ю серце таких навантажень просто не витримує. Це одне. Інше, не менш важливе, — це те, що людська любов — вона багаталика і багатогранна. Скільки є різновидів стосунків людини зі світом — стільки є й різновидів цього почуття — любові. І чим більше в людини цих різновидів любові — тим більше в неї права називатися справжньою людиною. Бо без любові до родини не станеш достойним сином, братом, чоловіком, батьком. Без любові до своєї землі, до свого народу не станеш патріотом. Без любові до своєї роботи, служби не станеш справжнім професіоналом. Без любові до людини не станеш людиною. Та й книжку не писатимеш

Хороброго і аж до Дмитра Корчинського, "політичного діяча і поета", — що я навіть засумнівався. Бо що можу іще додати до думок великих? Тому радив би всім — придбайте, прочитайте і тримайте за настільну цю книгу, бо вона того варта. Сприймійте серцем і розумом всі ті хороші думки про наш народ і нашу Батьківщину, якими рясніє ця книга. Та головне — працюйте, щоб ці прекрасні гасла перетворилися врешті в потужні справи. Щоб не потрібно було більше закликати до єднання нації, до патріотизму, до любові до рідної мови, до самоповаги, до формулювання національних інтересів. Тобто — до фундаментальних речей, давно усвідомлених і властивих кожній успішній нації. Бо високих слів і гетьманів з отаманами нам ніколи не бракувало — не вистачало завжди тільки вождів нації та їхньої опори: розумних і працюючих, а головне — скромних щодо себе і амбітних стосовно своєї держави й нації людей. Дай Боже, щоб ми це зрозуміли і цю свою спадкову хворобу, цю свою національну анемію зліквідували. Бо ніхто нам не допоможе, якщо самі собі не допоможемо. Ми мусимо пам'ятати, що ми — українці! Що ми є народ! Державотворча нація! І — працювати, працювати... Ні на кого не сподіваючись і до сьогомого поту. Як колись наші предки, освоюючи Дике поле і Слобожанщину, Кубань і Зелений Клин, сибірську тайгу і канадські прерії. Іншого шляху до побудови сучасної України, як гідного члена Європейського і світового співтовариства, просто немає.

Розпитувала
Любов ГОЛОТА

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

держав до церкви ходить всього лише п'ять відсотків населення... Тому не потрібно поспішати з висновками і навипередки зрікатися своєї нації й держави від гіпнотичного страху перед черговою цивілізаційною хвилею. Щоб, не дай Боже, не захлеснула, щоб встигнути нагору... Хто на ногах стоїть міцно, того не захлесне.

— *Для того, щоб міцно стояти, треба мати на чому стояти. Ви особисто маєте?*

— Безперечно. Як на мене, є сім основних засад, які повинна сповідувати кожна людина, свідомо своєї гідності й покликання. Щоб не збитися, бува, на манівці... Це земля, народ, мова, релігія, держава, родина і людина. Складають вони для окремої людини і нації в цілому морально-світлоглядну основу в своєму природному співвідношенні і взаємозв'язку — ніяка цивілізаційна хвиля для них не страшна. Не вистачає якихось компонентів або їх збалансованості — слабне життєздатність нації, втрачаються духовні орієнтири в окремої людини.

— *Цікава думка. Можете пояснити?*

рії, мав свою мову й культуру, він ще повинен мати свою державу. Обов'язково. Бо тільки вона забезпечує йому користування означеними благами і вільний розвиток.

Потім, кожна людина має батька і матір, хтось ще братів і сестер. Тобто — родину. А вже тоді вивершує цю піраміду побудови нації сама людина. І, не дай Боже, перекидати цю піраміду. Бо тоді це — крах... А в нас зараз намагаються увіпхати в основу піраміди, з дозволу сказати, — людину, яка, окрім жаги задоволення власних побутово-інстинктивного рівня потреб, не сповідує фактично нічого більш високого. Людину, яка не сповідує ні власної території, ні власного народу, ні власної мови, власної релігії й моралі. Але має немовби всі абстрактні демократичні глобальні права робити що і як завгодно, причому не нести ніякої відповідальності ні перед державою, ні перед своїм народом, ні перед пам'яттю предків, ні перед долею наступних поколінь.

— *Невже ви, гуманіст і воїн в одній іпостасі, проти прав людини як індивіда? Проти їх недоторканності?*

чене може скласти серйозну небезпеку.

— *Що ж ви пропонуєте? Обмежити права людини і демократію?*

— А хіба можна зупинити течію світових процесів? Звичайно, що ні. Просто, я хотів би, щоб кожний українець сам для себе усвідомив, що реалізація його особистих прав неможлива без виконання відповідних обов'язків перед своєю родиною, перед своєю міською громадою і перед своєю Батьківщиною в іпостасі її офіційного представника — Української держави. А для цього треба їх всіх любити і чесно працювати. І мати совість. У тому числі і в своїх апетитах щодо своїх особистих прав.

— *Децю архаїчний у вас, як на нинішні часи, понятійний апарат, пане генерал.*

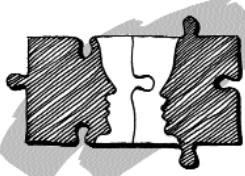
— Не подобається? Щось погане сказав?

— *Та ні, все правильно, але дуже вже це малосучасне — чесна праця, совість... Принаймні, багато хто нас намагається в тому переконати. Але одне слово у нас подобається всім — любов. Що є вона для вас в житті, творчості, ко-*

й інтерв'ю не даватимеш без знову ж таки любові — до всіх і всього, про кого й що пишеш і говориш.

— *Якби вам треба було сформулювати свій заповіт людям, то це б звучало..?*

— По-перше, я поки що нікуди не поспішаю, маю надто багато роботи і задумів на майбутнє. Тому над такою серйозною річчю, як заповіт, поки що не замислювався. По-друге, не хотів би бути настільки самовпевненим, щоб заповідати щось людству загалом. Краще, а головне — плідніше, корисніше для справи, було б не втрачати відчуття реальності й міри. І, як на мене, обмежитися своїми співвітчизниками. По-третє, ви б хотіли, мабуть, почути щось на кшталт афоризму. Однак я щойно перечитав виданий "Просвітою" перший том української афористики, сто майстрів цього жанру за ціле тисячоліття, — і децю підупав духом стосовно вашого останнього питання. Стільки там "дисциплінованої думки, яка пройшла вишкіл серйозної інтелектуальної культури", стільки "глибокої змістовності, сформульованої естетично бездоганно" — від князя Святослава і

— **Володимире Василювичу! Ваше життя, професія і доля сформували унікальний людський досвід. Коли б ви — даруйте за несподіваність — захопили сформулювати суть цього досвіду, — якими б словами ви її озвучили?**

— Щодо унікальності, то я Вам вдячний, але сам оцінив би все те, що стосується моєї особи, значно скромніше. І не від надмірної цнотливості, просто — маю серед своїх знайомих достатньо людей по-справжньому значних. Відносно суті мого людського досвіду, кредо так би мовити... Як казав хтось із мудрих, всі розумні думки щодо людського життя давно прийшли в світлі голови наших попередників, і для нас було б найкращим насамперед дотримуватися мудрості, вистражданої віками.

— **І що ж то за мудрість? Як і чий думки й слова?**

— “Життя дається людині лише раз. І прожити його треба так, щоб не було нестерпно боляче за безцінно прожиті роки”. Або “Життя наше — це швидкоплинний перехід від миті народження до миті смерті. Призначення людини в цей короткий період — трудитися задля блага суспільства”.

— **Перший вислів достатньо відомий, принаймні старшому поколінню. А другий? І наскільки доречно нині брати за взірць світогляд “полум’яного більшовика” Миколи Островського?**

— Йдеться не про наслідування комуністичних ідеалів в їх “есересерівському” виконанні. Мова про інше — про принциповий підхід до побудови власного життя, про його засади — порядності й корисності для суспільства. У цьому, як бачите, збігаються погляди і українського комуніста-інтернаціоналіста, і одного з німецьких курфюрстів вісімнадцятого століття. Зусиллями таких як перший була створена одна з наймогутніших держав двадцятого століття, інший перетворив захланну міні-монархію на потужну державу — предтечу нинішнього “локомотива Європи”.

— **Дуже вже полярні у вас приклади, але зрозумілі. А що ви можете сказати про генофонд нації? Вам, як нікому, відомо все (або майже все) про генофонд нації, — перед вами проходять тисячі юнаків. У чому наша сила і в чому біда?**

— Наша сила в тому, що нас ще 48,5 мільйонів, наша біда в тому, що нас уже всього 48,5 мільйонів. Мабуть, поки що. Причому біда не тільки в кількісних змінах, а й у якісних. Вони очевидні, достатньо подивитися довкола. Не можна не помітити численних нездорового вигляду людей літнього віку, астеничності

більшості молодих. І навпаки — нечисленності молодих матусь з дитячими візочками і малюків. Все це називається по-науковому байдуже-холодним терміном “депопуляція”. Є інший термін, але про нього навіть згадувати б не хотілося. Хоча неухильне, на жаль, зростання алкоголізації і наркотизації широких верств населення на тлі зростаючої деморалізації суспільства дає достатньо підстав для побоювань, що згодом доведеться вести мову вже не про арифметичне зменшення кількості індивідів, а про погіршення біоекологічних ознак організму, зниження пристосовуваності до умов життєдіяльності, здатності до відтворення, тобто плодючості, стійкості проти різних хвороб. Іншими словами — дискутувати вже не про депопуляцію, а про дегенерацію.

— **Як тому запобігти? Що, на ваш погляд, робити?**

— Запобігти можна лише одним — не констатувати до безкінечності очевидне, не бідкатися про генофонд нації, а опікуватися ним. Не базікати, а працювати. Робити бодай те, що роблять всі люди у світі — запроваджувати здоровий спосіб життя у всіх сферах життєдіяльності кожної людини без винятку. Візьмемо виробництво, продаж і рекламування алкогольної й тютюнової продукції. У всьому світі діяльність цієї сфери всіляко обмежують, оберігаючи здоров’я громадян. У нас же на який рекламний щит погляд не кинь — то цигарки, то горілка. Та все ж таке гарне, привабливе на вигляд — будь-кого спокусить, не те що юнака. Мало не третина торговельних місць під алкогольом та тютюном. Нормальні люди спортивні споруди будують, а в нас їх переобладнують під базари та автомобільні стоянки. І при тому глибокодумно теоретизують, яке то щастя — надходження податків від того всього, та скільки людей робочі місця отримують. Щоправда, на зарубіжний досвід чомусь не посилаються, мовчать про “ци-

вілізовані країни”, немов ніколи там і не були, і не бачили. Просторікувати про генофонд нації, про якість там світле її майбуття, коли молоді дівчата “ловлять кайф” від сигарети, та ще й з “травичкою”, і вгамовують спрагу пивом, а хлопці — на десятий вечір тверезі або “не вколоти” — погодься, що це просто блюзнірство. Тим більше, коли нас у світі мало не “зоною лиха” зі СНІДу вважають....

— **Багато нині говориться про “людину третього тисячоліття”.**

ється, як зростає. Цей чинник, у сукупності з багатьма іншими, спричиняє перманентну культурно-духовну кризу, кінця-краю якій поки що не видно і яка також створюватиме додаткові навантаження на психіку людини. Нехай не зовсім усвідомлені, але з можливими несприятливими наслідками. До того ж є ще й третій вельми важливий аспект.

— **Що ви маєте на увазі?**

— Навчальний розвиток науки і техніки. Для звичайної людини попереду

— **Якщо без вуалі — то саме так.**

— Моральні засади в будь-якій професії не можуть стати анахронізмом, тим більше в такій специфічній і суспільнозначній, як лікарська. Інша справа — справедлива винагорода лікарю за його працю. Що стосується конкретно військових медиків, то для нас ця проблема не є актуальною. Але не тому, що отри-муємо велику платню, а насамперед тому, що весь наш обов’язковий контингент хворих захищений законом — має право на без-

такий механізм фінансових взаємин у системі охорони здоров’я, при якому б нужденний отримував належну допомогу безкоштовно, заможний — сплачував за себе належне, а лікар не при-нижував свою гідність всілякими поборами. Причому вироблення такого механізму — це справа насамперед суспільства. Оскільки це передусім в його інтересах, як за великим рахунком. Інакше закон з’єдна-них посудин все одно буде діяти, тільки з дедалі більшою шкодою для всіх. І ядучий струмок “зелені” дедалі більше роз’їдатиме підмурівок клятви Гіпократ...

— **Лікар і афганець, ви бачили смерть. Бог і душа, Бог і життя, Бог і людина, — що скаже про це лікар?**

— Душа є невіддільною від людини, як людина — від життя. Тому це все, мабуть, таке ж триєдине, як Отець, Син і Святий дух. Що ж стосується власне Бога, то я належу до того покоління і до тієї верстви, перебування в якій і релігійність були несумісними. Тому що саме медиків, а тим більше — військових, виховували як затятих атеїстів. Питання тоді ставили руба: або ти радянський офіцер і комуніст — або ти віриш в Бога. Або — або... Третього було не дано. Тому мені досить дивно чути й спостерігати деколи з таких, як я, нині. Як вони удають з себе тих, що “вийшли з каткомб”. Я, мовляв, все життя в душі Бога носив. А в нагрудній кишені, на серці — що? Забув? То ким же ти був насправді: дворушним офіцером-комуністом чи слабкодушним віруючим? Я особисто ніколи ні тим, ні іншим не страждав... Про сам факт мого хрещення неможливо і про інше своє ім’я я дізнався лише в п’ятдесят років, і то випадково. Так що в ті часи, в Афганістані, наші йшли в бій з іншими словами на устах, здебільшого для Бога малоприйнятними...

— **Але тепер, “коли можна”? Тепер ви в Бога вірите?**

— Складне питання. В принципі, як в силу якогось вищого морально-духовного порядку — мабуть, що вірю. Але у всілякі зовнішні атрибути — не дуже. Розумієте, якимось в Афганістані, в одній з бойових операцій, наші розгромили душманський штаб і захопили купу документів і книг. Серед них був Коран, священна книга мусульман — короткий виклад, спеціально для радянських “щурів” російською мовою. Перевага була за нами, поранених було мало, тож я сів собі в автотелерезувальний і почав читати — чим же вони ди-хають, наші вороги, в чому ми з ними принципово так дуже вже не сходимося, що аж місяця на одній землі нам мало. І чим більше читав, тим більше знаходив подіб-

Закінчення на с.

ДОВІДКА ДЛЯ ЧИТАЧІВ

25 червня цього року 138 випускників Української військово-медичної Академії залишили стіни навчального закладу, аби поповнити ряди військових медиків Збройних Сил України. За 9 років існування цей, єдиний в Україні вищий військовий медичний заклад післядипломної освіти 4-го рівня акредитації підготував 700 військових лікарів, тут пройшли перепідготовку, удосконалення та підвищення кваліфікації понад 3,5 тисячі чоловік, здобули вчений ступінь доктора чи кандидата медичних наук 30 офіцерів.

Володимир Васильович Пасько — начальник Академії, професор, генерал-лейтенант медичної служби, доктор медичних наук, заслужений лікар України, а ще — письменник, автор книги “Ніч забутих пісень”, події якої сам пережив, будучи начальником військово-медичної служби мотострілецької дивізії в Афганістані.

Ми раді вітати високого гостя на сторінках газети “Слово Просвіти” і запрошуємо читачів прилучитися до нашої розмови.

тя”. А що ска-

ще буде, мабуть непростий коштовне лікування. Не з

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

жете ви?

— “Людина третього тисячоліття”... Як щодо окремої людини, то таку постановку питання навряд чи можна вважати коректною. За таким підходом ми з вами мали б належити до другого тисячоліття, оскільки прожили в ньому більшу і, мабуть, кращу частину життя. Але тисячоліття — часовий простір надто великий. Навряд чи людина двадцятого століття має право отождествлювати себе з людиною одинадцятого століття. Треба звужувати рамки. Реально ми з вами можемо емоційно-особистісно мислити з минувшини категоріями двох століть: двадцятого, в якому жили і дев’ятого, на культурі якого, значною мірою, виховані. Так що говорити про третє тисячоліття якщо і можна, то лише про його перше століття. Це по-перше. По-друге: застосовувати термін “людина XXI століття” також не зовсім коректно. Яка людина? Та, яка входить до “золотого мільярду” людства, чи “педерічний українець”? Тут є велика різниця. І з кожним роком вона, складається враження, не так зменшу-

час. Подальше ускладнення технологій буквально у всіх сферах життя, повсякденної і професійної діяльності людини не лише надасть нові можливості, але й висуне більш високі вимоги до тих, хто захоче бути в середньому класі не тільки за заможністю, але й за інтелектуально-освітнім рівнем. Не кажучи вже про вищий клас. Що ж стосується здоров’я, то відповідно значно зросте психофізіологічне навантаження на людину з важко передбачуваними наслідками. Серед них будуть, безперечно, як позитивні, так і негативні.

— **А які візьмуть гору, — на ваш погляд?**

— Скоріше, позитивні. Інакше б прогрес людства зупинився ще раніше, до нас.

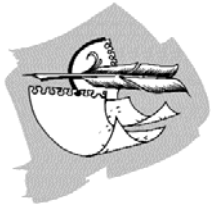
— **Клятва Гіпократ стала анахронізмом? Чи треба до неї додати кілька абзаців про платну медицину?**

— Наскільки я зрозумів, вас цікавить моє ставлення до клятви Гіпократ і до отримання медиками платні від пацієнтів за надану допомогу? Якщо без модної колись деталі жіночого туалету?

солдатів же нам брати гроші за надану допомогу. Або ветеранів війни і Збройних Сил... Тож мусимо задовольнятися тим, що платить держава і працювати, незважаючи ні на що. Кому не вистачає — знімай пого-ни і йди, куди вважаєш за краще. Але наш мундир і халат військового лікаря — не ганьби.

— **А якщо це питання стане актуальним і для вас? Як ви тоді відповісте?**

— У будь-якому розвитку суспільстві для людини середнього класу найближчими є представники трьох професій: адвокат, лікар і священник. Адвокат — тому, що опікується безпекою, правами і свободами, оберігає здобутий з такими труднощами статус. Лікар — оскільки опікується здоров’ям, щоб можна було якомога довше насолоджуватися життям, а не страждати і передчасно померти. Священник — бо опікується душевним спокоєм тут і блаженством там, де не потрібні вже ні лікар, ні юрист. І в жодній країні світу представники цих професій не бідують. Тобто, мусить бути вироблений

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіс та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неухважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевілля і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцеві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортурами і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузьколобі й куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має межі, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блищали,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсувана петля.*

("Пророцтво 17-го року")
Та завжди є застереження, все стверджується через "але":
*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святим. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуні-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користолобцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і холупів ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.*

*Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:*

*Йому "панять", тобі тягну-
ти*

*віз.
("Курдському братові")
Василь Симоненко не зма-
вався. Він дивився прямо правді
в очі. І боровся до загибуні. І за-
повідав це нам, якщо для нас нині
сущих він щось та означає.*

*Не заколисуй ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

*Як упаде в роззявлену моги-
лу*

*Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.
Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву киде під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!
Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

МУЗЕЙ ОДНОГО ФІЛЬМУ

У містечку Верховині на Гуцульщині створено, мабуть, найунікальніший музей у світі, котрий достойний занесення у книгу Гіннеса. Це — музей одного фільму. Знаменитого, титулованого шедевра світового кіномистецтва — фільму «Тіні забутих предків». Офіційне відкриття музею відбулося торік у вересні, в День кіно, під час проведення одинадцятого Гуцульського фестивалю. А робота над створенням унікального музею розпочалася з ініціативи кандидата фізико-математичних наук, старшого наукового співробітника філії «Гуцульщина» Інституту українознавства Івана Зеленчука.

— Випадково побачив, що в садибі Соруків зруйнували стару кузню. А в тій кузні знімали окремі епізоди фільму, — розповідає Іван Михайлович. — Зайшов до господині, дочки Соруків Марії Хімчак, а вона каже: «Ми й хату стару знесемо, щоб не займала обійстя даремно». А в тій хаті півтора року жили під час зйомок стрічки Сергій Параджанов, Григорій Якутович та Мирослав Скорик. Тут не раз бували Миколайчук, Чендей, Ілленко, Драч, та, напевно, усі, хто знімався у фільмі. Хата була своєрідною творчою лабораторією «Тіней...», і я подумав, а чому б не заснувати тут музей. З часу створення фільму минуло

майже сорок років. Багато творців стрічки вже немає. Але залишився будинок, де вони жили і творили, залишилися речі, якими вони користувалися, живуть у краї люди, котрі брали участь у зйомках та безпосередньо спілкувалися і з Параджановим, і з Миколайчуком. Я сказав про свою ідею пані Марії.

— Я добре пам'ятаю Параджанова. Коли знімався фільм, я була підлітком. Параджанов запросив мене на зйомки, — розповідає Марія Хімчак. — На той час наша хата була хоч і стара, але простора. Стоїть вона під горою Глифою, а внизу

тече Черемош. До всього — близько до центру Верховини. Режисер та актори були дуже прихильні до нашої сім'ї, а батько з мамою, у свою чергу, старалися вгодити їм, чим могли. Коли зйомки закінчилися, на пам'ять Параджанов подарував нам дивовижну ікону Божої Матері. Не побоявся, адже то був час розгулу атеїзму, ікони змушували викидати з хат... Якби не Зеленчук, ми б справді розібрали стару хату. А тепер я рада, що хата збереглася і стоїть як скарбниця пам'яті про тих славних людей, що створили найулюбленіший фільм гуцулів —

«Тіні забутих предків».

Додам, що Міністерство культури України надіслало Марії Хімчак вдячного листа за її вчинок та подарувало музеєві 15 відеокaset з кінофільмами, в котрих знімався Іван Миколайчук.

Василь ГРИГОРЧУК

ЯРМАРОК

Наші предки уміли говорити з деревом, відчували його енергію, досконало знали властивості різних порід. Вони уміли зберегти і передати живлющу силу зелених велетів. Саме тому дерев'яні церкви і хрести, всупереч твердженням спеціалістів про нетривкість деревини, простояли століття. Саме тому в давнину жодна українська родина не обходилася без дерев'яного посуду, а професія бондаря була однією з найшанованіших у селі. І саме тому, напевно, і сьогодні зберігаються і передаються з покоління до покоління правдиві секрети різьби по дереву, плетіння.

На жаль, більшість народних ремесел сьогодні тримаються лише на ентузіазмі та небайдужості окремих майстрів. І все ж, порох у порохівницях ще не розтрисався остаточно. Варто було завітати 3 липня до Музею народної архітектури та побуту на Свято-Різьбяр та майстра плетіння, щоб переконавшись у цьому. На ярмарковому майдані, оточеному вітряками, можна було надбати і обереги-талісмани, і мережані скриньки з тареллями, і химерно плетені кошики та капелюхи, і солом'яні квіти та букети і

ДЕРЕВ'ЯНА КАЗ-

ще багато-багато чого такого, від чого очі розбігалися. Як, наприклад, від солом'яних букетів Марії Кравчук з Волині.

Виробами із соломи майстриня, художник-дизайнер за фахом, захопилася ще років 20 тому. Думала — забавка, а вийшло — на все життя. «Мене вразила сонячна енергія, яка ішла від цих робіт, від самої соломи, і я ще тоді подумала: «Як так може бути?». Спробувала сама, і — захворіла цим. І ось уже 20 років не можу «вилікуватися» від цього захоплення. І не хочу,» — зізналася вона.

У своїх композиціях пані Марія використовує все, що дає природа. Передусім — злакові: овес, ячмін, пшеницю, потім — льон, маки, безсмертник. Збирає сама в пору цвітіння, коли природа дарує рослинам найяскравіші барви та найбільш цілющу силу. Але головна сила та енергія робіт, і не лише пані Марії — від любові, з якою усе робиться. Адже займаються сьогодні народними промислами виключно ті, хто не уявляє себе без дерева, лози, соломи, а ще — вишивання,

ткацтва, гончарства, ковальства. Надто неприбуткова сьогодні це справа.

Раніше при багатьох деревообробних комбінатах були цехи народних промислів. Сьогодні ж по всій Україні існують лічені спеціалізовані магазини, де можна придбати шедеври народного мистецтва, майже немає реклами в масмедіа. От і купують іноземні туристи на Андріївському Узвозі матрьошки і везуть на батьківщину як суто український сувенір. А самі майстри опиняються перед вибором: чи майструвати, чи стояти на базарі та торгувати вже зробленим, чи просто закинути цю справу і почати заробляти гроші іншими шляхами. Через таку ситуацію під загрозою забуття опинилися опішні народна іграшка, інші, часто унікальні, ремесла, які вимагають багато часу і майстерності.

І все ж, підстави для певного оптимізму свято різьбяр дало. Одна з них — молодь, яка приходить на зміну старим майстрам. У Чернівці при мистецькій галереї існує цілий різьбярський цех, де працюють саме молоді хлопці. Частину

своїх робіт вони представили і на святі. А загалом до Пирогова з'їхалися майстри з усіх куточків України, привезли мережані скриньки та «багаті» тарелі, кошики та капелюхи, солом'яні квіти та букети, обереги-талісмани, дитячі іграшки-деркачі і ще багато чого. Були тут і зовсім рідкісні техніки, як наприклад, плетіння з коренів сосни, що раніше було поширеним явищем на Поліссі, а сьогодні майстрів, які володіють цими секретами, лишилося 3-4 на всю Україну.

«На жаль, ось такі ярмарки та свята — це все, що ми можемо зробити для майстрів, — констатує провідний спеціаліст музею народної архітектури і побуту Олексій Доля. — Ми не в змозі навіть оплатити дорогу, але люди йдуть і на це, бо для них такі свята — це змога побачитися один з одним, поспілкуватися, роботи свої показати і, зрештою, щось і продати. Нещодавно ми проводили День гончара, так частина майстрів не захотіла повертатися до готелю, а лишилася тут, на майдані. Це справді було свято для майстрів, й за-

ради цього і варто проводити такі зустрічі».

Такі ярмарки в Музеї народної архітектури та побуту регулярно проходять ось уже 20 років. Зараз музей готується до зустрічі всіх майстрів на традиційному осінньому етнографічному ярмарку, що відбудеться у першу неділю вересня. Близько до Покрови буде День коваля. Але й крім цих свят у Пирогові безлюдно не буває: останнім часом музей перетворився на своєрідний богемний острів, куди приїждять багато творчих людей, щоб відпочити душою.

Повертаючись із Пирогова, довго ще чула за спиною розгонистий тріск деркачів та калатал. Цими іграшками в давнину наші предки відганяли нечисту силу, а тепер з дитячою безпосередністю до цих дивних звуків прислухалися і дорослі, і малеча. І щось ці звуки таки будили в душі, бо, коли респектабельні кияни поверталися додому з деркачами в руках, в очах у них світилася дитяча живинка. А, може, це просто від зустрічі з казкою?

Наталка ПОЗНЯК

СПОСІБ МИСЛЕННЯ

УЯВА ЗАТИСНЕНА У КВАДРАТ ШАХОВОГО ПОЛЯ...

«А може, через тисячу років і про мене почнуть щось вигадувати, якісь незвичайні думки мені приписувати, провидіння, трагедійність, відчуття історії. Тому що буду я уже не людиною, а пам'ятником — і не просто пам'ятником, а пам'ятником чогось, а от чого — вони вже самі придумують...»

(Юрій Домбровський «Фактотет непотрібних речей»)

У розкопаних курганах — морок. Пилігга, суха брунатна глина. Пориста, немов червений корал з міриадним прожиллям. Кров, котра рухалася його порепаним тілом, уже скам'яніла. Можна натужно, ламаючи нігті, зішкрябувати, віддирати змертвілі червоні «тільця». Розтирати на порох, бавитися в алхімію. У долонях — червоний пил — висхлі злаки пам'яті. Чарувати, гадати на зорях? Мабуть, гріх. Не треба. Нехай і не усвідомлюємо, що воно таке, той гріх... Нам розкували червсту скоринку: не «чорно-книж». І досить. Рефлексія — отруєння думкою. Скорбота маленького філософа.

Ньютонівське яблуко перейшло у закон. Нас же причавило земне тяжіння. Уява затиснена у квадрат шахового поля. Навіть у снах не розкошує, не має поживи для лету. Малоімовірно, що час — то коралова всеосяжна губка поза минулим і майбутнім. Всепоглинаюча, як чорна діра. Малоімовірно? Пам'ять притискає до землі потужніше, аніж свідок тяжіння — яблучко. Завихрює маріуанний чад у бідових мізках «хомо сапієнса». Чи живий такий собі козак Мамай, філософ-характерник? Може, їх було двоє, сто, тьма? Де могила його? Картина: козак у позі лотоса, в очах прозирає Всесвіт. Класичний образ, форма, символіка. Чи має він бодай одну подібну рису, штрих з отим чудом посеред «Незалежності»? Проростання у чавунно-луквої «боввани» йому ні до чого. Він не хоче, аби бронзальний кінь з бінокулярним зором зазиравав йому через плече, навчався хрестоматійного патріотизму. Мамай пряде кобзарську йоту. Поруч діти, кумедні, прості. Що на ковшанці, що на гірці, що на «бронзі» конячки — їм все єдино. Але ж історія... Вона тяжіє до кічу. Он Лядські ворота, архангел, «глобус України» з голубочками від «лікасо»... Всотуйте, діти, шедеври еклетики, істеричний позлітковий джаз...

Можна зрозуміти посмертне бажання маркіза де Сада: розвіяти власний «прах». Хай людство забуде його ім'я, нехай живе забуття... Того ж прагнув Луїс Бунюель. «Вважаю брехливими і небезпечними всі пам'ятні дати, всі статуї великих. Для чого вони? Достойність у небутті...». Бажання з «лукавинкою». Чи не тому, що тема смерті і забуття так добре надається для приємних самороздрядувань?

Уляна ГЛІБЧУК

СЛОВО Просвіти

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

«ОКЕАН МРІЙ» ДЛЯ МОЛОДИХ І КМІТЛИВИХ

На фото — одна з найпопулярніших співачок. Впізнаєте?..

Вихід № 6–7 музичної газети «Океан мрій», присвячений прихильникам української естради, став щасливим для групи «Таліта Кум» та її солістки Юлії Міщенко, яка вважає, що «людина не може жити без мрій...» Саме в цьому номері видання в інтерв'ю із зіркою можна де-

тально дізнатися про всі подробиці життя-буття однієї з, на сьогодні, культових українських груп, яку мали нагоду зустріти і розпитати журналістки Олена Багрянцева, Марта Макушенко та Тетяна Чиж. А в наступних номерах обіцяють надрукувати роздуми Юлії Міщенко про ук-

раїнський і світовий фемінізм та наш національний комплекс меншовартості. Отже, «Океан мрій» інтригує і стимулює до подальшої уваги свого потенційного читача. А стимул уже закладено у попередніх випусках газети, бо таки ж вона є і цікавою, і професійною, думаю, що серед молоді — і популярною.

Звичайно, серед молодих, що люблять українську естраду, знають та цікавляться музичним життям у всіх аспектах і проявах та захоплюються музикою взагалі. Є в номері інформація всіх жанрів — інтерв'ю (як правило, ексклюзивні), аналітичні статті чи розвідки («Готи-ка або темна музика України») на теми ексклюзивні, тобто досі не порушені в українських мас-медіа, інформаційні і навіть філософські повідомлення та роздуми, професійні рекламні іміджеві статті, що навіюють смак бажання побувати чи не бути у тих чи інших розважальних закладах. «Сторінка фана» сімома порадами виховує фанатів, окультурює це реально існуюче і, як правило, розхристане середовище. Побувавши у «Куточку розваг» (остання сторінка видання), я трохи засмутилася, бо на добру половину цікавих музичних запитань для кмітливих та ерудованих відповіді, чесно кажучи, не знаю. Але поліпшив мій настрій карикатурний шарж та фото у підрубриці «пофантазуй» із філософським підтекстом, який може зрозуміти лише той, хто професійно працює у нашому шоу-бізнесі: «Який там біс? Давай піар!»

І завершу я свій експурс у

світ «Океану мрій» словами класика, які стали мені відомими завдяки саме цій молодіжній газеті: в житті, як правило, більше інших досягає успіху той, хто володіє повнішою інформацією, — сказав чи написав Б. Дізраелі.

Думаю, що журналісти та

НОВЕ ВИДАННЯ

видавці газети «Океан мрій» мають усі шанси досягти значних успіхів у своїй справі.

Музичний оглядач

● Леся САМІЙЛЕНКО

Куди поділась Катя Чілі?

Він не вважає себе кимось на кшталт дволикого Януса, навпаки — впевнений, що це цілком природно: готуватися прийняти духовне звання і грати рок на бас-гітарі. Перше — вдень, під час занять у Вищому духовно-катехітичному училищі, друге — у вільний від навчання час. Майбутнього дяка і рокера по життю звети Михайло Гур'єв, він живе у провінційному містечку Чортків Тернопільської області.

РОК-ЗІРКА РАЙОННОГО РОЗЛИВУ

Райцентр теж може бути центром рок-культури. Місцева тусовка не розмінюється на різні одноденні течії, як-от джангл чи індастріалз, надаючи перевагу класиці — старий-добрий хард і рок-ен-рол. Плюс певні вкраплення неповторного західноукраїнського фольку. Решта все, як у людей: свого часу рокери билися з «клятими реперами», бритоголовими та іншими невідомими елементами, які гамселять музикантів просто так — щоб довге волосся не носили. Групові з'ясування стосунків, які зазвичай закінчувалися кількома розбитими носами, зубами на асфальті, на щастя, вже кілька років не практикуються. Мабуть, представники молодіжних культур стали цивілізованішими.

А в ті часи, коли Мишко Гур'єв, він же Міхал, він же Дяк, збирав свій гурт «Фата-Моргана» — років п'ять тому — по-іншому було. «Патлатих», себто рокерів, навіть міліціонери вважали за потрібне образити — бо надто вже ці хлопці відрізнялися од традиційно причесаної публіки.

Приблизно у ті самі часи вчорашній петеушник став першокурсником духовно-катехітичного училища. Колеги по «Фата-Моргани» разом із фанатами, що на той час уже з'явилися, нічого не могли второпати — чому це Міхал в дяки подався? І тільки втаємничені знали, що «в Гур'єва це серйозно». Бодай тому, що підлітком був помічником священика в місцевому римо-католицькому костелі, далі — солістом його хору. У храмі свої довгі чорні кучері Міхал зачісував у

скромний хвіст — становище зобов'язувало.

Після репетицій хору починалися рокерські — хлопці старанно молотили по ударних на радість собі і сусідам. Ті не цінували свого щастя і періодично нарікали, що надто голосно, мовляв. Ніби рок тихим буває... На останнє кишенькове «бабло» — гроші (сленг) — *ред.*, — що залишилося від купівлі уживаних інструментів, Міхал з друзями орендували приміщення на околиці міста — спеціально для музикування.

Далі був успіх у межах району — «Фата-Моргана» перемагала на місцевих фестивалях, давала сольники на одному з найгоноровіших майданчиків Чорткова — в клубі залізничників, гастролювала по району. Цілком серйозний гастрольний тур — хлопці клеїли афіші, публіка — від 10 до 50 — платила гро-

рок? На Заході у цьому жанрі створено цілу індустрію, а в нас про комерційний успіх такого напрямку говорити не доводиться. Та й взагалі про те, що рок дає прибуток. Ми більше для душі граємо.

— *Зараз почнеться лірика.*

— Не почнеться, уся лірика — на сцені, багатом, до речі, подобається.

— *Надто дівчатам, яким присвячено пісню «Моя ти сіра та мінлива».*

— Не дівчатам, а одній дівчині, Олені, з якою ми вінчалися минулого року і тепер чекаємо першої дитини.

— *Сім'ю на гонорари від концертів утримуєш?*

— З музикою довелося тимчасово «зав'язати» — сама розумієш, що таке маленька дитина

ДЯК, ВІН ЖЕ РОКЕР

ші за квитки, дарувала музикантам квіти і кричала «біс!». Особливо вдячним був сільський слухач — після концерту артистам навіть приносили макітри з варениками. Що дало привід одному місцевому виданню написати: «Фаті-Моргани» платять гонорар харчами». Хлопці тоді на пресу образилися: ми ж цілком серйозно працюємо.

ПОШЛИ РОКЕРА БОГУ МОЛИТИСЯ...

Але це ще не привід, аби взагалі відмовлятися од спілкування з журналістом. Доказом чого є ця розмова з рокером-дяком.

— *Мишко, викладачі в училищі знають про твоє захоплення роком?*

— Декотрі знають, декотрі — ні. У будь-якому випадку одне другому не заважає.

— *Нічого собі не заважає — пам'ятаю, хтось з вищого духовенства якось назвав рок «сатанинською музикою».*

— Цікаво, чи чув він про християнський

і чекання на неї. А родину прогнати можу не за рахунок мистецтва, займаюся приватним підприємством.

— *Усе ж таки — що приводить релігійну людину у рок-музику?*

— Мабуть, інакше було неможливо — це й привело. Взагалі-то, жахливий стереотип, що рок і віра в Бога — взаємовиключні поняття. Чомусь ні в кого не викликає подиву віруючий художник чи скульптор, а рокерам, виходить, не можна? Я виховувався у сім'ї, яка щонеділі відвідувала службу Богу — бо такі традиції і потреба. Музикою захоплювався з дитинства — спочатку до музичної школи ходив, екстерном перестрибнув з першого класу до третього, потім, щоправда, школу покинув. Дуже заповажав групу «Кіно» і Джиммі Хендрікса. Років у 16 мені купили справжню гітару, професійну. Тоді все й почалося — ми з друзями грали по весіллях і ресторанах. Між іншим, непогана професійна школа.

— *Як ти потрапив до духовно-катехі-*

ПЕРСОНАЛІЇ

тичного училища?

— У середній школі я відверто нудьгував. Як і в ПТУ потім — віддали мене вчитися на кухаря, аби вчився. Професія потрібна, та не моя. Я співати і грати люблю. В училищі це теж люблять, до того ж голос там ставлять — дай Боже. На сцені це теж придалося.

Звісно, можна надутися власним снобізмом і зневажливо говорити — мовляв, який там у вас рок у місті з 40 000 населення — суцільна самодіяльність. То й на здоров'я. Але за «фата-морганістів» можу поручитися — ці люди знають, що таке професійна музика. Ми навіть альбом записали — в домашніх умовах, але ж треба з чогось починати. Так, інструменти у нас не «ямівські» і навіть не «роландовські», але достатньо якісні. І звук пристойний — струни для моєї бас-гітари мені аж з Нью-Йорка на замовлення привозили.

— *Переконав. Що будеш далі робити — все життя розриватися між рокерською тусовкою і служінням Богу?*

— Що буде далі, тільки Бог і знає. А служити йому можна і на рок-майданчику — чому б і ні? У наших композиціях, хоч і важкуватих, немає нічого, що ображало б християнську мораль.

Утаємничені кажуть, що Міхал має заповітну мрію — зіграти сольний концерт на руїнах середньовічного замку в Чорткові. І щоб навколо було темно, освітлення — тільки факели, а публіки — бодай кілька сотень. Чомусь здається, що ця мрія колись та збудеться — Бог допомагає романтикам.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

P.S. Недавно Михайло Гур'єв став батьком сина Валентина. Вітаємо!

●

З того далекого 1968 року Микола Олексійович запам'ятовується дуже заклопотаним, — він тривалий час переживав, що тодішнє керівництво Спілки не зважило на його прохання і надало йому лише однокімнатну квартиру, де не було місця для великої книгозбірні, тому й змушений був виділити для неї кухню. Усі ми, найближчі сусіди, співчували йому і намагалися хоча б чимось допомогти, адже він відмовився від плити кухонної і хоча ходив обідати до їдальні, що містилася неподалік у Міністерстві сільського господарства, постійно перебував під загрозою погіршення здоров'я.

А то бачу, сусіда наче просвітлив, запросив мене до себе і каже, що хоче подивувати, але з єдиною умовою, щоб я був уважним слухачем. Микола Олексійович читав:

*Дош, іде в Сант-Яго
Темненької ночі.
Сон-цвіт сріблом волохатим
голий місяць оторочив...*

Я відразу здогадався, що це переклад вірша Федеріко Гарсія Лорки "Мадригаль містови Сант-Яго". Далі звучали "Співанка про Богородичку-мореходочку" та інші вірші галицького циклу. Пригадую, як приємно вразила мелодійність мови, витонченість образів, особливо галицизми: "Ходімо тихонько берегом до броду", "Штири воли, як соколи", "Несут шкляні голубойки", "Ходіте, легіні, із гір і з долин" та інші. Коли Микола Олексійович закінчив читати увесь цикл, я привітав його із творчим успіхом. Потім він запитав: "Як вважаєте, Олесю, ви ж галичанин, чи виправдані тут вживання слів галицької говірки?" Мені було приємно, що такий авторитетний майстер радиться зі мною, молодим письменником, і я, звичайно, висловив своє цілковите схвалення. "От бачите, а дехто із моїх колег цього не розуміє, кажуть, що це може принизити мистецький рівень перекладу, — сказав наостанку Микола Олексійович.

На його робочому столі, на підвіконні, на стільцях, та, власне, скрізь в кімнаті лежали рукописи, верстки. Тоді він жив передчуттям виходу у світ одностомника лірики Лорки у видавництві "Дніпро". Поява цієї книжки, як і одностомника творів Й.-В. Гете в серії "Шкільна бібліотека" у видавництві "Молодь", де було вміщено знаменитого "Фауста" у його перекладі, стали небуденною подією в літературно-мистецькому житті кінця 60-х років. Сотні, тисячі студентів, викладачів, літераторів, журналістів відкривали для себе великих письменників європейської літератури, завдячуючи Миколі Лукашеві. Для нас, тодішньої творчої молоді, це дорівнювало ще одному інституту мейстерності поетичного слова.

У ті роки в нашому будинку мешкало близько тридцяти письменників різного віку, різних обдарувань, різних характерів. Одні місяцями не з'являлися на людях, інші щодня в пообідню пору, а ще частіше — надвечір'я збиралися у парку Слави і, рушаючи улюбленим маршрутом — алеями, доріжками, простували до оборонних стін Києво-Печерської лаври, де у затінку дерев гомоніли. Там часто можна було зустріти Миколу Лукаша, Анатолія Костенка, Василя Бережного, Валентина Лагоду, Євгена Гуцала, Михайла Рубашова і багатьох нині сущих. Микола Олек-

сійович умів цікаво розповідати і, як справжній інтелігент, терпеливо, уважно слухати, ніколи не перебиваючи співрозмовника. А вже після виключення зі Спілки його все частіше можна було побачити самотнього біля будинку чи десь на алеях парку, а то й біля Дніпра. Він завжди охоче ділився своїми думками про мої поетичні чи прозові твори, цікавився, як працюється, як дружина, діти.

го і завжди привітного сусіда. Та й уся наша родина пишалася знайомством із видатним майстром слова і мужньою людиною, яка подала голос на захист Івана Дзюби та інших правозахисників у страшні часи тоталітаризму.

Як інтелігент, Микола Олексійович умів щиро, по-справжньому радіти творчому успіхові інших письменників, митців. Він, для прикладу, одним із перших приві-

тем, відчувалося, що він і не скаржиться (молодих можна теж зрозуміти), але завжди якось тяжко зітхав, похитуючи головою: "На жаль, Олесю, я і нині не зробив те, що запланував собі..."

Ще більше часу відбирали приховані недобррозичливці, які надсилали свої брудні анонімки. Було немало й таких, з якими Микола Олексійович не хотів бачитися, а особливо у своїй кварти-

рині він ще має нахабність, зустрівшись на вулиці, вітатися чи починати розмову про те, який у нього геніальний земляк і як він шанував його... Нехай Бог буде йому суддя.

В останній рік життя здоров'я Миколи Олексійовича дуже погіршилося, із виразу обличчя було видно, як йому погано. Стривожилися друзі, колеги, радили чимшвидше лягти на обстеження. У той час і я нездужав, готувався до операції та все ж, домовившись із лікарем, поїхав у інший кінець міста і провідав Миколу Олексійовича в лікарні. Він лежав на крайньому ліжку біля стіни і йому було важко повернутися. Бачачи, як він страждає, я не стомлювався його зайвими запитаннями, але він сам поцікавився моїм здоров'ям, побажав успішної операції, сказав на прощання: "Не падайте духом, Олесю!" І не думалося, що то наша остання зустріч. Наступного разу я вже їхав до Миколи Олексійовича на цвинтар. Там зібралися рідні, друзі, колеги, щоб пом'янути його. Щирі сердечні слова говорили Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Євген Сверстюк і ще хтось, не пригадую. Я говорив від імені сусідів з нашого будинку. Мабуть, тільки тоді ми всі відчули, якої непоправної втрати зазнала українська література, наша культура, увесь український народ.

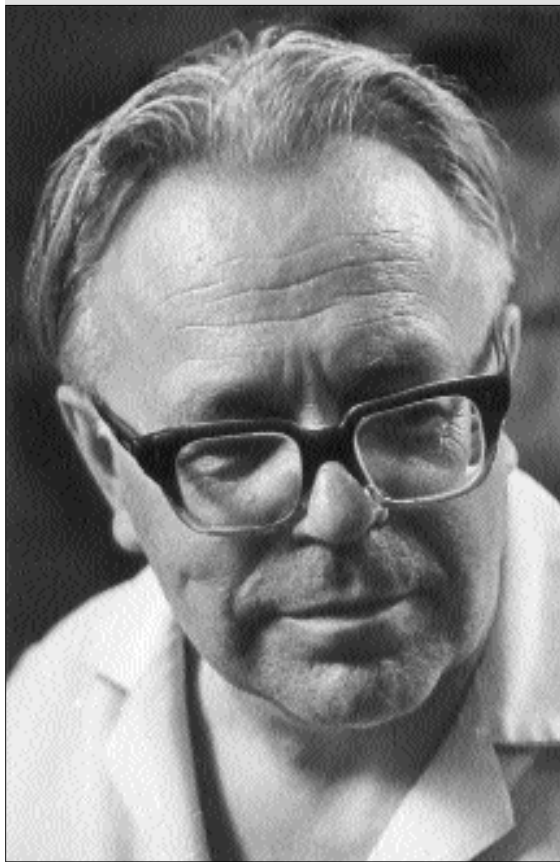
Проминуло небагато часу і в квартирі № 31 з'явилася сестра Миколи Олексійовича Парасковія. Вона часто заходила до нас, бідалася за долю квартири, яку тодішній профком вирішив надати іншому письменникові. І тут виникла проблема: куди примістити велику книгозбірню, меблі... Як і друзі, колеги небіжчика, я підтримував ідею створення меморіальної квартири Миколи Лукаша. Однак ніхто з тодішнього керівництва Спілки не пристав на таку думку, мовляв, музей треба буде відкрити в будинку в Кропивці на Сумщині, де народився письменник.

Переконавшись, що квартира незабаром матиме нового господаря, Парасковія Олексіївна ще більше розхвилювалася, щовечора приходила до нас, запитувала: "Що робити з книгами? Комісія з творчої спадщини радить найкраще передати книгозбірню науковій бібліотеці". Тоді я, працюючи редактором поезії у видавництві, не міг чимось зарадити у такій важливій справі. Свою допомогу виразив в іншому. Побачивши, що майже на всіх книгах немає ні факсиміле, автографа, ні будь-якого знаку, що вже сприяло б їх розпорощенню у майбутньому, порадив замовити у майстерні печатку "Книгозбірня Миколи Лукаша". Невдовзі така печатка була виготовлена і вже наприкінці першого дня сестра прийшла до нас, показуючи сині від пасти руки: "Ой і багато тих книг у Миколи..." Це була нелегка праця, але саме завдячуючи їй, тепер кожна книжка засвідчувала, що то його власність.

Віритися, із часом стане легше жити в незалежній Україні, про яку так мріяв Микола Олексійович, стане можливою наша держава і достойно буде вшановано одного з найталановитіших майстрів українського слова, буде опубліковано всю його спадщину, з'являться вулиці, школи та бібліотеки, названі його іменем.

Олесь ПУПІЙ

МИКОЛА ЛУКАШ, МІЙ НАЙБЛИЖЧИЙ СУСІДА

Думається, кожен, кому пощастило спілкуватися з Миколою Олексійовичем Лукашем, і досі перебуває під впливом теплового погляду його привітних очей, притишеної, але досить виразної і приємної для слуху його мови. Ще під час навчання в університеті чув немало цікавого про нього від старших колег і викладачів як про унікального, талановитого перекладача, а ближче познайомився тільки влітку 1968 року, коли сама доля зробила нас найближчими сусідами в щойно зведеному будинку Спілки письменників України по вулиці Суворова, 3. Відразу хочу сказати, що ми дуже поважали один одного, але разом з тим не належали до кола найближчих друзів. Знаючи, який дорогий час у Миколи Олексійовича, я намагався зайвий раз не турбувати його, то того ж ми і так часто бачилися. За двадцять років тих зустрічей і розмов у нас було стільки, що можна написати цілу книгу, та, зважаючи на різні причини, розповім наразі тільки про декілька епізодів.

Якось до мене загостювали брати Григорій і Ярослав, і трапилося нагода познайомити їх із Миколою Олексійовичем. Довідавшись, що Григорій — інженер-будівельник і очолює реставраційне управління у Львові, він одразу заговорив про унікальність цієї роботи за нинішніх умов, адже треба зберігати хоч те, що доля нам залишила. Микола Олексійович щиро радів і Ярославу-кінорежисеру, з похвалою відгукувався про його фільми "Хліб дитинства мого" і "Данило — князь Галицький", а згодом не раз запитував мене, над яким новим фільмом він працює, навіть підказував цікаві сюжети для сценаріїв, радив екранізувати українську класику.

Як то буває у сусідів, ми часто заходили один до одного, щоб позичити необхідну книжку, довідник, словник чи в господарських справах, не раз дивилися по телевізору передачі про футбольні зустрічі, а Микола Олексійович був ширший, справжній уболівальник. У перервах розмовляв він із моїми синами, цікавився, як вчать, підтримував перші успіхи Ярослава у малюванні. Микола Олексійович переживав разом із нами, коли наші хлопці пішли служити до війська і радів їхньому поверненню додому. Завжди він умів знайти потрібні сердечні слова, якими прихилив до себе моїх синів, врешті вони могли б самі написати свої спогади про добро-

тав мене в 1968 році із виходом роману "Грань", який наступного року перевидали в СІІА, також із появою моєї статті "Собори душ людських" про роман Олеся Гончара. Коли мене звільнили з посади відповідального секретаря газети "Літературна Україна" і я розповів йому, як це брутально було зроблено після вказівки із ЦК КПУ на президії правління Спілки письменників України, він поклав мені руку на плече, по-батьківському став заспокоювати: "Олесю, не переживайте, ви вчинили правильно і мужньо. Ви нині серед п'яти критиків, які першими сказали правдиве слово про Гончарів "Собор", це — виклик системі. Проминуть роки і ви будете пишати своєю статтею. А робота знайдеться..." Все так, тільки влаштуватися на роботу було дуже важко і ходив я серед безробітних до 1984 року.

Декілька слів про умови. Нелегко працювалося Миколі Олексійовичу, і не тільки тому, що жив він у постійній матеріальній скруті, мешкав у тісній однокімнатній квартирі, де навіть кухню "окупували" книжки. Часто і знайомі колеги відбирали у нього багато дорогоцінного часу, я вже не кажу про молодих неофітів, які без передження просто з'являлися на порозі, вимагаючи виділити для них хвилину-другу, що, зрозуміло, перетворювалися на години. Якось ми розмовляли з ним на цю

рі. До нашого будинку навідувалася часто і так звана кололітературна братія, що звикла до єдиного — добре випити за чийсь рахунок і годинами марнувати час пустими балачками. Внаслідок до мого сусіда один колишній його землячок. Довго терпів його Микола Олексійович і врешті перестав відчиняти для нього двері. Непрошеному гостеві не сподобалася така переміна, — наступного разу приходив на підпитку і після безуспішного гримання у двері, став погрожувати: "Лукаш, відчини по-доброму, а то я всім розкажу, хто ти є. Чуєш? Я знаю, що ти вдома, я бачив світло у вікні..." Двері, звісно, не відчинялися, і тоді на весь поверх лунали непристойні, лайливі слова, погрози: "Ах ти, петлюревець... я тобі ще устрою". Одного разу я присоромив цього нахабу, вимагаючи, аби він залишив у спокої Миколу Олексійовича. Але той приблуда тільки зрадів моїй появі і став горлати ще голосніше: "А, так ти тут живеш, бандерівець?! Ану впусти, зараз я з тобою поговорю".

Згодом Микола Олексійович сказав, важко зітхаючи: "Дарма ви заговорили з ним, тепер він і вам не дасть спокою". І справді ще не раз появлявся той чоловічок на дев'ятому поверсі, по черзі гримав у двері то до "петлюрівця", то до "бандерівця", погрожуючи всім розповісти, хто ми є насправді, і

В ІМ'Я ІДЕЇ

Наші й чужинські етносоціологи, етнографи, демографи найчастіше описують українців (як цілість, як націю) неквапливими, мрійливими, незлобливими, довірливими, прихильними до чужинців, помірно роботязкими, терплячими, толерантними. Кажуть, що завдяки цим рисам ми вижили після нищівного вторгнення монгольських орд хана Батия у 1240 році на нашу середньовічну Батьківщину — Київську Русь-Україну. Інші кажуть, мовляв, вижили то вижили, але натерли великого мозоля на потилиці від чужинських ярем (монгольських, татарських, литовських, польських, австрійських, угорських, а найбільше — від московитських), тому так повільно оживаємо тепер, коли, на решті, виборили самостійність, державну незалежність. Усі ці описи можна сприймати на віру і навіть під оглядом серйозного наукового обґрунтування, але тільки у вимірі нашої багатомільйонної спільноти, але аж ніяк не у відношенні до численних особистостей, які, хоч і складали меншість нації, але були її “моторами”, її пробивною силою, будителями від колоніальної сплячки.

Тут ми знайдемо гарячі натури, самовідданих подвижників, гнівних звинувачувачів, хоробрих лицарів, полум'яних промовців, глибокодумних філософів — тобто таких, що аж ніяк не вписуються в типовий портрет типового українця. Не знаю, хто більшою мірою допоміг нам вижити за ці 750 років (1240—1990) невинної борні за національне буття, — чи некваплива, неповоротка маса більшості, чи ці полум'яні, несамовиті одинаки-генії. Можливо, одні були базою, а другі надбудовою, що й надало нам феноменальної стійкості на цій відкритій усім вітрам історії благодатній землі.

Яскравою ілюстрацією може бути минуле двадцяте століття. Тепер багато трагедій розкрито, але ще не всі. Нація було поставлено на грань зникнення, але вона вижила! Сталося диво. Після усіх пережитих жайів сьогодні Україна є державою, в якій кількісно питома вага громадян корінної нації (близько 80%) є найбільшою серед інших держав на європейському континенті. Істинно пророчі слова сказав Тарас Шевченко: “Вона знову оживає і сміється знову!”

Хай ми не такі проворні, як наші сусіди в Європі чи деінде, але наші провідники на терені праці й інтелекту значно компенсували цю рису своїм гуманізмом. Часто Господь посилав цим подвижникам праці ще й довгий вік, як-от видатному вченому і духовному пастеру Іванові Огієнку, який аж у 58-му віці прийняв спочатку чернечий постриг під ім'ям Іларіона, потім був хіротонізований на єпископа, підвищений до сану архієпископа, а відтак і до митрополита. Він прожив 90 років (1882—1972). Здавалося б: що можна зробити видатного в сані архієрея після 58-ми років, тобто на порозі старості? Адже

ЕПІСТОЛЯРІЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА ОГІЄНКА

(З приводу публікації його листів за 1907—1968 роки)

це час, коли треба більше відпочивати, ніж працювати. Тим часом, у випадку з владикою Іларіоном Огієнком сталося так, що найбільше подвижництво у праці він продемонстрував між 60-ма і 90-ма роками життя. Сталося так тому, що перед посвятою себе Церкві він понад 40 років, з ранньої юності, готувався нести свого важкого хреста в сані архієрея. Він був упродовж кращих літ молодості цілком світською людиною, займався науково-дослідною, педагогічною працею, був членом Уряду УНР. Він здобув належні академічні кваліфікації — доктора філософії та професора, і навіть пізніше на титулах своїх книг з богослов'я, догматики, історії Церкви ставив після свого архієрейського імені “митрополит Іларіон”, в дужках — “проф. д-р Іван Огієнко”. Не часто духовні особи ставлять після своїх освячених імен суто світські регалії. А Огієнко ставив — і в цьому він був оригінальним, як і в багатьох інших речах.

А коло його інтересів було правді гідним енциклопедиста. У передмові до рецензованої книги перелік його професійних і громадських звань займає мало не цілий абзац: “Єрарх Української Православної Церкви, перекладач українською мовою Святого Письма, відомий учений, педагог, публіцист, архівознавець, книгознавець, бібліотекознавець, бібліограф, бібліофіл, визначний державотворець доби Директорії, член Уряду УНР в Україні й на еміграції, громадський діяч, поет, драматург, редактор, меценат, видавець, науковець-філолог і філософ”. Від себе додає: це перелік тільки основних напрямів його діяльності. Коли ж звернути погляд у бік його богословських зацікавлень, то можна перерахувати не менший абзац його духовних професій, хоча б найважливіших: основна богослов'я, гомілетика (мистецтво церковної проповіді), апологетика (корпус доказів про буття Бога й істинності християнського віровчення), біблійна історія, історія Вселенської й Української Церков, патристика (святі отці Ранняї Церкви), літургіка, канонічне право, церковна археологія, катехізис, монахознавство, герменевтика (правила пояснень священних догматів). Хай не в усіх цих богословських предметах митрополит Іларіон зробив якісь великі відкриття (адже богословським наукам близько двох тисяч років, і основні постулати вже досліджені), проте дивом є вже сам факт, що він у своїх письмових працях і усних промовах та проповідях безпосередньо торкався цих предметів. Тобто він був фахівцем у кожній з них і мав судження професіонала, а не аматора.

Україна відкрила Огієнка тільки після проголошення незалежності. До 1990 року його ім'я було під суворою забороною. Лиш у деяких замовлених ЦК КПУ й КДБ книжках його згадували в неймовірно лайливих словах і прокляттях. Воно й не дивно: митрополит Іларіон був не просто емігрантом, а видатним емігрантом, натхненником боротьби всіх порядних українців проти комуно-большевицького режиму. Він подавав свій голос правди спочатку з Польщі, Австрії, Швейцарії, а з 1947 року й до кінця життя — з Канади. Природно, що провідники комуністичної ідеології в Україні не могли інакше, а тільки лайкою, характеризувати Огієнка. Він-бо був ім особливо ненависний, бо знав їхнє нутро, аналізував їхню чорну природу як мудрий учений, досвід-

чений політик і проникливий християнин.

НАСЛІДКИ ПОДВИЖНИЦТВА

На терені ідей в Україні упродовж останніх десяти років сталися справді корінні зміни, якщо після такого несамовитого відкидання Огієнка і його праць ми сьогодні маємо низку вчених, які спеціально досліджують колосальну спадщину цього діяча. Про нього захищено докторські й кандидатські дисертації, написано з десяток грубих книг, сотні статей і есе. Автор цих рядків чи не перший в Україні написав до 110-річчя від дня народження Івана Огієнка велику, на цілу спальт, статтю в газеті “Літературна Україна” (16 січня 1992 року). Мені тоді були погрози; на письмовому столі на місці моєї праці я знаходив анонімні записки з обіцянками помсти за написання статті “про фанатика і мракобіса”. Тепер я можу пишати, що з тієї статті фактично почалося українське огієнкознавство у нас в незалежній Україні. Дякувати Богу, більшість дослідників Огієнка, які за цей час написали грубі книги й дисертації, не обходять увагою цієї статті як першої об'єктивної публікації про нашого подвижника.

І ось напередодні 120-ї річниці від дня народження Огієнка з'явився том його епістолярної спадщини за шість десятиліть — з 1907 до 1968 року. У підготовку кількох сотень опублікованих у книзі листів доклали великої праці вчені кількох академічних інститутів Національної Академії наук України, Державного комітету архівів України, Науково-дослідного інституту архівної справи та джерелознавства. Їхні прізвища зазначені на звороті титульного аркуша цієї великої книги, яка має солідний формат 60х84/8, надрукована на гарному білому папері і добре оформлена з дизайнерського та друкарського погляду. Правду кажучи, для мене сам факт виходу у світ листування Івана Огієнка є великою приємністю і не меншою дивиною. Бо я бачив усі ці стоси листів у Вінніпезі 1989 року, в архіві нашого великого пастиря. З січня до червня 1989 року я викладав історію українського мистецтва в Альбертському університеті в Едмонтоні як запрошений професор. На весняні канікули вилетів з Едмонта у Вінніпег (7—11 квітня 1989 року), щоб вивчити поближче творчість знаменитого скульптора Леоніда Молодожаніна, про якого починав тоді писати монографію. Мешкав я при українській православної консисторії, часто зустрічався зі священиками і його блаженством митрополитом Вінніпезьким і всієї Канади Василієм Федаком. Владика Василій подарував мені канадське факсимільне перевидання Острозької Біблії 1581 р., а коли довідався, що я земляк митрополита Іларіона Огієнка з Житомирщини, сам особисто, в супроводі священиків Степана Ярмуса, Тимофія Міненка і відомої громадської діячки Анни Фігус-Ралько повів мене у своєрідне Огієнкове “святее святе” — у приміщення, де зберігався його архів. З того квітневого дня 1989 року я виніс уявлення, що титанами праці були не тільки блаженний Августин з його колосальним трактатом “Про місто Боже”, Тома Аквінський з його “Сумою теології”, Мікельанджело Буонароті з його розписами Сікстинської капели, Іван Франко з його ста томами творів: титаном праці був і Огієнко!

ДОСЛІДНИКИ

МОЖУТЬ РАДІТИ!

Тоді у Вінніпезі я не міг повірити, що ця його рукописна спадщина, а особливо його епістолярія, колись потрапить в Україну, а тим більше буде в найближче півстоліття видана. Але саме так сталося. І ось перед нами — том його листів. Починається він з листа 25-річного студента Київського університету святого Володимира Івана Огієнка до професора Миколи Сумцова від 2 лютого 1907 року з проханням позичити йому працю Сумцова про видатного релігійного діяча України XVII ст. Йоанікія Галатювського, бо й він, студент Огієнко, пише роботу про Галатювського. А закінчується том листом митрополита Іларіона Огієнка (з приписом: “Кличу Боже благословення на всіх вас і на вашу працю — ваш постійний богомолець”) до Управи вінніпезького товариства “Волинь” з проханням “зайнятися опікою фондів моїх праць (а разом з листом було 13 великих рукописів книг, назви яких митрополит перераховує в цьому листі. — Д. С.), виданих Видавничою комісією, Ініціативним комітетом і Товариством “Волинь”.

І це знамениті, що початок і кінець епістолярії Огієнка — по суті про те саме: про науку, про знання, про Україну. Покликання цієї людини не змінилися за шість десятиліть. Він збирав духовний врожай по зернині, і за довгий свій вік назбирав цілі засіки добірного духовного хліба.

Звичайно, у томі є багато листів іншого змісту, поза наукою, поза богослов'ям. Тут і актуальні політичні питання в роки, коли Огієнко був членом Уряду Симона Петлюри, тут і нагальні, гострі питання влаштування побуту воїків Армії УНР у Польщі в перші роки еміграції і багато-багато іншого. Навіть важко охопити в думці коло тих проблем, які хвилювали Огієнка упродовж його довгого життя. Листи, щоденники, спогади видатних особистостей тим і цінні, що вони дають повноту подій, завершеність процесів — подібно до того, як ма-

ляр картини за допомогою лесировок вимальовує дрібні деталі, що надають творові завершеності і краси.

Українська епістолярія і мемуаристика досить бідні. В умовах тоталітарних режимів люди боялися публікувати свої приватні листи, щоденники і спогади, бо там вони писали ніким не цензуровану правду, а за правду тяжко карали. Тому публікація листування митрополита Іларіона Огієнка — видатна подія в українській науці і культурі. Упорядники тому Володимир Ляхоцький, Наталія Московченко й Ірина Преловська багато потрудилися над списками й написали до них дві вступні статті. Хоч значна частина листів митрополита надійшла з Канади — і в цьому безперечно заслуга вінніпезького священика Тимофія Міненка та його дружини Анастасії, — проте довірне листування проф. Івана Огієнка збереглося в Україні, було розпорошене по різних архівах і приватних особах. Упорядники все зібрали (уявіть собі, читачу, скільки на те пішло часу і праці!), проаналізували, поставили в хронологічний ряд, написали коментарі до імен, назв, подій, склали різні покажчики, словники, скорочення. Поїздки у Вінніпег проф. д-ра Миколи Тимошика, який написав дві монографії про Огієнка, налагодив зв'язки з опікунами спадщини митрополита, переконав у необхідності передавати неопубліковані Огієнкові матеріали в Україну, теж важливі дуже багато в тому, що ці листи тепер доступні дослідникам.

Зрештою, фастівський міський голова Оксана Власенко і фастівський підприємець Сергій Соколов частину коштів для опублікування книги, — це теж добрий вчинок у дусі давньої української меценатської традиції. Адже колись вся українка робилася на приватні пожертви, і золотий фонд нашої культури й духовності складався з особистих внесків. Національне Огієнкознавство з виходом у світ цього тому зробило значний крок уперед.

Дмитро СТЕПОВИК,
доктор богословських і філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської Духовної Академії

МАЄМО ДОПОМОГТИ ПРАВДІ!

Коли п. Вітренко, змагаючись за президентське крісло, виступала у нашому місті, вона запевняла, що тільки надання російській мові статусу державної забезпечить мир і злагоду у міжнародних стосунках. Лукавила пані Наталія, ой лукавила. Який мир може бути у ситуації, коли гість зайшов до вашої хати і випхав вас з-за столу? Станете ви “заради миру” скромно біля дверей, опустивши очі долу, чи візьмете до рук дрюка? Не знаю, чим п. Медведчук виправдовує свою надмірну прихильність до російської мови, знаю тільки, що вони обоє використовують мовне питання у політичних цілях. Як показали вибори, національна зрада не принесла їм очікуваних високих політичних дивідендів.

А запорукою миру на нашій землі є не подальша дискримінація титульної нації, не приховування історичної правди та погодження з Москвою того, які сторінки нашої історії можна показати нам, а відкритість і правда. Росія повинна сказати, які злочини вчинили кремлівські правителі проти українського народу, назвати число жертв голодоморів, репресій, переселень і т.ін. І вибачитися!

*“Это нужно не мертвым,
Это нужно живым”.*

ЛИСТ ЧИТАЧА ДО ДРУКУ

Не тим чемним і порядним етнічним росіянам, які говорять: “Мне бывает стыдно, что я русская”, а тим шовіністичним невігласам, котрі думають, що “Россия сохранила Украину”, за що ми маємо їм дякувати і зберігати їхні привілеї.

Якби вони читали історію, то не приписували б собі усю славу, бо половину України Росія віддала Польщі “на хранение”, ще й Угорщині шматочок дістався.

Пропоную почати збирання підписів під вимогою офіційного вибачення Росії (це буде якраз на часі, враховуючи рік Росії в Україні, що наближається) і відкликання президентського указу про відзначення річниці Переяславської угоди. Союз із Росією був лише меншим із зол. На ті часи, бо коли враховувати наші втрати у XX ст., то хто його знає. Хай про це скажуть вчені, а ми, громадськість, повинні простежити, щоб політики не плуталися у них під ногами і не вигадували, буцімто знання історії призведе до загострення міжнародних стосунків. Саме відкритість і правда сприятиме їх поліпшенню, бо допоможе поховати все негативне, що було в минулому, і почати наші стосунки з Росією з чистого аркуша.

Галина САГАТЮК

Коліс давним-давно (напередодні трагічної колективізації 29-го року) я малим хлопцем разом із бабою Марією ходив на прощу у Києво-Печерську лавру. Окрім храму, побував у підземних галереях, де зберігалися мощі християнських святих від X сторіччя. В одній із могильних ніш, прикритій прозорим склом і ледь освітленій свічкою, побачив загорнуті в траурно-чорні одіяння мощі, які ніби випромінювали енергію, породжували в моїй душі якесь незбагненне сум'яття. Ця згадка ожила під час читання “Руського літопису” (К. — “Дніпро”. — 1989), в якому вміщено Несторів звід “Повісті минулих літ” від 860 до 1111 року.

Із відомих причин в Україні ніколи не було ладу з літописами, тим паче немає його й тепер. Видавалися літописи вряди-годи або й зовсім не видавалися, залежно від кон'юнктури... Пересічний український інтелігент мало що знає про Лаврентіївський, Іпатіївський, Київський чи Галицько-Волинський літописи, і марно зосереджувати його увагу на деталях, якщо неправильні вихідні методологічні засади. А йдеться ж бо насамперед про національну ідею — фундамент українського світогляду. Без історичної самосвідомості не може бути ні розвинутої культури, ні здорової моралі, ні людської гідності.

Історія, як відомо, це процес не ізольований від інших діючих законів у об'єктивному світі. Історичні події — як давні, так і новітні — органічно вписані в контекст планетарного і космічного середовища, котре безпосередньо впливає на життя і вчинки індивідів, народів, груп, суспільних структур тощо. Інакше кажучи, глобальний аналіз історії можливий лише при всеоб'ємному застосуванні теорії біосфери і ноосфери — цього дивовижного, як і Фройдів психоаналіз, епохального відкриття XX сторіччя.

Літописи України цілком надаються до відповідного археографічного і евристичного застосування. Чи то йдеться про всілякі знамення, так звані дива, чи то про незбагненні чудеса природи, ми бачимо, що в літописах вони тісно пов'язані з історичними фактами і подіями. Питається: так що це — космічна закономірність чи звичайна фіксація типових ноосферних знаків?

Термін ноосфера (лат. noos — “розум” + сфера) завдяки авторитету академіка В. І. Вернадського (1863 – 1945) вперше прийшов у 20-х роках із Франції. Під дією космічної і земної енергій формується біосфера — пла-

У ПОЛІ ЗОРУ КОСМОСУ ПРО КОРИСТЬ ВИВЧЕННЯ ЛІТОПИСІВ

нетарна колонія поширення життя, взятого в минулому, теперішньому і майбутньому. Потім під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить у новий стан — ноосферу (сферу розуму). При цьому така перебудова біосфери — натуральний природний процес. Володимир Вернадський вважав, що всяка творчість — реальна енергетична сила, а наукова думка — планетне явище, яке безпосередньо впливає на хід історичного процесу і на ідеологічні домінанти. На думку вченого, наукова праця — геологічний фактор, зумовлений розвитком біосфери.

Сучасна наука продовжує поглиблене дослідження біосфери і ноосфери, згадаймо хоч би так звані торсинові (“скручені”) поля, що сприяють моментальному поширенню будь-якої інформації. Пов'язуючи в одне ціле всі рівні природної ієрархії, вони дають можливість природним чином пояснити багато незрозумілих досі явищ. Окрім того, торсинова теорія світобудови передбачає безперервне накопичення інформації у Всесвіті, її миттєве поширення і можливість зчитування розумною істотою в будь-якій точці Космосу. Ба більше, за законами голографії (винахід недавньої пори), будь-яка матеріальна мікроскопічна структура містить і уможлиблює відтворення інформації про всю світобудову.

Локальні психічні утворення з належними вакуумно-флуктуаційними властивостями, прив'язані до окремого індивіду або групи, не зникають цілковито після смерті і акумулюються в околицях Землі, Сонячної системи і, можливо, далеко за її межами. Щоб переконатися

в цьому, досить поглянути на внутрішній феномен — сновидіння. Наперекір закономірним відчуттям і сприйняттям, ми бачимо себе уві сні мовби зсторонь. Отже, душа — енергетична структура локального порядку — може, саме через те після смерті людини покидає тіло і деякий час (перші 9 днів) перебуває поблизу нього, продовжуючи жити напівсамотнім життям, і тільки через 40 днів зливається із загальним енергоінформаційним простором Всесвіту. Таким чином, як бачимо, у наявності прямий зв'язок із Космосом, який, відповідно до властивих йому об'єктивних закономірностей, програмує, власне, схему взаємодії відсталого, живого і психічного. Інакше кажучи, і в Космосі, і в безмежному його енергоінформаційному полі наявні канали постійного взаємозв'язку з усім живим і розумним. До речі, це явище завжди усвідомлювалося, діставало за кодоване вираження у розмаїтих видіннях і знаменнях, поставало у вигляді одкровень, інтуїтивних творчих осянь та екстазу.

Глибинне енергоінформаційне поле Всесвіту кодує і зберігає у вигляді голограм будь-яку інформацію, що надходить від живих і неживих структур. Але інформація не зберігається пасивно, а збирається, перероблюється і передається в потрібних дозах, у потрібний час і в необхідному напрямі. Процеси ці неможливі без неперервного енергетичного мислення й інформаційного коловороту, в русі якого виникають стійкі змістові структури, що зберігаються і передаються від одних носіїв (живих і неживих) до інших. До речі, це стосується і Слова, котре, як ми знаємо, незнищенне.

Всесвіт безперервно породжує і накопичує різної якості інформацію, включаючи і Слово. Літописці України-Руси це прекрасно розуміли. Так, у “Житії Костянтина Філософа” (Кирила) написано: “Заповідь — світільник закону і світло. Скажи мудрості: “Ти сестра моя” і розум назви рідним твоїм. Мудрість сіє сильніше сонця, і якщо ти візьмеш її за дружину — багатьох лих позбудишся при її допомозі”. У наявному сенсі Слово — розкодована інформація на фізичному рівні, включаючи і глибинний. Священні слова літописець поєднує в одному акті, зливаючи думку і слово, безпосередньо виходить в енергоінформаційне поле, звідки дістає необхідне психологічне і моральне живлення. Екстатичні акти (молитовний екстаз, благодать, катарсис, заспокоєння тощо) безпосередньо пов'язують людину з ноосферою. За такою ж приблизно схемою в ноосфері виникає позитивна або негативна спрямованість дії на об'єктивні історичні явища. Фігурально кажучи, у ноосферному плані літописи не просто словесні пам'ятки подій давно минулих літ, вони ще й матеріалізована система ноосферної інформації, яка сприяє вникненню в минуле, поєднуючи його з теперішнім і майбутнім.

Однак з погляду сьогодення в будь-якому літописі легко помітити істотні лакуни. Наприклад, у Несторовому Начальному літописі з 916 до 940 року 21 хронологічна позиція залишається порожньою: цифрами означені лише дати, натомість інформація відсутня. Трапляються різночитання тих самих подій в Лаврентіївському та Радзивилівському літописах. Це сліди безславної діяльності пізніших редакторів — на догоду. Не будемо цим перейматися, адже припасовувати історію до абстрактних схем — явище не нове. До оскотини приїлися банальні терміни “візантизм”, “норманізм”, “монголізм” і подібні. Суб'єктивні інтереси поклали на світланку цивілізації, а може, й раніше, ніде від них не дітися. Тим часом природна реальність покликала до життя ноосферні закономірності. За їхньою допомогою, незалежно від того, чи йдеться про космічне, фізичне, біологічне, інформаційне середовище, а чи про історичні процеси, людство, спрямувавши погляд у майбутнє, так само не зводить очей як зі свого сьогодення, так і з минулих.

Ось чому треба вивчати літописи.

● **Іван ГРИШИН-ГРИЩУК,**
м. Вишніця

МОСКВА НА ВИГАДКИ ШВИДКА!

Зовсім недавно в багатьох газетах друкувалися повідомлення на кшталт: “5 квітня 1242 р., 760 років тому, на льоду Чудського озера військо під проводом Олександра Невського розгромило лицарів Тевтонського ордену”. Здавалось би, ця подія та ця особа настільки відомі, що не викликають ніякого заперечення. Насправді ж Олександр Невський не брав ніякої участі в тій Чудській сутичці. Це давня побрехенька російської історичної науки. Як казав М. М. Карамзін, звичайнісінька “домішка неправди”.

Пропоную читачам разом зазирнути у ту далеку минушину. І щоб історики не звинуватили нас у якомусь наклепі, звернемося виключно до російських джерел.

Отож, перше джерело — книжка під назвою: “Листи та папери імператриці Катерини II”, видана О. Ф. Бичковим у 1873 р. Ця книжка зберігається у Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського у Києві. У ній на сторінках 115 – 136 міститься праця Катерини II під назвою: “Размышления о проекте истории России XVIII века, написанная собственноручно и сохранившиеся в черновом подлиннике”. І що цікаво: “Роздуми...” подані французькою мовою — без перекладу російською. Такий собі нонсенс із присмаком таємниці. Отож читаємо: “Коли татари повернулись, то не з боку Дону (я думаю, що вони були зайняті завоюваннями в Сибіру і вздовж Волги у Булгар), і там вони потрапили в землі нащадків Георгія, які не були об'єднані ні між собою, ні з іншими гілками роду. За місяць були підкорені п'ятнадцять міст на Оці і на Волзі. Святий Олександр Невський тоді тільки народився, йому було 5 – 6 років”.

Сподіваюся, що читач розуміє:

йдеться про 1237 рік, коли хан Батий прийшов у Ростово-Суздальські землі, — Катерина II це засвідчує. Отож, у 1237 році Олександрові, т. зв. Невському, було лише 5–6 років, себто народився він десь у 1231 – 1232 роках. А тепер уявіть собі полководця 10 – 12 років, який у 1242 році керував Чудською сутичкою. Нісенітниця! Між іншим, у російських джерелах про рік народження Олександра написано: “около 1220 или 1221 года”.

А ось іще одне. Хан Батий, як відомо, народився у 1208 році. Хто хоче в цьому переконатися, може зазирнути до Великої Радянської Енциклопедії (третє видання, том III, сторінка 46). Отож його син Сартак міг народитись десь близько 1228 – 1232 років (мова про першого сина). Я вдаюся до цього підрахунку тому, що ніде у московсько-російських джерелах ви не знайдете точної дати народження хана Сартака, який володів Ростово-Суздальською землею десь з 1250 до 1257 року. Річ у тім, що син Батия — Сартак та Олександр, себто

Невський, були андами-побратимами, що давали клятву на крові: обидва різали собі руки, цідили кров до келихів, потім, змішуючи її з кумисом, пили по черзі; дивились на сонце, промовляючи слова вічної клятви, як велів звичай. Між іншим, сам Чингісхан давав таку клятву та мав анду Джамуху. Хто хоче про це дізнатися більше, може прочитати цікавий художній роман Ісаї Калашнікова “Жорстоке століття”, видання 1985 року.

Зверніть лише увагу: андами можна було стати тільки в дитячому та юнацькому віці, тобто до 16 років. Бо з 16 років юнак-монгол ставав дорослою людиною. Про це теж повідомляє професор Л. М. Гумільов у своїй книзі “В поисках вымышленного царства”, на сторінці 209.

Зрештою, в 1246 році у хана Батия побував посол Папи Інокентія IV Плато Карпіні, який у своїй книзі “Історія монголів” пише: “І після неодноразової вказівки йому (Чернігівському князю Михайлу — **В. Б.**) поклонитися і його небажання вищезгаданий князь (хан Батий) передав йому через сина Ярослава, що він буде вбитий, якщо не поклониться”. Ця фраза наведена зі стор. 29 книги Джіованні дель Плато Карпіні “Історія монголів”, виданий у Москві в 1957 році. А далі на сторінці 252 дано пояснення, що йдеться про Олександра, так званого Невського. Тобто, у 1246 році Олександр ще не був князем, а перебував у тому віці, коли юнака величали “сином князя Ярослава”.

Ми повинні чітко зрозуміти, що держава Чингісхана мала діючі закони, які називались Яса Чингісхана. І Московія, що була складовою части-

ною імперії, ніколи не становила винятку з тих законів. А діяла Яса Чингісхана в Ростово-Суздальській землі з січня 1238 року, з дня захоплення. Згідно Яси, ні один старший князь не міг отримати “ярлик” на князівство, якщо не передавав в аманати (заручники) свого старшого сина, першого за чергою спадкоємця. Все, що підноситься інакше, — це московські “домішки неправди”. Закон для Москви не робив винятків! Про це чітко писали і Плато Карпіні, і Рубрук, що перебував у Золотій Орді в 1253 – 54 роках. Я вже не кажу про Рашід-ад-Діна та збірники В. Г. Тизенгаузена, де чітко прописані закони, що діяли в імперії Батия.

Так ось: вже на початку 1238 року князь Ярослав Всеволодович надів ярмо на шию та поповз до ніг хана Батия, аби отримати “ярлик” на Володимирське князівство. А перед тим мусив передати ханові в аманати (заручники) свого старшого сина Олександра, т. зв. Невського. Вже в січні 1238 року до Володимира ханом Батием був призначений “великий баскак”, а по удільних князівствах — “малі баскаки”, які правили Ростово-Суздальською землею. Послухаймо нашого великого земляка Миколу Білозерського. У своїх архівах, що зберігаються в Національній бібліотеці України, він залишив такі слова: “Баскаки. В Росії після підкорення її Моголами були баскаки, а у Володимирі-столиці Великого Князя — Великий Баскак. Вони — головні управителі в підкорених державах: мають військо та ін.”.

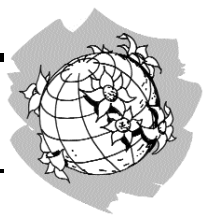
І перебував Олександр при сім'ї

хана аж до 1252 року, коли отримав “ярлик” з рук свого анди Сартака на Володимирське князівство. А було Олександру в 1238 році всього десь близько восьми років. Тому і написав великий свідок Плато Карпіні, що в 1246 році бачив у хана Батия не князя Олександра Невського, а лише — “сина князя Ярослава”.

Сподіваюся, читач розуміє, що, проживаючи з 1238 року при сім'ї хана Батия, Олександр саме в ті роки побратався з Сартаком, вивчив тюркську мову, якою розмовляли в Золотій Орді, та став довіреною людиною хана Батия. Бо хан Батий, приймаючи послів, ні до кого з них не звертався особисто, навіть тоді, коли посли знали тюркську мову, а тільки через довірену, сотні разів перевірену людину. Хан вважався намісником Бога на землі, тож не міг спілкуватися з простим смертним. Про це чітко мовлять всі стародавні джерела.

Такою довіреною та наближеною до хана Батия людиною у 1246 році був побратим його сина Сартака — Олександр, юнак, десь близько 14–15 років за віком. І вигадана Московою брехня про Олександра Невського та його битви — звичайнісінька нісенітниця.

Володимир БЕЛІНСЬКИЙ

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту “Квітуча калина” (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять періодний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуна, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної крoлевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан зайнявся пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її “зрізали” на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пощастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на “клуб”). До християнського свята Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в Молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати Молитовний Дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідільничої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі “ДіПі” п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга “В німецькій неволі” (1998). Це книга про те, як “остарбайтерів” виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божеволів. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли “тимчасово переміщених осіб” повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильний фабриці у місті Брадфорд. Тут і осіли. Звідси і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Брадфордї філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українонавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студіях Лідського університету в Брадфордї. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю свою — книжку під назвою “Вічний вогонь”. Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала “радянська школа”. Про це довірливо розповідає письменниця у повісті “Христос воскрес”. А також в оповіданні “Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві”. А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот. Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашої письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі “Велич Рима”. Вона пише: “З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?.. Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти верхам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті”.

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Віра і англійські традиції, але рідне у

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь Любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщину і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають “закарпатською невісткою”.

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, довголітній голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Брадфордї, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидають її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці крoлевцьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок центральної райбібліотеці, краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славну землячку в районній та обласній газеті.

У своїх листах крoлевцьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: “Кролевець — моє найрідніше місто”. Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

ПАМ'ЯТЬ

ла-таки — переїхала до Нью-Йорка. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — “Останній вальс”, “Бублейниця”, “Свято княгині Ольги”, “Подоланка”... Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

...Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх творів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

Віталій МАЦЬКО,
кандидат філологічних наук,
голова обласного товариства
“Просвіта”,
м. Хмельницький

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янці-Подільському у відомій на всю округу родині священиків Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом кафедри хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подєбрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарській академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на

Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевничах 1937 року, коли вона з успіхом импровізувала “козачка”. Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. “Танець — це чиста радість, — гово-

школи Єлизавети Нікольської. Після кожної вистави фантазія подолянки починала інтенсивніше працювати. Із власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи “Українського сокола”, метою якого було показати, як саме можна опрацювати

музику композитора М. Лисенка, — твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса “Катерина”. Оксани запропонували поставити до неї

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті “Кам'янець-Подільський вісник”, де бухгалтерську справу вела Анжела Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, вийшла заміж... У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжелу Кисіль-Райлі передати ві-

тальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, “дуже гарно відсвяткували її ювілей”, але 21 вересня Господь покликав її у вічність.

рила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України...”

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної

українську тематику в стилі й техніці різних шкіл танку. Вона вирішила танцювати відьму Солоху з “Ночі перед Різдвом” М. Гоголя. Використала музику з “Різдвяної ночі” М. Лисенка. З'явилися схвальні відгуки й у пресі. Потім 1944 року створила ще один хореографічний твір “Невдале побачення”, до якого також використала

танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії “Катерини” повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Мінеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витрима-

СПРАГА В СПЕКУ: ПОШУК КОЛОДЯЗІВ ПРЕДКІВ

У містечку Старий Крим, де безводдя стало хронічним, обурені бездіяльністю місцевої влади люди 4.07.02 перекирили фео-досійську трасу. Не вірячи обі-цянкам градоначальників, вони мають намір повторити акцію протесту, збільшивши кількість її учасників до кількох тисяч.

Від нестачі води, де з цієї причини санепідстанція закрила навіть єдиний дитсадок, місто потерпає вже понад п'ятнадцять років, хоча Старий Крим (колись за красу й кількість фонтанів названий Старим Багдадом), стоїть на воді. Джерельні струмки з гори Агармиш, одягнені в нині зруйновані керамічні труби, в часи середньовіччя напоювали місто досхочу.

Сьогодні каламутна вода тут залишилася лише в кількох колодязях, черга біля яких не зменшується від світанку до ночі. Натовпи спраглих людей годинами стоять біля двохсотлітнього колодязя на вулиці Суворова — п'ють звідси воду, незважаючи на те, що вона брудна. Іншої просто немає.

Черги біля іншого колодязя — на вулиці Ванєєва, не зменшує навіть розташоване поруч кладовище. Воду звідси машинами возять і в місцевий протитуберкульозний санаторій, де за 250 тисяч бюджетних гривень недавно пробрили свердловину, не зробивши попередньо експертизу. Ще й єдині в місті старі очисні споруди біля неї “забули” законсервувати.

Безводдя в Старому Криму, де досі взагалі немає очисної системи і всі нечистоти зливаються в річку, загрожує спалахом епідемії. Може, порятує ситуацію, яку вже давно називають надзвичайною, обіцянка

уряду автономії допомогти покрити величезні борги міста перед “Крименерго”, що дозволить знову ввімкнути фільтрувальну станцію...

Про свою готовність перекрити трасу заявили й жителі кількох будинків сімферопольської вулиці Крилова, які потерпають від безводдя вже шість років. За цей час, незважаючи на численні прохання, людям навіть не пояснили, у чому ж річ! Мешканці столиці Криму вимушені пити воду з діжок, які самі виставили в дворі, хоча в ній, аж гарячий від спеки, швидко заводяться пугаловки й інші болотні мешканці...

На жаль, прикладів людських страждань від безводдя на вічно посушливому півострові безліч. Сьогодні не віриться, що в давні часи Крим обходився власними запасами води, хоча кримчани користуються ще й дніпровською, якої вже не вистачає. Саме це й спонукає людей організовуватися в групи шукачів давніх колодязів. Особливо активно займається пошуком альтернативних джерел водопостачання громадська організація — асоціація “Махульдюр”.

У регіонах, де катастрофічно не вистачає чистої питної води, вже два роки розчищають джерела, струмки і колодязі, повертають життя висохлим фонтанам. За спогадами старожилів

знаходять і з допомогою місцевих жителів-ентузіастів відновлюють нові життєдайні потічки і резервуари вологи. За словами активістів “Махульдюра”, без допомоги місцевого населення, підказок довгожителів асоціація просто не змогла б існувати. Її активісти переконані, що розчищені ними криниці полегшать гостру проблему дефіциту води, допоможуть забезпечити нею — чистою і джерельною — кримчан, котрі живуть у селах, де немає дніпровської води або її недостатньо. У рамках проекту “Друге життя занедбаних колодязів” уже відновили 10 джерел питної води в селах Бахчисарайського району. Нині чистять і відновлюють ще чотири криниці в трьох селах цього району. Взятися реконструювати близько 20 старих колодязів інших особливо посушливих регіонів, сподіваючись охопити весь Крим.

Цей проект асоціація “Махульдюр” реалізує за фінансової підтримки уряду Швейцарії, який виділяє кошти на розчистку й оновлення старих занедбаних громадських колодязів, фонтанів і джерел. Реконструйовані, вони посприяють регенерації природного балансу ґрунтових вод і відновленню екосистеми регіонів, — переконаний президент асоціації Ренат Саранасев. Тим більше, що вчені-гідрогеологи впевнені: підземні ріки півострова ще не вис-

нажилися. На їхню думку, прогностичні запаси підземних вод Криму складають 1300,8 тисяч кубометрів на добу. Фактичний же щодобовий водозабір торік склав 477,3 тисячі кубометрів. Невикористаний резерв підземних питних вод оцінюється в 700 тисяч кубометрів на добу. Його реально ввести в дію на рівнинній частині Криму. Завдяки цьому можна не лише зменшити спрагу населення, а й збільшити подачу води для потреб зрощення. Підраховано, що це може забезпечити приріст вологи улітку на 35–50 %. Важливо й те, що в такий спосіб можна забезпечити водою населені пункти навіть за умови повного відключення джерел поверхневого водопостачання. Звісно, коли виявити належну турботу про підземні запаси, не експлуатувати підземні водні ресурси так нещадно, як в 70–80-ті роки.

Свого часу підземний водозабір перевищував прогностичні ресурси вдвічі — майже весь Первомайський, західна частина Красногвардійського і Джанкойського, південні землі Роздольненського, північні селища Сакського районів виявилися позбавленими підземних вод, придатних для пиття. На щастя, завдяки інфільтрації вологи з Північно-Кримського каналу, останніми роками спостерігається значне поліпшення стану підземних водних горизонтів. От би

ще зменшити забруднення підземних запасів азотними добривами, які випадають з неочищених стічних вод...

Починає радувати й Південнобережжя. Днями центральні вулиці Євпаторії, де торік з'явилися ротонди, прикрасили чотири нові паркові фонтани. Струмені їх високі й чисті, бо перепад води в них від трьох до шести метрів. А оскільки працюють на оборотному водопостачанні — дуже економічні в обслуговуванні. Архітектори кажуть, що подібні красені є лише в наймалювничіших містах України.

На закупівлю устаткування італійських фонтанів виклали 50 тисяч гривень. Це місце відразу ж стало популярним серед євпаторійців і гостей міста. Особливо у вечірній час, коли, завдяки вигадливому підсвіченню, водограї починають сяяти всіма кольорами веселки.

А в Феодосії, біля вежі Святого Костянтина, після багаторічної перерви знову заискрилися тугі струмені знаменитого фонтану Айвазовського, подарованого великим мариністом землякам ще в позаминулому столітті. Його чистою питною водою з приємністю втамовують спрагу численні жителі й гості сонячного міста-курорту. Щоправда, вже не зі срібних кухлів, як колись, а кожен зі своєї посудини.

Схоже, кримчани нарешті таки починають турбуватися про відновлення і використання власних природних запасів життєдайної вологи, такої потрібної саме тут, особливо в період нещадної літньої спеки.

● **Віктор ХОМЕНКО,**
Крим

КОНСЕРВАЦІЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

Людство докладає потужних зусиль для ліквідації своєї коліски Землі. У геометричній прогресії зростають техногенні навантаження, грабіжницька, не обмежена розумними рамками експлуатація надр, флори, фауни планети в недалекому майбутньому загрожують самознищенням люд-

ській цивілізації. Не запитаними виявляться нафантазовані голлівудськими збоченнями кровожерні прибульці, чудовиська, гігантські астероїди та інші страхіття. Свою загибель — разом із планетою — наближаємо власними руками, мізками.

Тема не нова, постійно (певно, щодня) якісь окремі її аспекти порушуються у ЗМІ, спеціальній науковій літературі. Наприкінці минулого століття навіть спеціальність окрема — “еколог” — у т. зв. “розвинених” країнах з'явилася. Представники цього гуманного фаху покликані захищати довкілля, середовище існування людини — від людини, її руйнівної діяльності, котра несе у собі смертельну загрозу існуванню людства.

Проте тут наміряємося зупинитися лише на одному напрямку господарювання “гомо сапієнса” — експлуатації надр.

Не знаю темпів зростання обсягів усіх ресурсів, що їх видобуємо, випомпуємо з тіла нашої Матері-Землі. Загальновідомо, що обсяги видобутку органічних енергоносіїв, найперше нафти, газу, в окремих країнах і вугілля, невпинно нарощуються. Спалюючи добути барелі, кубометри, тонни, ми, водночас зі зменшенням кількості кисню в атмосфері, насиченням її отруйними, шкідливими для живого та неживого світу речовинами, зменшуємо масу Землі. А вже, перетворивши тверді, рідкі, газові компоненти, замкнуті в тілі Землі і тим самим включені до її маси, в газові складові атмосфери, ми робимо нашу планету легшою. Бо ж атмосфера Землі постійно “випаровується” в космічний простір. Випаровуванням H₂O з планетарних водних басейнів (океанів, морів, рік, штучних водойм) можна знехтувати. І то не лише тому, що згідно з теорією колообігу води в

природі випарувана вода повертається на Землю у вигляді дощу чи снігу, хоча де гарантії від молекул-індивідуалісток, які конденсуватися не хочуть? Знехтувати тому, що випаровування триває постійно від моменту створення планети, а рукотворні водні площі — мізерні, порівняно з природними. Ситуацію погіршують видобути мінеральні ресурси, виробли більшості з яких коротко, окислюються і теж — частково у вигляді газів — потрапляють до атмосфери, “випаровуючись” відтіля у Космос.

Щоправда, Космос “дає здачі”, закидаючи на Землю енну кількість метеоритів, але чи врівноважують вони щодень зростаючі людські апетити на підземні планетарні ресурси (тіло Землі!) — хто робив обрахунки, підбирав баланс “збитків”-“прибутків”? Такі обчислення — не просто собі вправи математичні для нудьгуючих науковців. Де гарантія, що, змінивши масу, Земля не змінить своєї орбіти навколо Сонця? Людству замислитися над тим ніколи,

розбалакуючи про “гуманізацію” своєї спільноти, воно, як і раніше, найбільше зусиль спрямовує на продукування розваг, розкошів і засобів війни, самознищення. Порочне коло?

Гадаємо, ні. Апетити “сильних”, багатих (а чи мудрих?) світу цього можна розумно підкорегувати. Видобуток органічних енергоносіїв суттєво обмежити, з часом, може, й припинити зовсім. Як те зробити, не знизивши різко досягнутий рівень комфортності існування людства? Рішення, на думку автора, є.

Сонце, давній бог Ра (віру в якого пройшли колись усі народи, єгиптяни не були першими), посилав достатньо теплової енергії, аби обіграти протягом року всі придатні для життя людини природні зони Землі. Розподіляється лише та енергія нерівномірно. Літом її зайвина, зимою — брак. У тропічній, субтропічній зонах зайвина сонячного тепла практично постійна. На часі людству навчитися “консервувати” надлишкову частину літнього, тропічного тепла з метою вико-

ристання його взимку в зонах з холодним кліматом. Саме консервувати, як навчилися ми те робити з дарами літа, тропіків, аби споживати їх (дари) у зимовий період. Власне, газ, нафта, вугілля і є такими природними “консервами”, припасеними Сонцем для нас, “енергоїдів”, на стадії споживацької недосконалої, яку ми неабудуємо іменуємо ерою “високих технологій”.

Але сонячні батареї існують, — скажете. Існують: дорожчі, малоефективні, з великими обмеженими зонами вжитку. Та наразі маємо на увазі принципово нове, практичне, екологічно безпечне, що ґрунтується не на процесах окислення, згорання розв'язання проблеми, що забезпечить технологічний прорив в енергетичній галузі, а відтак і поступове скорочення видобутку нафти, газу, вугілля. Не боротися з дарами Ра, а по-господарськи їх використовувати в потрібний час, у потрібному місці.

Чи під силу таке завдання сучасній науці? Безперечно! При необхідній концентрації

коштів, інтелекту на розв'язання цієї проблеми знадобиться якихось 10 – 15 років.

Де взяти ті кошти, інтелект? Із військових сфер! Бо теревенячи про мир, залякуючи обивателя тероризмом, світове співтовариство невпинно нарощує військові витрати, паралельно нарощуючи витрати енергоносіїв. Планетарний лідер США, маючи 5 % від усього населення Землі, енергоресурсів з'їдає 40 %. Чи не забагато, шановні янки? Ось і виділіть зі свого колосального воєнного бюджету (понад 400 млрд. доларів щорік) аж 1 – 1,5 %. Та й інші лідери в озброєннях — для початку 10 –15 млрд. доларів наскребеться. Трохи згодом, коли результати розробників стануть зримішими, від охочих вкладати кошти відбою не буде.

Станції та пристрої консервації енергії (СКЕ, ПКЕ), гідро-, вітроелектростанції (себто відновлювальні джерела) зможуть забезпечити енергетичну перспективу людству на дарованій Богом

фи, фантасти, наступні покоління землян втілювали в життя.

— А ти конструкції тих СКЕ, ПКЕ запропонуй, — закинете. — Не можу, не вмію, панове. Проте, напрацьованим у науці досвідом доведено: сформульована проблема — на 20 % проблема розв'язана.

(ГЕС мають бути оптимальної потужності, щоб не порушувати екологічний баланс території, на яких вони зводяться. “Гесівська” тема продискутована теоретично і відшліфована досвідом, на жаль, здебільшого негативним. Але то вже відхиляємося за межі публікації).

P.S. Інтенсивно впроваджені сьогодні у світі технології отримання енергії на базі цирконієвих паливно-камерних установок, що суттєво зменшують шкідливі викиди у довкілля та витрати органічних енергоносіїв, — гігантський крок людства в енергетичній галузі, але не ліквідує в принципі загрозу енергетичного колапсу нашої цивілізації, а лише віддаляють його в часі.

Сергій КОВАЛЬ

СВІТОМ ПРАВЛЯТЬ

ЩО Є “РУШИНОЮ СИЛОЮ СУСПІЛЬСТВА”

Філософські аспекти волевого ставлення до нового розкрив Ф. М. Достоевський у романі “Злочин і покарання”. Герой роману Родіон Раскольников стверджує, що люди за своєю природою консервативні, свято шанують закони, які перейшли їм від батьків їхніх, а ті, хто наважуватися сказати що-небудь нове, є злочинцями, які заслуговують суворого покарання. Переважна більшість народу не схильна визнавати права геніїв висувати нові ідеї, робити винаходи, міняти закони і тим порушувати їхній спокій. Тому зовсім справедливо маса виконує своє консервативне призначення і страчує, вішає, сплює їх, щоб у наступних поколіннях ставити страчених на п’єдестал і поклонятися їм.

Ідеї видатного філософа свого часу — Сократа були визнані небезпечними для суспільства, і його засудили до страти. Джордано Бруно був спалений на вогнищі за поширення геліоцентричної теорії Коперніка. За нові переконання відтяти голову Томасу Мору — видатному англійському філософу, основоположнику утопічного соціалізму. Першодрукар Іван Федоров змушений був утекти з Москви до Києва, оскільки віруючі вимагали розправи над ним за використання друкарського верстата, який вважався дітищем нечистої сили. Навіть у наш “освічений вік” проти авторів нових наукових ідей і напрямків застосовуються репресії. Так, в СРСР школу генетиків було розгромлено і заборонено, а творців цілого наукового напрямку засуджено до тривалих термінів ув’язнення. Отож для творців нового завжди приготована гірка доля і, як висловився французький філософ Ш. Фур’є, кожний новатор повинен заздалегідь знати, що його переслідуватимуть відповідно до величчї зробленого відкриття.

Книга Г. Тісанд’є “Мученики науки” особливо вдало ілюструє негативне ставлення мас до творців нового. Англійський філософ Бертран Рассел з приводу втілення нових ідей писав: “Люди бояться нових ідей більше всього на світі, більше розорення, навіть більше смерті, бо ідеї руйнівні і страшні. Вони нещадні до привілеїв, встановлених правил і зручних звичок. Нові ідеї анархічні і не підпорядковуються законам, вони байдужі до авторитетів і не піклуються про мудрість, вироблену віками”. Нові ідеї перемагають не методом переконань чи переучування опонентів. Як відзначив лауреат Нобелівської премії фізик М. Планк, зміна ідей відбувається сама по собі.

Носії старих ідей з часом вмирають, а нове покоління приймає нові ідеї як само собою зрозумілу істину — для торжества нових ідей потрібен тільки час.

Трохи раніше до таких висновків дійшов австрійський геолог М. Неймайр (“Історія Землі”, російський переклад 1898 р.). Вивчаючи еволюцію органічного світу, він показав, що прогрес у природі здійснюється внаслідок вимирання старих, малопристосованих організмів і народження нових, досконаліших форм. Вимерли динозаври, мастодонти, печерні люди. Їм на зміну прийшли ссавці, птахи, цивілізована людина. І Неймайр робить висновок, що розвиток внаслідок чергування

Можна було розраховувати тільки на нове покоління, виховане в нових умовах, для яких нові ідеї були би прийнятними. Тож комуністичні лідери не стали чекати, як пророк Мойсей, 40 років, щоб вимерло старе покоління природною смертю. Комуністи прискорили цей процес, фізично знищивши носіїв старих ідей. Для цього були спеціально сфабриковані судові процеси — “Спілка визволення України”, “Шахтинська справа”, Промпартія, троцькістсько-бухаринського блоку, зіннов’євської фракції, розстріляні й депортовані до Сибіру, Далекого Сходу і на Крайню Північ мільйони висококваліфікованих фахівців, учених та адміністраторів.

шансів утриматися при владі.

Тепер у всіх гріхах звинувачують Сталіна, його зробили “козлом відпущення”. Я знову і знову повторюю, що світом правлять ідеї, а не люди. Винна комуністична система, а не окремі її виконавці. Винні також і Хрущов, і Каганович, і Ворошилов, і Калінін, і Молотов, і Косіор, і Постишев, і вся комуністична верхівка. Їхні наступники проводили ту ж політику, і Брежнєв разом зі Щербицьким відправили в заслання і Сахарова, і Чорновола, і Щаранського, і Стуса...

Масові репресії, інтенсивна ідеологічна обробка населення дали ефект — комуністична ідеологія нев-

цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

ДЕРЖАВА ЛИШЕ ІНСТРУМЕНТ

1991 року Україна здобула незалежність, але переміг на президентських виборах комуніст Л. М. Кравчук, який узаконив комуністів на всіх державних посадах. І якщо в Польщі, Чехії, Румунії, Угорщині та в Прибалтійських державах комуністів відсторонили од роботи в державних установах і судили за їхні злочини, то в Україні старі партійні кадри залишилися на своїх постах. Утвердившись на них, комуністи, звичні працювати в умовах бюрократично-адміністративної системи, не змогли ефективно керувати народним господарством.

Хабарництво, крадіжки у великих масштабах високими посадовими особами, у тому числі депутатами Верховної Ради України, вбивство відомих людей, ігнорування законів України, у тому числі й про державну мову, стали нормою в Україні. Доречно нагадати, що, коли представник ізраїльського роду Корей разом зі своїми однодумцями і 250 мужами ізраїльськими збунтувався проти пророка Мойсея і вимагав повернення ізраїльтян у єгипетську неволю, завжди милосердний і терплячий Господь Бог жорстко покарав бунтарів. Земля розступилася під ними і поглинула їх усіх разом із сім’ями. А коли зчинився новий бунт проти Мойсея, Бог послав пошесть на бунтарів — “і було померлим поразкою чотирнадцять тисяч і сімсот”. І тільки після цього бунти серед ізраїльтян припинилися і вони більше не хотіли в милу їм рабство.

...Для мене, як для наукового співробітника Національної академії наук України, зовсім незрозуміла політика наших державних мужів, колишніх комуністів, які узаконили оплату роботи доктора наук, професора академії наук удвічі нижчою, ніж зарплата кондуктора трамвая чи автобуса. Збагнемо: нагодувати народ м’ясом, рибою, бананами і динями — це ж не основна роль держави. Треба створити умови, щоб народ сам розводив свиней на м’ясо, ловив рибу і вирощував огірки й дині. Тільки тоді людська гідність набере належного значення в суспільстві

●

Упродовж 15 років я працював в Інституті геологічних наук АН України з академіком В. Б. Порф’євим (1899–1982), розробляючи нові напрямки в геології, які зустрічали різкий опір офіційної радянської науки. Їх не тільки не допускали до друку — доходило до того, що уже опубліковані роботи вивирали з журналів і знищували. І навіть якщо кому-

небудь ї вдавалося захистити дисертацію, то ВАК СРСР у Москві не затверджував захист. Наші наукові опоненти час від часу звертались у відділ ідеології ЦК КПРС із вимогою заборонити нові ідеї в геології як такі, що підривають основи марксистсько-ленінської ідеології. Тож ми існували в Академії наук завдяки особистому захисту прези-

дента АН України академіка Б. Є. Патона. А для того, щоб якимось активніше відстоювати свій науковий напрямок, почали вивчати основи наукознавства з метою з’ясування умов виникнення, розвитку та закономірностей зміни ідей, щоб цей досвід використувувати в подальшій роботі.

життя й смерті має універсальний характер і поширюється як на матеріальний, так і на духовний світ. Старі ідеї зникають разом зі смертю їх носіїв. Тому-то пророк Мойсей і виводив ізраїльтян з єгипетської неволі сорок років, навмисне блукаючи пустелею, щоб дати вимерти поколінню з рабською психологією.

ІДЕЯ І ЧИН

Створюючи новий суспільний лад на теренах Російської імперії, комуністичні лідери знали, що народ не сприйматиме їхніх ідей.

Щоби знищити селянську цивілізацію, комуністи організували штучний голодомор, найбільш жорстокий за всю історію людства. Голодомор лише в Україні забрав 9 мільйонів життів. Усього при переході “від капіталізму до соціалізму” на теренах Російської імперії було знищено майже 32 мільйони осіб. Те, що Ленін і Сталін поголовно викорчували старе покоління, починаючи від царя і закінчуючи Іваном Денисовичем, було своєрідною історичною необхідністю розвитку комунізму в Російській імперії, в іншому разі комуністи не мали б жодних

довзі запанувала на теренах СРСР. І в 1987 р. Український Радянський Енциклопедичний словник (т. 3, с. 67) відрепортував, що в СРСР уже створена якісно нова спільнота людей — так званий “совєтський народ”, згуртований марксистсько-ленінською ідеологією.

Заради справедливості слід відзначити, що і пророк Мойсей, водячи 40 років ізраїльтян пустелею, постійно і наполегливо викладав їм Божі закони, і в цьому Мойсею допомагав сам Господь Бог. Так, на горі Синай Бог передав пророку 10 заповідей, які в подальшому стали підвалиною моралі західної

цивілізації, в основу якої лягла Заповідь Господня, що вчить: “Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі твої дні були на землі”. Та якщо в “Біблії” неодноразово повторювалися заповіді Господні “не вбий”, “не вкради”, то в “Короткому курсі ВКП(б)” схвалювалися масові вбивства так званих буржуазних націоналістів, контрреволюціонерів, троцькістсько-бухаринських відступників, зіннов’євських відщепенців тощо. В усіх школах, піонерських таборах, будинках піонерів висів портрет Павлика Морозова, який написав донос на своїх батьків, і їх стратив НКВС. Виховані на прикладі Павлика Морозова радянські чиновники стали хамами. Ра-

Землі перестане розвиватися вільно і порине в імлу. А навесні й після неї пройдуть грандіозні зміни, падіння королівства і великі землетруси: і все це пов’язане з виникненням нового Вавилону, мерзотною проституцією, огидним духовним спустошенням, що триватиме 73 роки і 17 місяців” (тобто з 1917 до 1991 року).

ФОРМУВАННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Розв'язання питань про формування трипільської і давньоюмної культур начебто є своєрідним містком між дописемним неолітичним періодом і ранньоісторичним періодом енеолітичної епохи, від якої до наших днів дійшли найдавніші писемні джерела. Досліджуючи питання про складання культури трипільського ареалу, ми приходимо до висновку, що вона виникає в зоні багатовікового контакту, ще на зорі неолітичної епохи, у племен євразійського мисливсько-скотарського масиву з племенами балканодунайського мисливсько-землеробського масиву.

Найдавніші трипільські пам'ятки, зокрема й ті, що в межах західної частини ран-

ЕНЕОЛІТ УКРАЇНИ

Від власне неолітичного цей комплекс відрізняється лише такими рисами: тут відсутні геометричні мікроліти трапецієподібної форми, а вкладиші для серпів різко вирізняються від більш архаїчних вкладишів неолітичних комплексів. Набір крем'яних знарядь неолітичних пам'яток Середній Стог II, поселення на острові Малий Дубовий або Маріупольський могильник, включаючи різні знаряддя з крупних пластин і наконечники дрітків, виконані в техніці двобічної ретуші, безумовно близький до інвентаря пізніших ранньотрипільських пам'яток як Поливанів Яр, Лука-Врублевецька, Солончени Т і навіть Сабатинівка I та Кукутені А.

Інвентар кам'яних знарядь можна звести до однієї характерної трипільської форми — невеликої широкої сокири-тесла асиметрично прямокутного профілю, виготовленої із сланцю. Підкреслюємо, що неолітичний вигляд крем'яного інвентаря несе ознаки впливів архаїчної мікролітичності, типової лише для самого початку трипілья. Де-що згодом, вже на етапі пам'яток типу Гренівки — Луки-Врублевецької, цей архаїзм майже повністю зникає.

З недавніх пір, поки лиш для західного трипілья, виявлено комплекс знарядь, виготовлених з кістки і рогу. Цікаві архаїчні мотики із рогів оленя з повздовжньою постановкою робочої частини, кістяних лощил для обробки поверхні посуду, добре відомих ножів із емалі ікол кабанів, кістяних наконечників стріл. Численні, хоча й не характерні, кістяні шила з вістрям правильного округлого перетину виготовлені з "грифельних" кісток копитних.

Перш, ніж вдатися до опису найдавнішого трипільського посуду, необхідно вказати на його неоднорідність, залежну від хронологічного положення конкретних груп керамічних виробів. Прикладом, під час вивчення глиняного посуду ізвальованих жител та землянок другого сабатинівського поселення було встановлено, що в складі керамічних виробів, знайдених в землянках і на поселеннях Гайворон та Чернятка, виділяються всього дві групи посуду: з простої сірої глини, обпаленого на вогні та чорно лощеного, обпаленого в печі, з уповільненою тягою. Ці ж технологічні групи можна відзначити і для глиняного посуду кінця неолітичної доби.

Іншим виявляється технологічний склад керамічних виробів, пов'язаних з пізнішим типом жител — з "майданчиками" поселення Сабатинівка II і його культурних аналогів. У числі керамічних виробів, знайдених на "майданчиках" в Олександрівці, Лука-Врублевецькій, Гренівці та інших, помімо двох названих вище груп посуду, зустрічається третя — посуд світло-коричневого, майже червоного, кольору. Поява цього типу посуду, випал якого вимагав печей із штучною тягою, безумовно, є рисою подальшого розвитку ранньотрипільського керамічного виробництва. Побічним доказом появи керамічних печей як самі "майданчики" по характеру випалювання наближаються до цегли, так і виявлені купольні духові печі в усіх валькованих житлах.з

Прямим доказом їхнього спорудження в ранньотрипільський період буде піч з люфтами, виявлена на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька, та деякі інші

аналоги.

Найдавніший трипільський посуд розподіляється на дві основні групи, що різняться своїм призначенням: горщики грубого вироблення, призначені для зберігання продуктів і готування їжі й щоденного вжитку — з відмученої глини, з лощеними стінками. Для обох груп посуду властивий пластичний орнамент у вигляді різноманітних шишечок, а також невеликі ручки, розміщені в один-два яруси у звичному шаховому порядку. Важливо відзначити, що архаїчніші кухонні горщики зберігають деякі впливи керешської орнаменту: звичні нігтеві заглиблення, справжній заціпний колосковий орнамент (рис.4,5,9), а зрідка навіть намазані округлі барботини та ін. У розвиненіший період раннього трипілья виникає особлива група посуду — тара. Вона з'явилася завдяки інтенсивному розвитку землеробства (переважав орний обробіток полів), що потребувало спеціальної тари для зберігання зерна, а також і запасів води для поселень, які розміщалися на високих терасах і плато.

Орнаментальні композиції, розміщені на посудинах, вирізняються особливою складністю, в ній присутнє повне чи часткове відтворення образу фантастичного дракона. Дуже цікава чисто трипільська група посудин, що займають проміжне положення між вазами на ніжках і посудинами з воронкоподібним низом — своєрідні вази з воронкоподібним низом. Однак, помімо такої форми необхідно підкреслити принципову відмінність ранньотрипільських ваз на ніжках від боянських (Джупешти, Видра, Верешті, Петру-Рареш), де сама форма й характер піддонів цілком різні — і ті, й інші циліндричніші, а піддони коротші. Ми вже відзначали, що поселення на сході дають посуд з гребінцевим орнаментом, а на заході поселення того ж часу "дають" кераміку бояноподібну і власне боянську". Відзначаючи, що в цьому формулюванні дещо переоцінено значення боянського елемента, підкреслимо своєрідність деяких типів посуду, поширеного в південно-західній частині розселення ранньотрипільських племен. Значення боянських впливів, з точки зору визначення етнографічних відмін у середовищі ранньотрипільських племен, цілком очевидне. Однак, зводити риси західних пам'яток до одних лише боянських впливів було б неправильно. Це слід розуміти в ширшому територіальному контексті, що враховує не лише боянські зв'язки, але й також зв'язки, які відводять нас на Дунай — в область Хаманджії, на захід, в область залишків впливу керешської культури і, нарешті, в область пізніших пам'яток східного

крила культури лінійно-стрічкової кераміки.

Тут слід доповнити — багато в природі сусідів Бояня і в природі його самого може бути зрозуміле визнання генетичних зв'язків з буго-дністровською неолітичною культурою. Мова йде про широко відомі за боянськими пам'ятками прийоми творення орнаментальних зон, складених із вирізаних у глині трикутників і квадратиків, які розміщені в лінійно або в шаховому порядку. Або ж скомпонованих у складніші геометричні фігури.

Для з'ясування генезису техніки вирішуваного орнаменту важливо підкреслити, що його шахово-хрестоподібний варіант також притаманний посудіві енеолітичного шару анатолійського поселення Алішар, добоюнський і дотрипільський вік якого не викликає

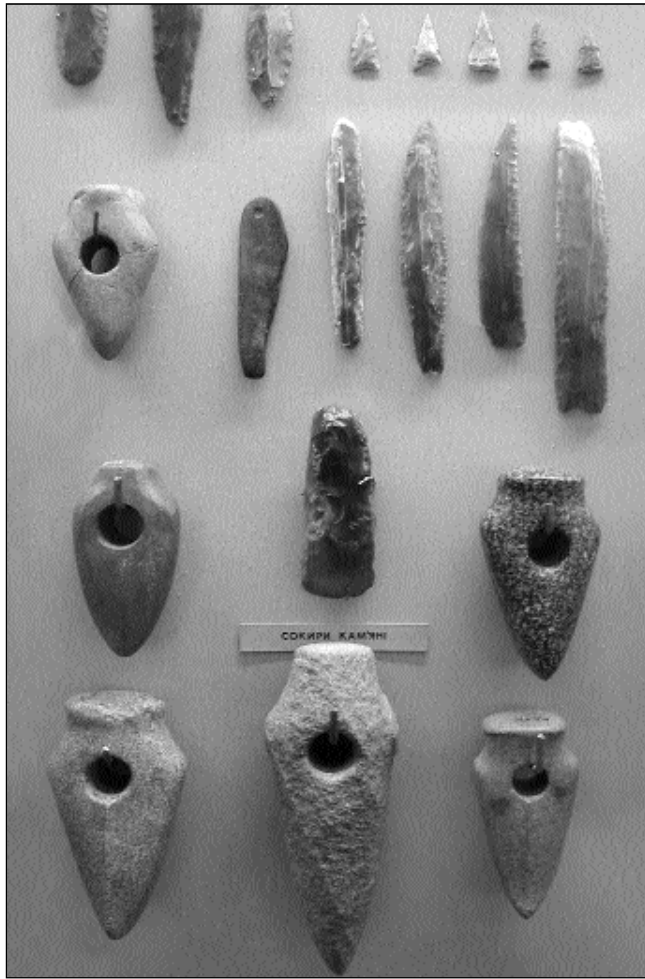
сумніву. Слід згадати про архаїзми, що ведуть до керешської культури. Їхню наявність необхідно відзначити як для західної пам'ятки (пам'ятки типу Флорешті), так і для східної частини ранньотрипільського ареалу (Гайворон). Вони проявляються як у вигляді шишечок, вушок та ін., так і в специфічній манері прикрашати лощенням частини вінчика і придонної частини посуду. Проміжки між такими зонами заповнювалися рядами нігтевих заглиблень, парних пальцевих заціпів, намащеними лініями, барботинами і т.ін.

Таким чином з'ясовується, що раннє трипілья мало досить поширені зв'язки південно-західного напрямку (Бояня), у західному (впливи керешської культури), в північно-західному (дунайська культура лінійно-стрічкової кераміки) та ін. **Проте основні ознаки власне ранньотрипільських пам'яток, тобто пам'яток (поширених) розташованих на схід від Дністра, йдуть у глибину часів — до пам'яток місцевої до трипільської культури.**

Досить показово, що антропоморфна пластика, в цілому не характерна для боянської культури, складає обов'язкову рису всіх без винятку найдавніших трипільських пам'яток, розміщених від середньої течії Південного Бугу до верхів'я Бистриці. При цьому належить підкреслити, що названі тут культові статуетки — головним чином жіночі, а також зображення воластої птахи (качки) та ін., виявляють як риси близької схожості, так і помітні відмінні від пластики сусідніх культур, наприклад, Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепашчій або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рогаті крісельця.

Досить виразні жіночі статуетки схожого типу зустрічаються як у східній, так і в західній половині ранньотрипільської території. Вони відрізняються від списаних вище притиснутими до грудей і живота руками, що тримають видовжений предмет, який, скоріше всього, є пластичним відтворенням синкретичного **священного символу небесно-водно-сонячного змія-дракона-дитяти**, пов'язаного з культом зачаття й плодороддя. Помімо антропоморфних зображень у ранню пору розвитку трипілья, поширена і культова зооморфна пластика. Зустрічаються виображення бика, козла, кабана, однак у стилістичному відношенні виконані не так ретельно, аніж антропоморфні статуетки і, відповідно, для характеристики культури дають надто мало. Із числа зооморфних символів найцікавіше пластичне втілення мають образи воластої птахи (качки), що відтворює особливий космогонічний сюжет, розповсюджений по всій ранньотрипільській території.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і пуб-

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ньотрипільського ареалу, прикладом, на Дністрі, які культурно дотичні з Бояном, на даний час відомі від верхів'я Бистриці і Середнього Серету до Синюхи, на сході — до середньої течії Південного Бугу. В числі таких пам'яток можна називати Красноставку, Вишніпіль, Данилову Балку, Сабатинівку II, Олександрівку та інші, у межах Середнього Придністров'я — Флорешті, Брага і цілий ряд відкритих і неопублікованих.

Цілком природно, що, йдучи шляхом виявлення генетичних зв'язків Трипілья з місцевим неолітом, перш за все необхідно спитися на найдавніших пам'ятках східного, тобто буго-дністровського ареалу.

В окреслених вище межах східного ареалу найдавніші місця побутування становлять поселення з невеликими житлами типу напівземлянок, побудованих без значного використання глини. Однак, у цілім ряді пам'яток, хоч вони й зберігають архаїчний характер багатьох елементів культури, виявлено доволі складні глиняні житла. До їхнього числа можна віднести другий будівельний горизонт Сабатинівка II, Олександрівка і Данилова Балка, цебто ряд пам'яток Південно-Бузького басейну.

Не дивлячись на те, що на цих поселеннях вже трапляються вироби з міді, необхідно зазначити, що притаманна їм матеріальна культура ще переживає ознаки кінця епохи неоліту. З найбільшою, певно, переконливістю про неолітичні впливи в характері місцевої культури засвідчує така важлива категорія виробничих знарядь як вироби з каменю і кременю. Цілком неважко зробити висновок, що вивчений комплекс знарядь із кремнію першої фази розвитку Трипільської культури майже повністю повторює інвентар власне неолітичного віку, одержаного під час дослідження поселень на Південному Бугу.

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

Сокільці-Поліжок. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ОСНОВНІ ЛІНІЇ І ТЕЧІЇ У РОЗВИТКОВІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вище ми розглядали початкову фазу трипільської культури у тому вигляді, в якому вона виступає на сході — в межах середньої частини Південно-Бузького басейну і на заході — переважно на території Молдавії. Своєрідність культури, властивої для східного і західного районів ранньотрипільського краю, зберігається і в наступні часи.

У тій частині розвиненого трипілля, яка відповідає станові Кукутені А (Ізвоар II, Румунія), відома характерним широким вжитком глиняного посуду з поліхромним розписом, існує помітна різниця між культурами східної, точніше прибузької трипільської й західної, що охоплює Дністровський басейн, румунську Молдавію і східну Трансильванію (Аріужд). Тут важливо відзначити, що в східній частині трипільської території, замість

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

рідкісного тут посуду з поліхромним розписом, розповсюджується розвинений глиняний посуд архайчних форм, оздоблений глибоким лінійним орнаментом. Є відмінності і в формах посуду. Прикладом, у складі інвентаря західних пам'яток розвиненої пори трипілля майже нема так званих біноклеподібних посудин, зате широковідомі низькі й високі трубокподібні підставки під посуд, глиняні ложки, переносні печі і другі форми. Різниця є і в орнаменті. В західній частині трипільської області поряд із звичним волютовим орнаментом і супроводжуваними його сюжетами основне місце посідає особливий кутастих стилі розпису, в якому використано різні варіанти меандрового рисунку боянського типу. В той же час на сході, перш за все на Південному Бузі, архайчний заглиблений орнамент продовжував зберігати своє значення і тоді коли на заході поліхромний розпис широко розповсюдився, а спіральноволотові композиції орнаменту домінують серед прикрас.

Можна стверджувати, що саме західна частина трипільського етнічного масиву в розвинену пору культури передавала східним племенам Трипілля досягнення балканських і трансильванських племен у **ділянці металургії міді, орного землеробства, житлового будівництва і керамічного виробництва.**

У період складання й розповсюдження старшого кукутенського культурного комплексу перегрупування відбуваються в трьох напрямках — східнотрансильванському, що зумовило формування культури аріуждського типу (культури); верхньодністровського, що призвело до появи пам'яток типу Городниці, і, нарешті, в напрямку Південного Бугу, що сприяло розселенню звідси частини трипільського населення на Середній Дніпро, в чуже середовище звідси впливів дніпро-донецької культури й виникнення там власне трипільського варіанту.

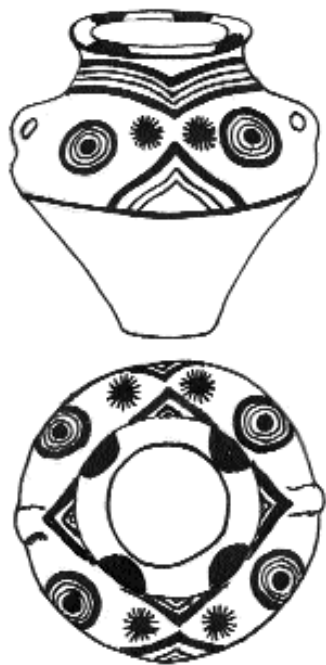
Етнокультурні перегрупування, що відбувалися у межах буго-дністровської частини трипільського ареалу, носили характер внутрішнього процесу, який не змінював етнічний склад місцевого населення, в той же час як на Верхньому Дністрі і Середньому Дніпрі сталися дифузії, витіснення й асиміляція місцевих племен.

Класична пора етнографічної своєрідності боянської культури на той час вже пройшла — процес її трансформації в гумельницьку, певно, не без деякого впливу раннього трипілля, зайшов досить далеко.

Необхідно наголосити про **паралельність і синхронність процесу розвитку трипілля і Бояна-Гумельниці.** Як показали дані радіо-карбонного аналізу Кукутені А (Хебетешті) і бояно-гумельницький етап (Вереш) належить до одного і того ж хронологічного періоду — середини IV тис. до н.е.

Щось подібне, але в менш територіальних масштабах, а також в результаті процесів, що проявлялися в західній частині трипільської області, мало місце і пізніше — у час виникнення культурного комплексу Кукутені В-Петрени. Немає сумніву, що на цей раз безпосередньо Подністров'я було тим центром, що підштовхував прогрес, розвиток якого наклав глибокий відбиток на культуру населення всієї трипільської території. На час поширення найдавнішого розписного посуду початок роздвоєння шляхів розвитку трипільської культури був очевидним фактом. Однак, з найбільшою яскравістю вона проявиться пізніше, коли на середньому Дніпрі з'являться пам'ятки типу Верем'я, що продовжили архайчну лінію розвитку, а на Подністров'ї і західніше -пам'ятки типу Жури-Городниці, які еволюційно продовжили лінію розвитку культури Петрешті-Аріужд-Кукутені А. Слід відзначити, що в межах всієї східної половини трипільського ареалу — на Середнім Подніпров'ї, на Побужжі і тільки частково на Середньому Подністров'ї — розвиток ускладнювався ще й тим, що в етноісторичний процес влився могутній східний компонент — ранні ланки давньоюмної культури. Звідси витікає, що кристалізація трипільської культури і її подальший розвиток, що сприяв виникненню ряду локальних етнокультурних течій, був складним процесом, у якому брали участь ряд прийшлих, досить відмінних один від другого етнокультурних складових, проте **автохтонний елемент незмінно домінував.**

У книзі "Неоліт України" доведено, що процес розвитку буго-дністровської культури був у достатній мірі складним і динамічним, а її трансформація в трипільську культуру неминує мусила мати характер стрибка,

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

що обумовлений був як значними історичними, економічними і культурними зрушеннями, так і участю в цьому процесі нових етнокультурних компонентів.

СУБСТРАТ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У цілком достатній мірі стало очевидним, що період формування трипільської культури був одночасно періодом формування цілого ряду нових етнокультурних ут-

ЕНЕОЛІТ УКРАЇНИ

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ворень меншого територіального масштабу, аніж культура лінійно-стрічкової кераміки чи керешська. На заміну їм на історичній арені з'являються трипільська, боянська, хаманджійська, вінчанська, тиська, тобто південноєвропейські культури. Вони виникли в результаті особливого виду диференціації того південноєвропейського давньоземлеробського масиву, який на заході в балкано-дунайському ареалі був представлений старчевсько-керешською культурою, на сході — буго-дністровською, а на півночі — железовською, бюкською й, природно, пізніми впливами культури лінійно-стрічкової кераміки.

Ми маємо всі підстави вважати трипільську культуру початкового етапу спадкоємницею тієї території, що свого часу була охоплена **дотрипільською буго-дністровською культурою.** Йдеться, перш за все, про буго-дністровську частину Північно-Західного Причорномор'я, але й, можливо, про румунську Молдавію, де пам'ятки буго-дністровської культури почали тепер з'являтися. Раннє трипілля від неолітичної епохи перейняло невеликі, подовженої форми напівземлянки з глиняними печами на кам'яних цоклах, що супроводжують кухонні ями.

Система орнаменту ранньотрипільського посуду і у відношенні його технічних даних, і в характері самих орнаментальних схем у цілому може розглядатися як результат подальшого розвитку системи орнаментування посуду, виробленої впродовж багатьох віків розвитку буго-дністровської культури. Належить підкреслити стосовно технічних особливостей орнаменту. Починаючи від найдавніших витоків, його можна визначити як орнамент лінійно-прогладжений і лінійно-стрічковий, що утворює складні позитивно-негативні композиції, в яких один з симетрично розташованих елементів заповнюється наколами, сіткою, короткими лініями, а в пізніші часи — штампом.

Архайчні форми саме такого орнаменту і виражають істинну специфіку системи оздоблення посуду буго-дністровської культури, а у більш розвинених формах — найдавніший посуд трипілля.

Розглядаючи релігійно-ідеологічні уявлення епохи неоліту і енеоліту, можна встановити, що вони мають багато спільного. В обох випадках центральне місце посідає образ водно-сонячного дракона, змія, уособлюючого небесне чоловіче начало. За ним ідуть образи Великої Матері, певного роду Деметри, яка символізує землю й жіноче начало, а також другий жіночий персонаж, пов'язаний з колом скотарських і мисливських ідеологічних уявлень, — прототип Артеміді. Можна вважати доведеним, що така спадковість трипілля від буго-дністровської культури простежується не лише в техніці нанесення і в специфічних композиціях орнаменту, а також і в морфологічній близькості культової антропоморфної пластики. Особливо треба наголосити про **можливу генетичну залежність боянської культу-**

ри від буго-дністровської. Є підстави вважати, що на території Румунії та Болгарії названа культура не має глибоких генетичних коренів. Нарешті, важливо відзначити вірогідність наміченого генетичного зв'язку боянської культури з буго-дністровською, яка до певної міри могла обумовлюватися розселенням на Дунаї частини племен буго-дністровської культури.

Нове в історико-культурному обличчі раннього трипілля було обумовлене економічним розвитком населення того часу і в першу чергу розвитком системи землеробства. Основу економічного розвитку ранньої трипільської культури складають історико-культурні явища раннього мідного віку, які включають металургію міді, орне (ральне) землеробство, стрибок у розвитку скотарського господарства та ін.

Явища, що мали вирішальний вплив на формування історичної специфіки періоду від буго-дністровської культури до культури мідного віку — трипілля, є такі: перехід від мотичного землеробства

до орного; інтенсивний розвиток скотарства, і, зокрема, великої рогатої худоби; виникнення металургії міді; зародження патріархальних відносин; виникнення регулярного міжплеменного обміну; зміна форм кухонного посуду, що має багато спільного з давнім посудом керешського типу; широке розповсюдження каннелюрованого посуду, що має аналоги впливів того ж кола, до якого певною мірою прилягають боянська, хаманджійська і, нарешті, трипільська культури.

Буго-дністровська культура виникла на

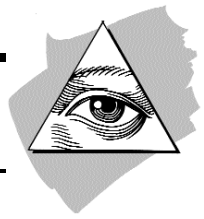

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

пограниччя двох світів — східного, мисливсько-скотарського, що лежить між Прикаспієм і Дніпром, і західного — землеробського, який охоплює Східне Середземномор'я і прилегло до нього балкано-дунайську частину південно-європейського ареалу.

Завершення процесу формування трипільської культури в загальноісторичному плані ознаменувалося стрімким і повсюдним переходом від неоліту до мідного віку, від мотичного землеробства до орного, від перших дослідів у розведенні домашніх тварин до придомного скотарства, а в плані етнокультурного розвитку до схрещення архайчних форм буго-дністровської культури з прогресивнішими формами балкано-дунайської матеріальної культури, що зберігає впливи старчевсько-керешсько-карановського культурного типу.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

ДИВЛЯЧИСЬ НА КИЇВ ІЗ КРАКОВА

Закінчував і захищав випускню роботу у Краківській Педагогічній Академії, а отже, впродовж двох тижнів мав можливість думати про Україну, порівнювати і робити висновки, дивлячись із краю, який обома ногами твердо стоїть у НАТО і “без п’яти хвилин” — в Європейській Унії.

ІНТЕГРАЦІЯ ПО-ШКІЛЬНОМУ

У краківській середній школі №1, де ще минулого року познайомився з інтегральною системою організації навчання, знову зустрівся із заступницею директора пані **Донатою Дурек**.

— Що змінилося протягом минулого навчального року, чим можете пишатися, поділитися досвідом з українськими колегами?

— Як відомо, інтегральна школа — це навчально-виховний заклад, в якому, поряд із цілком здоровими учнями, навчаються також діти з деякими фізичними і психофізичними вадами. Якщо 5 учнів у класі сидить в інвалідних возиках, то це, відповідно, накладає певні морально-етичні обов’язки на 25 інших, цілком здорових колеганок і колег у цьому класі.

Тому минулий рік був для нашого педагогічного колективу черговим етапом відпрацювання відповідних методів виховання і навчання та подальшого поліпшення шкільних умов. Вважаю, що і вчителі, і учні пройшли це випробовування. Головне, що учням прищеплено необхідні прагнення у напрямку подальшого удосконалення.

— А скільки вас усіх у школі?

— 80 вчителів і 640 учнів, в тому числі 60 дітей інтеграційних (з вадами).

— Тобто виходить загалом один учитель на 8 учнів. Це просто шикарно!

— З тим, що у деяких початкових класах немає інтеграційних груп, натомість гімназійні — інтеграційні всі. А в кожному інтеграційному, крім учителя-предметника, постійно знаходиться класний вихователь, котрий має допомагати учням з вадами і підтримувати нормальну психологічну атмосферу.

— Чи були якісь інциденти протягом року?

— Негативних — ні. Співпраця із вчителями складається дуже добре. Майже всі діти брали участь у понад п’ятдесяти імпрезах і конкурсах, організованих у школі і поза нею...

— Які позитиви можна віднести на рахунок інтеграційного навчання?

— Відверто кажучи, буває різне, бо діти різні. Проте, можна з певністю констатувати, що чимдалі більше спостерігаємо різноманітних проявів товариського, дружнього, партнерського ставлення з боку дітей здорових до дітей з вадами.

Слава Богу, що серед дітей з вадами немає злостивих, бо таке, знаєте, часом трапляється... А з боку здорових учнів — це очевидно — збільшується готовність і прагнення прислужитися якоюсь допомогою. Спостерігаємо це у дрібницях і не тільки в класі: в їдальні, на коридорах; підвозять інвалідів у возиках до ліфту, допомагають виїхати на вулицю тощо.

— Пані Донато, чи Ви зауважили випадки більш близьких стосунків між звичайними дітьми й інвалідами? Перше кохання, наприклад...

— Щоб аж так було видно... не сказала б. Зустрічаються після школи, запрошують один одного на іменини... Нормальна шкільна дружба, без огляду на вади. Загалом, здорові діти не вважають інвалідів неповноцінними, тим більше, що деякі з цих колег на возиках демонструють непосредній інтелект. Разом — на концертах, на змаганнях, навіть на шкільному вогнищі.

— Особливість школи, мабуть, вимагає особливих умов?

— Нічого особливого. Щоправда, довелося нам побудувати ліфт. І ось щойно пані директор підписала акт про закінчення перестройки лівого крила на першому поверсі, що дає суттєву автономію в організації занять у початкових класах, де вчителі самі оголошуватимуть перерви, змінюватимуть ритм та навантаження учнів. Віднині у них не буде шкільного дзвінка, як у гімназії.

— Отже, школа постійно розвивається. А які можливості розвитку має вчитель?

— Вчитель може скласти особистий план професійного удосконалення, спираючись на встановлений порядок 1-2-річного стажуван-

ня. Маємо постійний контакт із Педагогічною Академією, практикуємо студентів, беремо участь у заходах, організованих Академією на базі нашої школи, відвідуємо різноманітні курси в Академії.

— Що можете сказати про зарплату вчителів?

— Не секрет, що багато вчителів у Польщі підробляє в інших школах, щоб вийти на середній рівень у 1200–1300 злотих на місяць. Як читаємо в пресі, трапляються неодинокі випадки, коли вчитель бігає по трьох школах. Багато гірше — безробіття. На щастя, в нашій школі вчителі не переживають страху безробіття і ситуація є стабільною.

БАТЬКИ І ГРОШІ

— Які стосунки складаються з батьками?

— Школа має авторитет у місті, тому багато хто з батьків прагне записати до нас своїх дітей. А отже — конкурс кількох осіб на одне місце. Коли надбудуємо ще один по-

позбутися дітей з вадами.

Проте, абсолютна більшість батьків отожнюють себе зі школою і захищають її концепцію. Батьки докладають величезних старань, щоб школа була естетично привабливою: на громадських засадах зробили ремонт у всіх класних приміщеннях, відремонтували і поповнили сучасним спортивним знаряддям гімнастичну залу, беруть участь у підготовці і проведенні всіх культурно-спортивних і психовідновлювальних заходів...

— Чи батьки мають якийсь керівний орган?

— Вони діють через Раду батьків школи, а Рада формується на основі “класних трійок” — батьківських комітетів — і функціонує як дорадчий орган директора школи.

— Чи батьки мусять доплачувати на потреби школи з власної кишені?

— Кожен з батьків учнів даного класу має право робити внески через батьківський комітет на окремий банківський рахунок. Має право — не означає, що має обов’язок. Фінансовий стан родин не завжди дозволяє це робити. Ми ніколи, жодним чином, не схиляємо до внесків. Хто може, робить. Те, що може. По-християнськи, по-католицьки. В тому числі — особистою працею.

Рада батьків сама вирішує, як раціональніше використати гроші з банківського рахунку в інтересах учнів. І не тільки на екскурсії і

Пані. Данута і пані Доната мають підстави для радості

верх і другу гімнастичну залу, проблем буде менше.

До розмови долучається директор школи пані **Данута Турчин**:

— Передусім, маю наголосити, що батьки у Польщі дуже добре знають свої права і постійно пильнують, щоб школа суворо дотримувалася всіх прав учнів і батьків. З одного боку, це дуже добре, що батьки діють юридично визначено і постійно цікавляться долею дітей. Проте, водночас, певна частина батьків, знаючи права, не дотримується своїх обов’язків. У нас є одна батьківська група, котра нерідко вступає у конфронтацію, звертається з численними скаргами до різних інстанцій...

— Чи це батьки звичайних дітей, чи дітей з вадами?

— Саме батьки дітей з вадами нерідко, ніби вимушено, налаштовані на ізоляцію своїх дітей, а тому не усвідомлюють собі законностей адаптації хворих дітей у здоровому середовищі.

— Як виходите з таких ситуацій?

— Зазвичай, влаштовуємо конференції, зустрічі з педагогами, вихователями, психологами. Роз’яснюємо батькам у теорії і на практичних прикладах, у чому полягає суть і технологія інтеграції, і так помалу, помалу батьки починають почуватися ніби співгосподарями школи, а отже, поступово прагнуть допомагати.

— Чи трапляються випадки невдоволення з боку батьків здорових дітей?

— Цього не вдається уникнути, бо будь-який конфлікт (а в процесі виховання, як відомо, конфліктів не бракує) стає приводом для вимагань і прагнень батьків здорових дітей

шкільні вечори, а й на обіди для дітей безробітних батьків...

— Чи ваша школа має якісь міжнародні контакти?

— Ми мали непогані контакти з колегами зі Швеції, Німеччини; зокрема приймали групу німецьких учителів, діти обмінюються кореспонденцією. Із задоволенням прийняли б групу дітей з Києва на засадах обміну. У нас є батьки, котрі фінансово цілком готові взяти участь у такій добрій справі.

— Пані Дануто, що завдає найбільшого клопоту на директорській посаді в такій незвичній школі?

— Для мене найважливішим є дитина. Дитина, її потреби. Тобто виховання і навчання згідно з її потребами та інтелектуальними можливостями. Ми дбаємо про те, щоб були однаково задоволені: талановитий, обдарований учень і дитина з обмеженими можливостями. Кожен має відчувати задоволення від подолання труднощів і радість сходження на свою вершину. Вчимо дітей перемагати себе.

Якщо дитина має усміхнене обличчя, це означає, що ми виконали свою роль успішно. А щодо моїх клопотів? Обов’язки директора школи — це суцільний клопіт. Це посада, яка постійно вимагає пожертви.

ПІДРУЧНИКИ-ЕДУРОМИ

Трансформація у польській системі освіти — це не акція і не захід, а постійний процес, який упродовж останніх десяти років супроводжується періодично відновлюваними дискусіями на теми навчання. Чи має бути і яка саме межа творчої самостійності вчителя в умовах обов’язковості шкільної прог-

ПО-СУСІДСЬКИ

рами? На якому рівні мають вирішуватися питання фінансування шкіл? Чи має бути обов’язковим відвідування учнями уроків релігії? Статеве усвідомлення і етичне виховання з питань сексу — як здійснювати? Як уберегти дітей від шкідливого впливу телебачення, наркотиків, рекламної глупоти та розбещеності?

Ці та багато інших питань уже знайшли своє законодавче й організаційно-виховне вирішення у цілком демократичний спосіб.

У Польщі існують різні за методикою і дидактикою педагогічні підходи до шкільного навчання, і батьки самі вирішують, який з них обрати, а отже, і які версії підручників. Стабілізувалася справа вивчення релігії, середні навчальні заклади фінансуються з бюджету органів місцевого самоврядування, батьки знайшли компроміс у питаннях статевого усвідомлення дітей (а було й таке, що доходило до абсурду), нікого не шокують учні з церебральним паралічем у звичайних класах.

Купуючи підручники власним коштом, батьки й учні пред’являють до них щоразу більші вимоги. Ідучи їм назустріч, фірма Young Digital Poland розробила нове покоління шкільної літератури — мультимедійні підручники — *едуроми* (EduRom), тобто навчально-виховні (едакаційні) диски для комп’ютерів.

Над створенням цього навчального комплексу (33 едурома з різних предметів: фізика, біологія, математика, географія, мова тощо) працювало майже 700 висококваліфікованих спеціалістів з різних галузей знань.

Один з них — викладач Краківської Педагогічної Академії пан **Богуслав Сковронек**:

“Мова, як предмет вивчення і удосконалення, звичайно асоціюється в нашій свідомості з орфографією, граматику, літературою. Але мова, передусім, є сферою спілкування, простором інтелектуального життя, вона формує наше оточення і сама є оточенням, найважливішою обставиною та інформаційною базою нашого життя, його понятійною системою. А отже, сфера навчання — це не тільки школа, бо до цієї сфери належать також преса, радіо, телебачення, кіно, фотографія тощо.”

Розробники не просто замінили сторінки книжкових підручників комп’ютерними файлами на дисках, а створили для учня широку систему багатоваріантних можливостей побудови власного навчального курсу по кожному з предметів, в десятки, а подекуди в сотні разів збільшивши його інформаційне і дидактичне забезпечення, запропонували багатий ілюстративний матеріал.

Наприклад, курс географії має 220 географічних карт, кожна з яких “розкривається” на кілька рівнів деталізації будь-якого району, точки земної кулі.

Якщо учень обирає з історії розділ “Середньовіччя”, то комп’ютер пропонує йому обрати країну, а далі — конкретні події, особи, дати. Коли я обрав Грюнвальдську битву, то на екрані одна за одною почали з’являтися схеми подій, а потім схеми перейшли у справжній фільм, де бойові дії учасників можна було спостерігати згори, збоку, від кожної з воюючих сторін, з відповідними поясненнями.

Програма побудована так, що будь-який перехід до інших параграфів або тем викликає файл тестової оцінки освоєного матеріалу і вимагає від учня відповідних пояснень.

Данута Барш — менеджер Гданського представництва фірми-розробника едуромів — переконана, що найближчим часом мультимедійні підручники набудуть широкого визнання і навіть витіснять книжкові.

Едуроми вже отримали премію Europlus Plus, яку спеціальна комісія Європарламенту присуджує за найкращі досягнення європейського рівня у сфері науки і культури.

До речі, ціна цих унікальних продуктів дуже низька. Наприклад, пакет едуромів “Польська мова” для трьох класів гімназії коштує 300 злотих, а ціна набору предметів для одного гімназійного класу — 399 злотих. У порівнянні із закладеними в них можливостями, це дуже дешево.

Далі буде

Євген ГОЛИБАРД

Фото автора

РАЇСА КИРИЧЕНКО І ЇЇ ПІСЕННИЙ ВРОЖАЙ

Цього спекотного літа народну артистку України, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка, кавалера всіх орденів Княгині Ольги Раїсу Кириченко у місті було неможливо застати. Літо всенародна наша улюблениця, звичайно, проводить у рідному селі Корещина на Полтавщині. Але щороку, і про це, мабуть, не всім відомо, починаючи з першої річниці незалежності України, Раїса Кириченко бере участь у святкових концертах, що відбуваються в столичному Національному палаці "Україна". Єдиний раз співачка не змогла вийти святкового 24 серпня на сцену "України" — того непевного, тривожного року, коли весь український народ вболівав за здоров'я своєї "славної козацьки".

До святкового ж концерту з нагоди 11-ї річниці незалежності України Раїса Кириченко підготувала прем'єру пісні "Земля Україна". Втім, відкрию секрет: нових пісень було кілька, та головний режисер-постановник концерту народний артист України Дмитро Мухарський разом з усією постановочною групою віддав перевагу пісні "Земля Україна". Одразу після прем'єри я звернулася до видатної нашої співачки із запитаннями.

— **Пані Раїсо, як ця пісня, "Земля Україна", з'явилась у Вашому репертуарі?**

— Мені її запропонували Людмила Єрмакова і поет Йосип Фиштик. Мені здається, що ця пісня дуже гарно влітається у внік моїх українських пісень. Це — сучасна пісня про сучасну Україну. І я рада, що вона вперше прозвучала саме у цьому святковому концерті в Національному палаці "Україна" з нагоди прекрасної річниці нашої незалежності.

— **Пані Раїсо, я думаю, що це буде цікаво не тільки мені, але й усім Вашим шанувальникам. Чим для Вас особисто є День незалежності України?**

— День Незалежності — невід'ємний від мого життя, тому що я внесла і якусь свою краплину в розквіт українського національного мистецтва. І те, що ми вже зазвучали на весь світ, те, що про нашу Україну вже багато в світі знають, і не тільки завдяки митцям нашим, спортсменам, але й багатьом іншим людям, які представляють різні галузі нашої незалежної України, мене надзвичайно радує.

— **Чи оновлюється Ваш репертуар?**

— Я ось недавно записала нові пісні. Це — пісня композитора Леоніда Нечипорюка на слова Миколи Сніжка "Моя подруга мила", нова пісня Миколи Свидюка "Стежина до мами", композитора Людмили Єрмакової на слова Йосипа Фиштика "Нам небагато для щастя треба" та інші. Я за цей рік записала 10 пісень.

— **Ви так активно працюєте навіть на відпочинку?! Адже я знаю, що літо Ви проводите у рідному селі?**

— Так, це — моя батьківщина. Там — моя хата, мої батьки, і мені там дуже затишно, дуже добре. І я кожного літа там відпочиваю. Буду і цього разу аж до самої Покрови, а може, ще й довше! Тому що у нашому селі буде Храм, відкрилася новозбудована церква. І я обов'язково буду присутня на Храмі. Я так бажаю і так повинно збутися.

— **Так символічно, що храмове свято у Вашому селі збіглося із Вашим днем народження!**

— Я народилася на Покрову, 14 жовтня, і саме 14 жовтня минулого року у нашому селі була посвячена й відкрита церква. Так от 14 жовтня й буде у нас у селі Храм, тому що назвали його Храмом Святої Покрови. А щодо творчого літа, то літо цього року було швидкоплинне, хоча й спекотне, але, незважаючи на те, я працювала. Підготувала до виходу в світ пісні "Цвіте черемшина" та "Моє рідне село", а ще аудіокасети "Я — козацька твоя", "Мамина вишня", "Калинове гроно". А ось зараз готую нову аудіокасету і разом з нею компакт, над назвою яких ще треба подумати.

— **З якою студією звукозапису працюєте, як правило?**

— Більшість записів моїх пісень зроблено на студії Полтавської державної радіокомпанії "Лтава". Там є прекрасний режисер Петро Сливка, з яким я дуже-дуже давно працюю, ще з часу створення мого ансамблю "Росава" в Черкасах. І я завжди вражена тим, що, коли я приходжу на студію, з яким задоволенням, не зважаючи на те, що за віком він — молодша людина і більше записує популярну естрадну музику, Петро Сливка охоче пише мої пісні.

— **Давайте назвемо найновіші...**

— Ви чули на репетиції концерту чи, може, по радіо нову пісню "Любов і весна" нашого київського автора Анатолія Дніпрова, Людмили Єрмакової і знову ж таки Йосипа Фиштика "Нам небагато для щастя треба"? Я записала недавно пісню полтавських авторів на слова Миколи Ляпаненка і музику Олексія Чухрая. У мене, скажу чесно, назбиралося багато пісень на кілька касет. А ще є особиста мрія — хочу видати компакт-диск і аудіокасету "Пісні Дмитра Луценка співає Раїса Кириченко", тому що у мене є дуже багато пісень, написаних на його слова композиторами Ігорем Шамо, Анатолієм Пашкевичем та іншими авторами. Я просто мушу їх записати, щоб вони і надалі звучали.

— **Раїсо Опанасівно, кожний диск, кожна касета потребують коштів. Хто Вам допомагає?**

— Я так скажу: допомагають, мабуть, любов і повага до мене. По-перше, з мене якось так... грошей не беруть. Майже не беруть... А якщо беруть, то просто символічно.

І я дуже всім цим добрим людям вдячна. У Полтаві я вдячна звукорежисеру Петру Сливці. У Києві — аранжувальнику Олександру Чернезі. А ще — Олександру Бурмицькому за "Куш осінньої калини" — вона стала лауреатом радіоконкурсу "Пісня року". Для мене це дуже-дуже приємно. А з свого боку, я вкладаю усе тепло і всю свою душу у виконання цих пісень, щоб вони стали популярними. Я думаю, що для авторів це багато важить.

— **Пані Раїсо, з Вашим чоловіком Миколою Вас завжди єднали дуже теплі стосунки. І зараз чоловік для Вас, "берегині української пісні", є, якщо можна так сказати, найбільшим "оберегом". Навіть у цьому інтерв'ю Ви непомітно для себе з особистого — "я" — увесь час збиваєтесь на ближче і тепліше — "ми". Як і раніше, я чула, співаєте у сімейному дуєті?**

— Зараз із Миколою записали в Полтаві пісню "Не відлітай, любов", готуємо пісню "Зимова казка". І от зойно, на репетиції святкового концерту в Палаці "Україна", ми вперше заспівали дуєтом нову пісню, яка ще по радіо не звучала, ми її тільки привезли до Києва. Пісня ж, звичайно, про любов і... весну.

— **Чим Ви любите займатись у вільний час?**

— Я дуже люблю читати. Готувати люблю, хоча сама, може, й не все їм, щоб не набирати вагу. У мене часто бувають гості, і я стараюся приготувати для них справжній український обід. Обов'язково борщ із пампушками, обов'язково — щось моє, особливе, якісь "фірмові" салати. Зараз — багато овочів і фруктів, можна безкінечно фантазувати, придумувати страви. Але я, повторюю, в їжі стримую себе. Намагаюся бути завжди у формі, бо це дуже хочеться побути на сцені, хочеться співати, бути ближчою до людей!

Усім українцям бажаю здоров'я, щастя, усмішок, всього-всього найкращого! Сонця,

ЦІКАВІ ЗУСТРІЧІ

Експрес-опитування "Слова Просвіти"

Редакція звернулася до відомих українських співаків із такими запитаннями:

— **як ви оцінюєте сьогоднішній**

ТОЧКА ЗОРУ

стан української естради?

— **хто вам подобається із сучасних композиторів? А з поетів? Хто, на вашу думку, кращий продюсер?**

ВІКТОР ПАВЛІК, заслужений артист України.

1. Складно сказати однозначно, бо "маємо те, що маємо". Скільки їх таких, потенційних талантів, великих голосів України, будемо казати так, співаків та співачок, що розіхалися по всьому світу і тепер там представляють нашу Україну! Я знаю, що багато талантів осіло в Москві. Власне, нам ще треба дуже й дуже багато повчитися у наших колег, хоча б у тій же Росії. Придивитись, як поставлено там справу з PR-кампаніями, як працюють менеджери-продюсери естрадних виконавців. А з іншого боку, все ж таки приємно, що наша земля багата на таланти. Це — найголовніше.

2. Безумовно, Олександр Злотник, а ще — Олег Майовський, Сергій Лазо, Олег Харитонов — потенційно дуже грамотний музикант, композитор, його чудові пісні співають мої друзі і я.

3. Щодо поета-пісняра тут є різні моменти.

Для мене особисто — це кілька людей. Степан Гальябарда, Вадим Крищенко, Юрій Рибчинський — серед метрів. Серед молодих — Марина Одолська, Сергій Лазо, повторююсь,

— композитор і поет.

4. Як продюсер — однозначно — Ігор Ліхута.

ПАВЛО МРЕЖУК, заслужений артист України.

1. На мою думку, зараз українська пісенна естрада потихеньку починає "підростати". Так,

мені дуже подобаються останні пісні Руслани Лижичко. В них є характер, душа України. На це вже можна спиратися. І приблизно таким, на мій погляд, повинно виглядати сучасне українське естрадне мистецтво. А починати треба, звичайно, зі свого коріння...

Негативним у нашій естраді залишається мавпування — або англомовних, або російських. Це — не радує. Хотілося б, щоб наші співаки не лінувалися знаходити свою "родзинку" в українському репертуарі, в українській пісні.

2. В основному музику для своїх пісень я пишу сам.

3. З поетів-піснярів мені дуже близький Вадим Крищенко, — у моєму репертуарі майже 30 пісень на його слова.

4. З українських продюсерів подобаються Марія Свистунова — продюсер Павла Дворського. Це — справжній продюсер. На мою думку, вона правильно працює з Павлом Дворським, людиною з великим досвідом, якому, здається, цей продюсер і не потрібен, але вона щоразу знаходить якісь нові риси, якості в артистів, і... Павло просто молодшає на очах! Щодо мене, то поки що у мене єдиний продюсер — це мій голос!

МИКОЛА ГНАТЮК, народний артист України.

1. Наша українська естрада — простіша, наївніша й чистіша і з усіх цих причин — краща за російську. Можливо, з мого боку це й не гарно, адже я там працюю, але проаналізуйте, які тексти співають там. Оцей ресторанный бум, який буквально заповонив Росію — це ж неподобство! На мою думку, такий стиль аж ніяк не може бути ознакою нації! Слава Богу, що українську пісню цей ресторанный, скажемо м'якше, шарм зачепив менше. Так, є у нас наївна любов до Батьківщини, а чому б ні? І є якась така простенька ситуація, а чому б ні? Ми навіть не розуміємо, наскільки це прекрасно, наскільки це все-таки стримує душу від усілякої духовної розпусти. І тому я ставлюся до української естради, сказати б, чемно і з любов'ю. І вбачаю в ній струмочок джерельний.

Наша естрада, слава Богу, недалеко відійшла од народної пісні, від народного стилю, пісенного, чим наш народ і славний. Ось яка моя думка. Розумію, що вона розходиться із досить поширеною, в якій присутнє навіть зневажливе ставлення до української естради, особливо до шоу-бізнесу.

2. Мені подобається працювати з таким композитором, як Анатолій Тарасенко. Але, відкрию таємницю, це — мій творчий псевдонім. Тобто, музику до своїх пісень я зараз пишу сам.

3. Щодо поета-пісняра. Скажімо, зараз мій син за кордоном, я розказав усю цю історію, що все це дуже сумно, поетові Степану Гальябарді. І він написав вірш "Повертайся, сину". Рідкісний

випадок, коли я не міняв текст. Усі пісні, які зараз на слуху, я правив, підганяв слова, як костюм, до себе. А тут — жодного слова! Ось такі професійні люди є в нас!

4. Зараз такі часи, що продюсер навіть дуже потрібний. Але я не можу когось конкретно назвати, тому вважаю себе не дуже обізнаним у цій справі, оскільки зараз менше спілкуюся з українським шоу-бізнесом. Але вважаю, що вони в українській естраді є.

● З українськими співаками спілкувалася **Наталка БОНДАРЧУК**

ПОВІНЬ ХАБАРНИЦТВА РУЙНУЄ ІНТЕЛЕКТ

От і братія сипнула
У сенат писати
Та підписувать — та дра-
ми
І з батька, і з брата.

Т. Шевченко

Останнім часом найчастіше згадуються саме ці рядки поезії батька Тараса, коли заходить мова про болочу і важку тему освіти, випускних і вступних іспитів. Вона, щоправда, стосується насамперед випускників шкіл і їхніх батьків, але, як і попередня, охоплює все населення, бо в батьків і дітей є рідні, близькі, друзі, сусіди. Розуміючи, що за знання треба платити, народ обурений безмежним здирством, до якого доходить вчена(?) "братія", котра дере безбожно "і з батька, і з брата".

Всі офіційні документи, заяви чиновників від освіти про платне і безкоштовне навчання в Україні нічого не означають у реальному житті. Платити треба за всіх, навіть за найрозумніших, найталановитіших. Придумана нова термінологія. Слова "хабар", "підкуп" не вживаються, бо тепер це є "спонсорською допомогою кафедри", "подякою".

Медалісти проходять співбесіду з одного предмету, щоб вступити до вузу на контрактній основі. А хто тоді має право вчитися

за бюджетні кошти? Міністр освіти каже, що ті, хто добре вчиться. А батьки підраховували, що платне навчання навіть трохи дешевше за "безплатне", за яке треба внести велику суму у вигляді спонсорської допомоги кафедрі. Студенти називають цю "спонсорську" вакханалію "озелененням кафедр" (долари ж зелено-го кольору).

Для "крутих" батьків така ситуація, можливо, вигідна. А чи подумав хтось про нас — про державу, її майбутнє?

Споконвіку всі українці (селяни, міщани) дбали про освіту своїх дітей, не шкодуючи ні коштів, ані здоров'я, щоб тільки син чи донька вивчилися. Якою була та наука в Україні, до такої народ прагнув і здобував її дорогою ціною.

Нинішній батько (частіше — мати) не корову продає, а себе віддає в добровільне рабство, їде за кордон до будь-якої держави, терпить приниження своєї людської гідності, щоб заробити на "спонсорську допомогу кафедри". Та узаконені побори — лише видима частина "спонсорського" айсберга. Офіційне спонсорство — це самозахисна реакція системи освіти, поставленої недолюдими керманічами держави на грань виживання. Невидима частина айсберга значно більша. Бе-

руть за вступ до вузу від кількох тисяч доларів там, де високий конкурс, до "не менше сімсот доларів" (цитую декана одного з факультетів, де хронічний недобір). І байдуже тому олуху, що він такою, нічим не обґрунтованою, таксою відлякує потенційних абітурієнтів, бо конкурс дітей уже давно виродився в конкурс батьківських гаманців. Олух своє добре на семестрових заліках і екзаменах (не "поставить", поки не дадуть "на лапу"; здебільшого цю брудну функцію виконують старости груп). Добере від батьків студентів, розбещених поборами настільки, що не вважають за потрібне ні вчитися, ні навіть відвувати заняття: все одно диплом дадуть, адже за нього заплачено не малі гроші. І нарешті лебедина пісня — випускні іспити, вручення дипломів з високоморальними напученнями про людяність і порядність. Дарма, що напередодні для державних екзаменаційних комісій ті ж старости зібрали від ста гривень до ста доларів з кожного випускного носа. І ніхто з професорів і доцентів не подавився.

Фантазії берунів, точніше, грабіжників, міг би позаздрити навіть Чічіков із Гоголівських "Мертвих душ", котрий класично вмів брати і давати хабарі.

Радує те, що поволі все ж

ЧИТАЧ ПРОДОВЖУЄ РОЗМОВУ

знаходяться люди, котрі відважуються боротися з цим злом, з лихом, котре з року в рік стає всеохоплюючим, бо вже навіть у школах батьки годують обідами екзаменаційні комісії під час екзаменів(?!).

Коли відбулася зміна керівництва в одному з чернівецьких вузів, колишній викладач цього вузу сказав: "Відрізали голову мафії". Ректор Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича пан професор Микола Ткач розпочав боротьбу з хабарництвом. Дивує, що навколо майже всі мовчать. Не чути голосів, заяв керівників інших вузів, технікумів, училищ, шкіл... Мовчить і влада. І вже й не віриш, що є ж держави, де немає хабарництва... Безкарність хабарників, очевидно, базується на буйному розквіті її в правоохоронних органах, судах, органах державної влади та місцевого самоврядування. Скільки ще ми залишати-мемося серед найбільш корумпованих держав світу?

Кажуть, є одинадцять заповідь: "Не бійся". Тож не біймося, рятуймося спільними зусиллями. Викриваймо це зло і тих, у кого серця ожиріли і душі закам'яніли. Нехай вони не уявляють собі, що люди дають їм гроші, бо люблять їх. Ні. То, частіше всього, гіркі гроші, важко зароблені, політи потім і спльозами батьків, дітей, бабусь, дідусів.

О. ПОПЕЛЮК,

чена сленгом та дотепами з телевізора, а брутально втоптана в огидність чорного, неприродного їй мату. Світла, м'яка і лагідна у своїй суті, чудова українська мова ніколи не знала грубих слів та зневажливих звернень. Лайливі слова, найвідомішою енциклопедією яких є славнозвісна "Енеїда" І. Котляревського, скоріше дотепні, соковиті та смішні жарти — приклади фольклору, ніж зразки брутальності. Оскільки в Україні грубих слів не застосовували й навіть їх побоювалися.

Відомий фольклорист Василь Скуратівський у книзі "Берегиня" пише: "З глибини віків людське слово тало в собі незвідані загадки магичності: йому вірили, перед ним благоговіли. Прокльони, котрі вважалися найганебнішим проявом кланування, могли, на думку предків, принести "лиховісні чари", які накликали "злі господні сили". Хто вживав прокльони, того звали лихословами, нечистими, пекельними, аридиками. Коли лиходії вчиняли зло, громада виганяла їх з села, піддавала тортурам. Пекельним відьмакам виявляли загальну нетерпимість і привселюдну анафему". А слов'яни — широсердні та лагідні, користувалися в житті мудрістю: "Бережи хліб на обід, а добре слово на відповідь", "Не хочеш почути поганих слів, не кажи їх сам".

Отже, не слід кидати на розтерзання аридикам та лихословам калінову рідну мову. Очистимо її від чорних плям мату й тим самим збережимо власні душі від гидоти і зневаги.

Хай засяє українська мова, наче сонечко в літній день. Хай бринить, дзвенить, жбонить, гуркоче й гомонить вона, як весільний бубон. Хай завжди буде чистим, нескаламученим і невмирущим джерело української мови!

Ірина МОПЧАНОВА,

м. Маріуполь

НЕ МОВЧИТЬ!

Кабмін розпорядився відзначити 85-річчя В. Щербицького. Автор цих рядків належить до одного з ним покоління, пережив майже всіх керманічів колишньої Радянської України, портрети яких так само раптово зникали зі стін кабінетів та установ, як і з'являлися.

Засвідчую відверто, що не пам'ятаю, щоб в Україні щось суттєво змінилося за час секретарювання нав'язуваного Кабміном іменника. Тож ніяк не второпав, за які саме заслуги перед Україною та її народом відзначатимуть колишнього "першого" на державному рівні?

Може, за те, що, будучи членом союзного політбюро, він став причетним до акції введення військ в Афганістан? Ціну тієї "інтернаціональної" допомоги, зокрема й для українців, ми добре знаємо.

Може, за те, що він був одним з "архитекторів" більшовицької імперії в період "перемішного" соціалізму? А може, за те, що прискіпливо формував з українця "нову радянську людину"?

Не пам'ятаю хоч які-небудь діяння з боку В. Щербицького, які б пом'якшували національний гніт українського народу. Як засвідчують численні документи партійних з'їздів різних рівнів, конференцій, нарад, засідань, особисті промови, виступи і т. ін., то його — того гніту — і не було. А насправді посилювалася насильницька асиміляція українців: здійснювалося переселення росіян в Україну і навпаки, йшло тотальне зросійщення моїх земляків, продовжувалося "тихе" нищення національних традицій, а також відверте нехтування іншими етнічними ознаками українців.

Може, В. Щербицький проаналізував трагічні для України 30-і — 40-і роки минулого століття і залишив у спадок народу повчальні мемуари, за якими проглядався б "перший"-українець? Марно вишукувати в архівах щось подібне.

Отож, безпомилково скажу, що, як і його попередники чи наступники, він, насамперед, був звичайнісіньким виконавцем інструкцій та вказівок з Москви і мало чим відрізнявся од наказних гетьманів Лівобережжя, яким наш Апостол дав вичерпну характеристику: "Раби, підніжки, грязь Москов".

У своїх спогадах колишня голова ВР Радянської України Валентина Шевченко, що була правою рукою "першого", зізнавалася, що навіть встановити ціну на виготовлену в Україні швейну голку вони не мали права без погодження з Москвою.

Отож, якщо автор цих рядків був рабом маленьким, завбільшки з "гвинтик", то керівники республіки були залежниками елітними. Оце і всі їхні "заслуги", тобто, їх немає. Зате їх можна "оформити" посмертно, що й намагається зробити Кабмін. Його розпорядження є справою реанімації окремих лідерів Союзу, а заодно й намаганням підретушувати колишню систему (!). При Щербицькому "зростали" сьогоднішні лідери незалежної України, і якщо не відзначити колишнього "патрона", то нічим похвалитися і його "учням".

Якщо на державному рівні можна відзначити В. Щербицького, то чому б не відзначити 80-річчя "входження" УРСР в СРСР чи 65-річчя "найдемократичнішої" в світі конституції 1937-го і т. п.

Ні, за такою "методикою" ми довго прощатимемося з сумним минулим. Необхідно, врешті, чітко визначитися, які з подій у житті народу вшановувати на рівні державному, які — на місцевому, кого лише згадувати "при подіях", а кого свідомо забувати.

Інакше марно сподіватися на те, що наблизиться час, коли український народ виплекає свого Мойсея.

Ананій ЗАКРЕВСЬКИЙ,

Київська область

ДУМАЙМО ПРО ВІЧНЕ

ШЛЯХ ДО ТАРАСА

Із чого починається почуття нації? Чому я повернулася в Україну, адже народилася у великому індустріальному та культурному місті Новосибірську й не мала гадки розлучитися з ним? Але... Але коли після навчання мені запропонували роботу в Україні, то щось бурхливе сколихнулося у душі, й виникло тверде рішення: поїду!

Що ж заговорило у душі? Що несподівано прокинулося на самісінькому її денці? Мов вікове коріння, земля пращурів раптом покликala до себе. Цю рідну землю вимушені були залишити мої діди з матиного боку ще під час століпінської реформи, а з боку батька — в добу Великої Вітчизняної війни. І ось їхня дочка — одна з порошин, які розмело лихими вітровіями від неньки України, — вирішила повернутися на Батьківщину. Чому? Тому що була не байдужа до неї.

Час линув, я переселилася в Україну, вийшла заміж і часто читала дітям українські книжки, звертаючи їхню увагу на милозвучне, майже пісенне: "Тече вода з-під явора..." Сама я в ту пору мови практично не знала й ось так, самотужки, разом з дітьми повільно й поступово піднімалася сходами їх розуміння Тарасовим шляхом — від "Мені тринадцятий минало..." до "Катерини". Вже й діти скінчили школу, та за господарськими справами все не випадало уважно почитати "Кобзаря".

Одного разу соромно мені стало, взяла я славнозвісну книгу в бібліотеці, взяла й завагалась... Із тривогою розгорнула "Кобзар" і що я побачила у першому рядку? "Реве та стогне Дніпр широкий..." Я не повірила власним очам, подих перехопило — це ж "моє", відоме з самого дитинства!

Швидко почала читати далі "Причинну" — все просто. Так просто, як було колись у чудових казках, як була лише у житті: кохання, кохання до нестями, до смерті. Потім впливаюся очима у рядки "Думок" Тараса, відчуваю його тугу за щастям, за рідним краєм, зойк безталанної душі за ліпшою долею — а з очей течуть слюзи... Чому ви течете, слізки? Адже написано просто, не по-сучасному, зовсім без бажання спіймати читача у тенета чудернацьких образів та несподіваних літературних трюків, а слюзи течуть... І раптом я розумію: це й не вірші зовсім. Це мольба і благання самого Тараса. І раптом я усвідомлюю: ось чому він став у рідному краї не просто відомим поетом, а кумиром, володарем серцець — бо він плакав, коли писав свої твори, і разом з ним заплакала над своєю нещасною долею вся Україна. Справжній біль — його не можна приховати, він усіма відчувається, навіть через океани, навіть через віки, тому що він справжній...

Утерла я очі, закрила "Кобзаря". Дякую тобі, Великий Тарасе! Ти повернув мене на Батьківщину, на шлях до мови, ти навчив любити Україну. Мені залишається не зрадити ні тобі, ні собі.

Зараз я придбала власний "Кобзар". Він мирно сусидує на книжковій полиці з творами Пушкіна, й обидва допомагають долати труднощі життя.

У ХРАМІ РІДНОЇ МОВИ

Вольтер казав: "Чужу мову можна вивчити за рік, свою вчать усе життя".

Коли я почула цей вислів — завмерла од захвату. Таке міг сказати лише справжній мудрець! Та

Василь ЗАХАРЧЕНКО: ІСТОРІЯ

Закінчення. Початок на с. 1

А українське військо! Яке ж воно українське, коли в ньому й досі панує російська мова, і ніхто — ні головнокомандуючий, ні військовий міністр (скільки їх було вже, а віз і нині там, в імперській бездуховності) навіть не порушують питання про переведення війська на державну мову. Хіба це не карикатура на Національні Збройні Сили? Для якої держави готуються вони? Кого вони захищатимуть? Певно ж не нас, українців.

А що ж державці? Державці наші самі по суті своїй російськомовні, живуть чужою духовністю, а якщо й переходять зі свого закоренілого російськомов'я на українську мову, доскочивши високої державної посади, то це так, “между прочим”, про людське око.

Якось телебачення показувало одного українського академіка, віце-прем'єра вдома. Журналістів гостинно зустрічала молода дружина молодого державця і протягом усієї передачі, незважаючи на те, що кореспонденти звертали до неї українською, вона спілкувалася з ними виключно рафінованою російською, і в її голосі звучав такий метал, таке презирство до українців-гостей, що ставало сумно від усього цього телеспектаклю. І подумалося: чого можна чекати України від такого віце-прем'єра, який елементарно — державну мову — вживає так, “между прочим” і з радістю переходить на російську, варто лише комусь звернутися до нього з питанням російською. І таких віце-прем'єрів, міністрів і заступників, які вживають державну мову “между прочим”, — у нас дуже багато. Переконалися, такі й державі служать “между прочим”.

От і маємо те нещастя, яке маємо. Президент уже відбуває другої каденції своєї, а ще жодного разу у цій другій не був запрошений з державним чи офіційним візитом до США, Ве-

ликобританії, Німеччини, Франції, тобто до провідних держав світу. А це вже, скажу, “за державу обідно”. Навіть така ще недавно оптимістична стежка до сусідньої Польщі й та почала потроху заростати травою... Зате вибито вже справжній *большак* до Росії та Білорусі. Одна за однією здаються українські стратегічні позиції колишньої імперії — газотранспортна система, провідні промислові об'єкти без контрольного пакету за Україною.

Отак і дожилися до того, що вийшов Указ Президента України про урочисте відзначення 350-річчя Переяславської “козацької” ради, нашої одвічної ганьби, незаживаючого національного болю. Я б не здивувався, якби такий указ видав для нас президент Росії чи США, чи будь-якої іншої чужої держави, але щоб свій Президент подумався так принизити нас, свій народ?! Та такого в світі не бачено досі! Невже це та національна ідея, яку так палко обіцяв упроваджувати в життя Президент на III Всесвітньому конгресі українців? Історія ж неправди не терпить. Якщо вона ще якось намагається зрозуміти помилку Б. Хмельницького, то те, до чого закликає нас Указ Президента — славити національну ганьбу, причину нашого 350-річного “добровільного” (як вважають у Росії) московського рабства, — історія прокляне на віки вічні. Невже цього не боїться Президент?

Мабуть, не боїться історичної покари і віце-прем'єр Семиоженко, який заявляє від імені нас усіх, що в Україні, мовляв, уже минула епоха Мазепи й настає епоха Хмельницького. Якого Хмельницького? Того, що, як і Мазепа, шукав виходу з московської пастки в союзі зі Швецією, чи того, який так необачно загнався з Україною в ту пастку? Звичайно ж, Семиоженко має на оці друге.

Дожилися ми й до того, що підручники з іс-

торії України будемо узгоджувати, фактично затверджувати в Росії. Це також за згодою того ж Семиоженка. То де ми живемо: в незалежній Українській державі чи вже у складі Російської Федерації? Це вже нас питає сьогодні історія.

Чого ж ми ще чекаємо? Поки нам скажуть офіційно: “Росію нам “собрать” пора!” Ніхто нічого не буде нам казати навіть “между прочим”. Для чого таким, як ми, безмовним щось казати, пояснювати. Нас уже давно явочним порядком “собирают”, потираючи руки та перемовляючись між собою на перспективу, на офіційних і неофіційних зустрічах “в краватках” і “без краваток”: “...а там не випустим із рук!”

Саме у світлі цих останніх державоруйнівних акцій: Указу Президента про Переяслав, заяв віце-прем'єра Семиоженка та наміру підписати угоду з Росією про узгодження підручників з історії, рішення уряду про відзначення 85-річчя українофоба, колишнього секретаря КПУ В. Щербіцького стало зрозумілим, чого в нас знищене українське книговидання і книгорозповсюдження, чого відсутнє національно-патріотичне виховання учнівської і студентської молоді, чого й досі не затверджено свята слова Державного гімну “Ще не вмерла України...”. Чого ми на поглум усьому світові виробляємо ганебні “па”, ходячи на цирках між “європейським вибором” і Росією, усе більше віддаляючись од Європи, замість того, щоб ставати нею, як це роблять нормальні держави-сусіди. А для чого! Уже давно сигналять із Кремля: “Росію нам “собрать” пора!” Тільки ми не хочемо цього чути, вдаємо, що нічого особливого не сталося. Як це вдають і владоможці в Україні. Російськомовні ЗМІ типу “Кримської правди” ведуть відкриту антиукраїнську, антидержавну пропаганду, а найвища державна влада вдає, що нічого особливого не сталося. Видно, їй так

Ми нині нарікаємо на наших верхників, що на вулицях панує засилля дешевої російської попси, що книжкові розкладки кишать такої ж вартості продукцією. Все ніби правда, але зверніть увагу на те, хто становить більшість депутатського корпусу і хто в основному посідає управлінські стільці? А якщо те засилля “московської” маскультури існує, то в цьому, передусім, прогнали новітні “рагулі”, котрі поступилися у невидимій боротьбі за сфери впливу. Або ж просто розчинилися!

Багато говориться нині про те, що трагедії, схожі на Сквиливську, спричинюють безлад у військах. А скажіть на милість, колись у радянській армії був порядок? Від позастатутних взаємин аж до повного розкрадання і пропавання всього можливого... Ця формула мені добре знайома, бо й сам два роки відслужив на Далекому Сході... Ви колись чули, аби звільнені в запас мовили добре слово про замполіта чи старшину? Та за чарчиною “дембелі” постійно пригадують як не “самоходи” з пригодами, то ще якісь придібенції, пов'язані зі злитим з літака спиртом, самодуром-старшиною. І то не вина нашого вже війська, що усадкувало всі оті атрибути. То біда, що не спромоглися створити воїстину армії народу.

Єдиним, і це не лише мого переконання, українським військовиком був Костянтин Морозов. На 1 грудня 1991 року українська армія складалася справді з однієї людини — того ж міністра оборони Морозова. Чому ж йому забезпечили “гідну пенсію” у розквіті сил? Питання не до мене.

Але те що один приклад, як наші сучасні ура-патріоти прогнали.

...Я спостерігав за одними й іншими господарями, котрі прийшли сюди, аби нав'язати свою ідеологію, набити кишені, зруйнувати свя- тині, натовість набудувати розкішних гніздечок, з особливим боєм, бо переконаний, що всі їхні набути — ефемерні. Саме тому, що на цій землі не господарі вони, а “временщики”!

Одесь ГАНУЩАК, м. Львів

«ВРЕМЕНЩИКИ»

ПОГЛЯД

Салоном трамвая переходить один із бродячих вуличних музик. Тужно виводить сопілка Малишкове “і в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала...” Падають п'ятки у пластиковий мішечок. На зупинці той музикант вийде і почне лічити “заробіток”. А перед очима стоїть інша картина. Один із понад вісімдесяти похоронів після трагедії на Львівському летовищі. Мама “проводжає в останню путь” свого однорічного синочка. Кровиночку.

То не тільки в її оселю, не просто в квартири сотень львів'ян прийшло горе. Воно зачепило чорним крилом увесь Львів. Україну, світ...

Але чому саме княжий град, котрий за понад 700-літню історію не пам'ятає такої “мирної” кривавої суботи, став місцем трагедії? Випадковість? Фатум? Спокута чужих гріхів? Технічну причину аварії, мабуть, і встановлять. Дошукуюся іншого коріння.

У різні часи Львів пускав до себе різний же люд. Вірмени, греки, німці, євреї, поляки, москалі, мадари... Котрісь прагли хазайнувати, ще комусь конче кортіло нав'язати свою ідеологію. Так чи інак, часи змінювалися, з ними відходили тимчасові правителі. Місто ж залишалося самим собою. І так тривало, з кількома перервами, десь до середини минулого століття.

Повоєнні часи, а особливо злам 50–60-х (того, вже минулого, ХХ ст.) вніс два пориви “свіжого вітру у пожвавлення”, або ж “цивілізованість” львівського життя. Масова демобілізація з радянського війська дала можливість звільненим отаборяться, де душа бажає. Ці люди вже мимоволі були “безбатченками”, бо сповідували нав'язаний згори лозунг, який згодом матеріалізується у пісенці “Мой адрес — не дом и не улица, мой адрес — Советский Союз...”

Покоління змінювались, але отой дух “визволительства” не викоринився, а ще глибше проріс. Почасти ще й нині можете почути таке: “Да при поляках все вы были быдлом...” Питання досить болісне, але ж існували українські школи, громадські інституції, спортивні товариства, культурні заклади. Нам же втовкмачували, що ми — гілка єдиного праслов'янського роду.

Часи вже були не ті, аби кривава імперська машина могла повністю “відселити” споконвічне населення. Щоправда, операція “Віс-

ла” завдала значної шкоди, через що донині не можемо загоїти міжтєтнічні чи міжнаціональні рани. Пам'ятаються й ешелони з тисячами “ворогів”, що своїми стогами на стрілецькими співанками розтинали нічне небо від Карпат аж до Далекого Сходу. Цією кривавою дорогою не всі повернулися. Але, повторюю, Західна Україна була не до порівняння з кримськотатарською громадою.

Пішли іншим шляхом. На ті ж часи, коли у Львові осіли відставники, припадає ще одна хвиля внутрішньої міграції. Це так звана, даруйте, “відрижка” індустріалізації. Місто починають забудовувати промисловими підприємствами, здебільшого оборонного значення. Звідки брати робочі руки? Звісно, з села. Віро,

що ті хлопці таки ходили до церкви, здебільшого дотримувалися Божих заповідей, але тут вони потрапили до явно чужого монастиря. До того ж, у ньому вже почали заправляти ще одні “чужинці”. Тертя цих двох прошарків призводило не просто до непорозумінь, несприйняття одне одним, а й до ворожого протистояння. Тоді й виникла з особливу силою лінія невидимих барикад: “москалі” — “рагулі”. Так почали йменувати одні одних. “Золота середина” змушена була почергово опиратися то одним, то іншим. Але ж відомо, що навіть у дитячих забавах хтось мусить верховодити.

АКТУАЛЬНО

вигідно. Але ж не нам, Україні!

У мене була велика надія на наших учених-істориків, на викладачів історії у ВНЗ та школах. Здавалося, хто-хто, а історики перші вдають у вічовий дзвін. Як же було образливо й безнадійно читати в газеті інтерв'ю з одним доктором історичних наук, академіком, який спокійно відповів на запитання про лиховісний Указ Президента: нічого, мовляв, страшного. Хто схоче — відзначатиме ювілей Переяславської ради, хто не схоче — не відзначатиме. Та що ж ти таке є? У якій ступі тебе влучити? Не можу уявити, що так відповіли б академіки С. Єфремов, Агатангел Кримський, В. Вернадський, які в 1918 році створили Українську Академію наук.

“Кого ж нам на Вкраїну ждуть?”, — питав у 1918 році великий поет. Питаємо і ми ще й сьогодні. Ми все когось ждемо, то Вашингтона, то Мойсея, а вони не приходять в Україну, не посилає їх нам Бог. Іншим посилає, і щедро, а нам — ні! А, може, годі чекати манни небесної? Берімо кожен на себе хоч частку роботи і Вашингтона, і Мойсея, і Мазепи, і Шевченка... Тоді й у нас буде все, і Бог пошле нам того, кого просимо, і те, що просимо. Бог щедрий до тих, хто сам щедрий на розум і працю, а від ледачих одбирає й те, що колись дав. Тож не сидімо безпам'ятно, згорнувши руки, бо так ми діждемося тільки того, що наша страшна історія знову повернеться до нас і цього разу задушить нас уже остаточно. Адже історія, полишена сама на себе, має таку невластиву властивість повторюватися, причому в жорстокішому варіанті.

Малоросійський герострати за традицією ще батуринських носів і галаганів не бояться ніякого історичного присуду. Але ж ми з вами — **українці!** Ще не пізно. Можна відвернути біду.

Василь ЗАХАРЧЕНКО, м. Черкаси

Б'ЄМО НА СПОЛОХ

ЧИ ДІЖДЕМОСЯ ВАШИНГТОНА?

9 серпня ми відзначали свято Пантелеймона, в народі — Паликопи, Палія. Цього дня 1819 р. (27 липня за ст. ст.) був охрещений славетний Пантелеймон Куліш у Трьохсвятительській церкві козацького містечка Вороніж Чернігівської губернії (тепер Сумська обл.).

Увесь життєвий шлях П. О. Куліша — то подвижницька діяльність в ім'я духовного поступу українського народу.

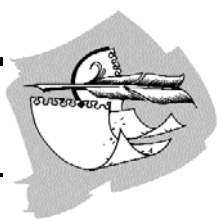
Прикро, що минулого року на цвинтарі цієї церкви, з дозволу місцевої влади, був збудований магазин з баром. Тепер “вдячні земляки” можуть кожного дня чаркуватися (і не тільки) на могилах предків Куліша. Воїстину пророче мовлено: “народе без пуття, без честі і поваги...”

Хоч Україна, а значить, і маленький Вороніж, за Кулішем — то земля, “куди Христос іще не приходив”, але хочеться вірити, що перший перекладач Біблії, яку високо оцінив ще патріарх Йосип Сліпий, до її 100-річного видання (у 2003 р.) буде пошанований тут капличкою на місці нині зруйнованої Трьохсвятительської церкви, збудованої понад два століття тому на кошти роду Кулішів. Згодом, віряться, відбудують і саму церкву, де служба Божа буде правитись, звичайно, рідною українською мовою. А вже ж Куліш плекав думки вибороти для погордженої “хлопської” мови почесне місце “найперше в церкві і на амвоні”.

Тоді, може: “Схаменуться, стрепенуться Стуманілі люде. Рідне слово, рідний розум, — Рідна й правда буде.

Просвітянин **Микола КОСЕНКО**, м. Спазутич Київської області.

● **P.S.** На сьогодні у смт Вороніж діють дві церкви Московського патріархату із тих шести, що були за часів П. Куліша. Ще одна, Покровська церква, чекає вирішення своєї долі; не так давно це був клуб місцевого цукрозаводу. Скороїше за все її теж передадуть Москві, бо в радіусі понад 50 км навколо селища немає церков Київського патріархату. Трьохсвятительська церква збудована була у 1801 р., а Покровська — у 1854 р.; обидві були кам'яні, збудовані на місцях колишніх старих дерев'яних церков.

Олександр ШАРВАРОК

СЕРЕД СНІВ ЗОЛОТИХ, СЕРЕД ПОПЕЛУ Й САЖІ...

ТРИПТИХ

I
...і крик, і зойк, і сором, і ганьба...

II
...і вітру сплеск різкий, пірамідальний —
поміж учора й завтра знак прощальний,
і — дрож камінна в нелінях-дубах,
коли я тілом кору зігрівав...

III
...я себе запитую: дива
іще приходять лагідно і тихо?
чи ними хто наповнився, задихав,
немов удруге світ оцей зустрів,
коли цей світ дотла ще не згорів,
не щез під хвилиною,
не зник у павутинні?..

...і зайчик сонячний —
худий, худий, аж синій —
із фар авто до мене поспішив,
у вічі глянув — очі засліпив...

15.04.01

перелітуємо в яскрині
перезимуємо в числі
крило рахманної ріллі
одверне запах тліні
і тінь
безсмертної землі
подовжить наші тині

1993

“Може, якось та хтось мені правду
розкаже...” —
так він думав колись серед юних образ,
серед снів золотих, серед попелу й сажі,
між фальцетів,
що часто зривались на бас,
між басами, що звіку ошуковують нас...

Загострилися дні,
і округлились поспіхом дати,
стало мультко від спогадів і порожнин.

(Правда тільки у Бога — її не дістати,
і покласти не можна мигцем на божник).

Сам собі висповідуйся —
ти не сторонній
благодаті і злу, торжеству і журбі...

...що ніхто не завважив тебе у короні —
то байдужки, бо й правда сама у собі;
що розп'яття і досі тебе оминає —
то байдужки, бо правда тебе розпинає,
і отут вона вся, де спинається серце...

...ти розкажеш її не для когось —
для себе...

1999

... за спілим гроном глоду
ще видно край вчорашнього життя —
він чимось дуже схожий на свободу,
приречену на тлін і забуття.

Сіяй, мій глоде, в сутінках осінніх!

... а зайде сонце, і загусне мла,
зберуться знову полудневі тині
навколо мене, мовби круг стола.

Що їм сказати?
Глід уже поспів?
А я втомився чистити конюшні?..

...я заспівав чи, може, захрипів —
затанцювали тині непорушні:
така гульба! Така безпечна гра
у невмируще після втрати лику!..

...глід багрянє, морщиться кора,
од віч сховавши таїну велику...

12.09.98

Заграє бубон метушливий, у танок
товариш вийде, вдаривши об поли,
а ти шукаєш вічної опори,
стоїш, мовчиш, вгрюзаєш у пісок —
ти од такої радості одвик!
“Печерне щастя...” —
подумки завважиш...

...але ж на що оперся твій товариш,
злітаючи над кучері трави?..

15.05.00

Від ярої юности до берегів
розважної зрілості мчав без озирку.
Було мені тепло в обіймах підзимку,
я щиро сміявся із гніву богів:
життя — це надовго, назавжди, навіки,
хоч би й хуртовини чи повени шал!..

...конечности досі не знає душа...
...та прагне сльоза під вологі повіки...

1999

ПАМ'ЯТІ СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО
Хоч як до вічності гукай,
життя завершується просто —
так скута кригою ріка
еднає час і простір,
щось від безсмертя однімає

в полум'ї золота і каганців
сутінок визолів барви

...от і дійшов пори
втрати і забави —
долі і гри...

11.09.00

Як наше слово прагне глибини,
як подумки блукає глибиною!
...а джерело увіч зажебонить
і сказане розплескає з водою...

Як наше слово прагне висоти —
зорю пирсне і сльозою зблисне!
...а зірка й до землі не долетить
і сказане закреслить незумисне...

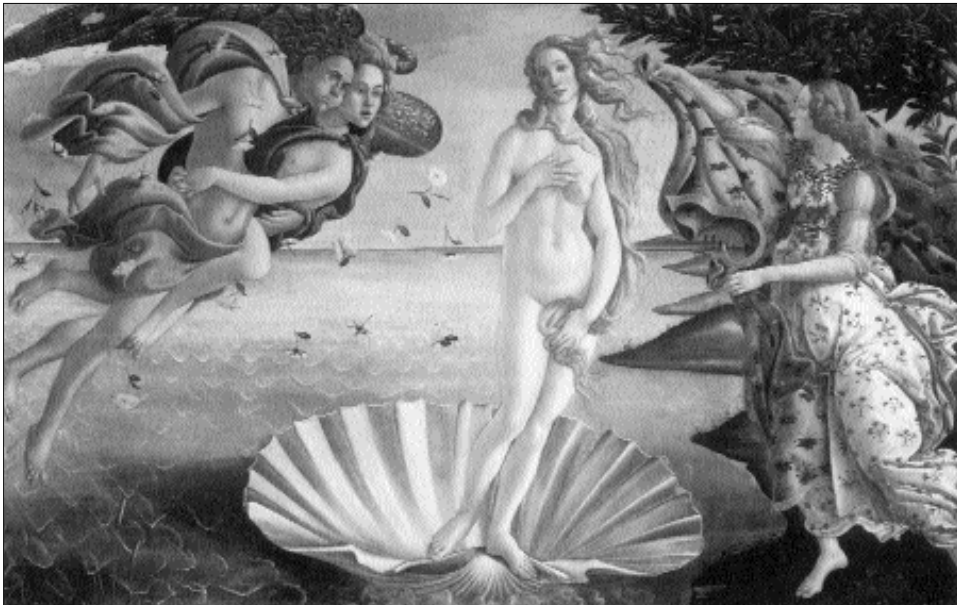
23.06.91

СТАНУТЬ ДАВНІ ДРУЗІ ВОРОГАМИ

I
не помирять
ні вино з Масандри ні пергамент
стануть давні друзі ворогами
байстрюками сиріт

II
зійдуться грані
крапне сльоза з ропи
де той останній
що друга собі купив

III
чоботи незнайомця брудні
ноги брудні хоч і мие в річці
каже що ворог мені
аж у наступному тисячоріччі
дякую правді в лице

і до безмежжя додає,
неначе те, чого немає, —
єдине, що насправді є.

воно наді мною схилюлось
хтось би злукавив а цей
тільки зламав мій стилос

1999

28.05.99

КАНІВ. Пейзаж
Буває так, що мимохіть
у розімлілому тумані
я спотикаюсь об рахманні
ознаки й обриси століть:
тут кручі, мов гірські орли,
на землю дивляться згори,
тут ще сопілка грає та
до жалю жаль гукає,
тут поцілунки нелукаві,
як це було ще до Христа,
тут мохом камінь оброста,
бо мох закоханий у камінь...

... тут Кайн з Авелем...
і Канів біблійні згадає літа...

26.05.00

26.12.99

Упорядковуй чи ні
ночі свої і дні
розповагом зануди —
прийдеш в нікуди!

Совість буди — не буди,
а не спостиш гріха,
там, де ти молодий,
радість іще глуха.

Стій! Зупинися! Оглянься!
Перед обличчя глянем —
зморшкують лице...

...був сподіванцем.
словообранцем,
будеш — в руці олівцем...

...чи мозолем на пальці... 5.10.00

РОБОТА

...робота завжди знайдеться...
он там
смітник торішній — це (затям!)
уже завершене життя...
а там
циганка стегна розлучає,
іде-пливе, перестрічає...
(це щось, напевне, означає,
та, не ословлене ніким,
судомить горло, наче дим
давненько спаленого збіжжя...)

...це—плин,
це — клич,
це — роздоріжжя,
і не сумісність, а — суміжжя...

8.10.00

Літак летить не швидше, ніж світанок,
ти поглядом підштовхуєш його —
багряного, неначе шурхіт шпанок,
і срібного, як росяний жаргон
близенько десь: он там, за Березанню,
а може, за обніжком темноти,
куди сьогодні дійдеш, але завтра
уже не доведеться йти...

1998

За кожний подих, подив кожний
плачу холодним потом самоти...

...мене страхає надлишок безбожних
так само, як і надмірок святих...

Рука руки давно не відчуває
і не болить від потиску, а десь
тотемний звір у погляді ховає
мене всього і світ оцей увесь.

31.12.99

На перетині вір
хрущ і звір
і розрадіть мене, й зрозуміють.

Я втомився від правди,
від крові офір,
переживши ганьби
і захоплення міру.

...а любови пісок
до сьогодні сухий,
він мене засипає, як мушлю —
висповідані мною великі гріхи
не струшу із душі,
не роз'ятривши душу...

28.05.99

...так, ми ішли...

У нас немає
того, що зроду-віку не було,
хіба що з непрочитаних романів
засяє давнім гонором село
назустріч світу і супроти світу —
такий нерозповсюджений мотив!..

...та ще слова погоничами міту
вряди-годи озвуться з темноти...

...так ми ішли
між стовбурами літер,
мов до живої пам'яті хрести...

З попереднього викладу ми вже знаємо, що будь-який об'єкт певного рівня досконалості (з певними, органічними для нього функціональними можливостями) здатен бачити і розуміти лише ті об'єкти, які мають функціональні можливості не кращі (не більші, не ширші) від даного.

Водночас, цей об'єкт не здатен побачити і повністю зрозуміти ті об'єкти середовища (світу), які мають більш високий рівень функціональних можливостей.

Отже, кожна система (і не тільки людина) може вважати, що **реполь** більш високого рівня досконалості, ніж я, знаходиться за межами мого розуміння.

І ось один чоловік видобув із надр землі **камінь** — залізну руду — і зробив з неї вальцовану раму. Вставив у раму скло, що він його виплавив із піску, уцільнив цементом, який випалив з каменя. Потім насипав на дно **піску**, влив **води**, пустив у неї **рибок**, висадив **рослини**. Все зробив сам. Зробив акваріум. Побудував систему функціонування пов'язаних елементів різної досконалості. Власноруч створив *маленький світ*.

Радіє чоловік, що зробив таку чарівність. Кімната стала неначе поживавленою. Приємно зараз після тяжкої праці у вальціні сісти у тихому покої і подивитися на милих рибок, що плавають собі за склом туди і назад. Такий собі малий світ у великому помешканні. Малий світ у Безмежному Всесвіті. Чоловік може взяти і перенести цей цілий світ до іншої кімнати або на балкон.

Чоловік дивиться на акваріум з вершини своїх функціональних можливостей і розуміє рибок. Він уже багато чого дослідив з їхнього риб'ячого життя. Навіть прочитав у розумних книжках. Про рослини також, про воду, яка має бути чистою, не холодною, не захлавленою. Довідався навіть про пісок, про те, яким він має бути для рослин, щоб ліпше росли, і для рибок, щоб краще їм почувалося.

Чоловік реалізував свої можливості, можливості свого функціонального рівня. Використав свій рівень досконалості (себе як реполь, “заряджений”) інтелектуальним полем) для будівництва світу з об’єктів, які він розуміє, бо вони розташовані на нижчих від нього рівнях досконалості. **Людина** реалізувала свої можливості згідно із **закономірністю** **однобічного спрямування** **можливостей** **самореалізації**, тобто зі своєї “гори” *розуміння* — **вниз**.

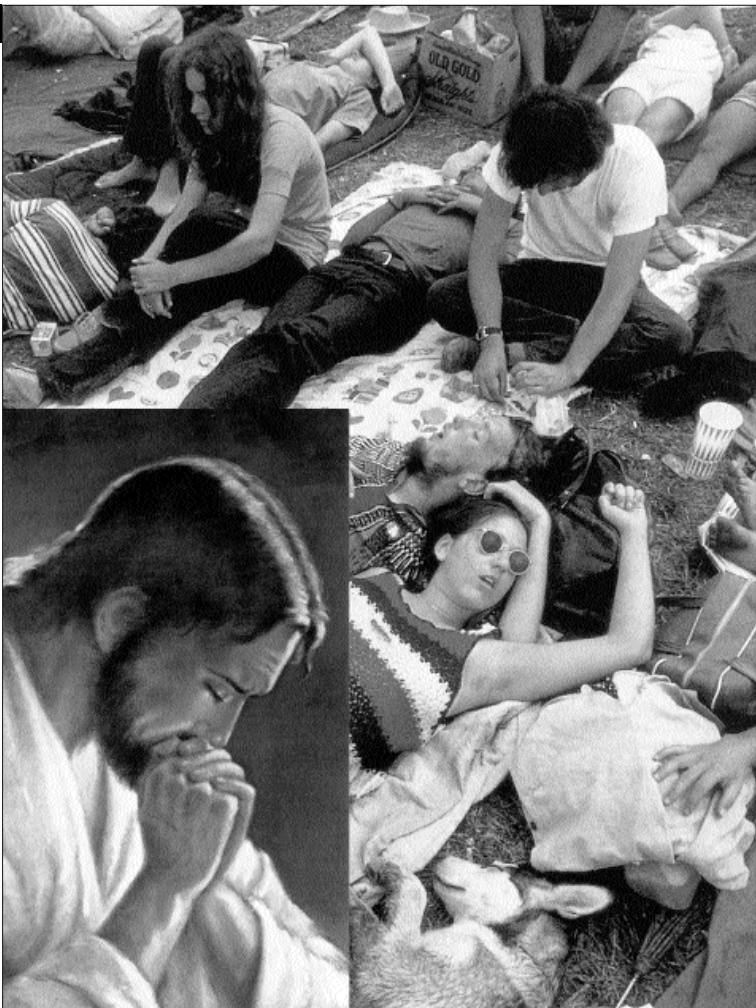
Рибка, яка плаває в акваріумі, також **розуміє** себе, рослини, спілкується з ними на свій спосіб, реалізує свої можливості розуміння життя згідно із тією самою **закономірністю** **однобічного спрямування** **можливостей самореалізації**, тобто зі своєї "гори" вниз. Рибка, що мешкає в акваріумі, очевидно, вважає, що світ — це акваріум і що вона, рибка, є вершиною цього видимого нею світу. І з точки зору рибки так воно і є, бо рибка не здатна розуміти знизу вгору від свого рівня досконалості, не здатна подолати свою межу можливостей самореалізації, не здатна уявити собі реполь більш високого рівня.

Рослина, яка вцепилася корінням за пісок, добре собі розвивається, пошукає нові пагони, радісно хапає відблиски променів сонця. Вона *розуміє* себе, воду, пісок, світло і тепло. Вона реалізує власні можливості в межах *функціональної досконалості свого рівня* згідно із *закономірністю* *однобічного спрямування* можливостей *самореалізації*, тобто можливостей розу-

міння виключно згори вниз. Але вона не здатна зрозуміти рибу, яка знаходиться "вгорі", за межею можливостей самореалізації рослини.

І так є скрізь і завжди у цілому Всесвіті від його створення. Все на світі має *природні* (тобто такі, що дано *при народженні*, а отже — конструктивні) можливості бачення і розуміння видимого для себе світу на своєму рівні й дали вниз згідно із *закономірністю однобічного спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей розуміння у протилежному напрямку*. Коротко цю закономірність можна назвати так: **правило однобічного спрямування можливостей розуміння світу; або: правило органічного обмеження репольності**.

Додержання цього правила є принциповою умовою існування всіх систем, оскільки завдяки цьому утримується порядок і самозбереження Великого Всесвіту навіть тоді, коли б глупота якогось елементу (системи) нижчого ступеня досконалості спромоглася розвалити якийсь малий світ. Власне, ця закономірність утримує Світ і всі його малі світи від перетворення у балаган. Дотримання цього правила, як під час створення, так і в процесі подальшого удосконалення Світу, в кінцевому рахунку, завжди має сприяти позитивному розвитку кожного елемента, системи, рівня досконалості.

Перед кожною свідомою людиною, рано чи пізно, обов'язково постає запитання: який світ є більшим — видимий чи невидимий? Знаменитий французький мікробіолог Луї Пастер (створив вакцини проти холери, сибірської виразки, технологію вакцинації, спростував дотогочасну теорію самозародження мікроорганізмів) відповідає на це запитанням так: “Чим більше вивчаю природу, тим більше із подивом і вдячністю замислююся над доробком Творця”.

Фр. ДЕССАУЕР

Кожен у розглянутому вище ряду об'єктів замикає *свій* світ, в якому присутні всі ті функціональні елементи, можливості самореалізації яких не перевищують функціональних можливостей даного об'єкта. Верхня межа кожного такого малого світу (як світку у Великому Світі) для відповідного об'єкта А проходить між цим об'єктом і об'єктом Б, який є більш функціональним у своїх можливостях самореалізації, тобто таким, що знаходиться на вищорозташованому ступені функціонування систем.

Для оснащеного більш досконалим полем об'єкта Б світ А є видимим і зрозумілим. Натомість для об'єкта А, який має поле нижчого рівня, світ Б є невидимим і неможливим для зрозуміння. Лише за умови такого ієрархічно-полюсового порядку розміщення об'єктів (і відповідних світів) у Всесвіті, жоден примітивніший світ А ніколи не подолає, ні збудує більш розвинутого (і, сподіваємося, більш морального) світу Б.

Відповідно, світ Б не спроможний завдати шкоди більш розвинутому (репольнішому) світові В, бо не здатен перейти межу між ними.

Тому щаслива рослина в акваріумі відчуває делікатний дотик риби, як дотик взагалі, а не конкретно риби. Рослина риби не бачить. І не тільки тому, що не має очей, в яких могла б відбитися гарна срібляста луска цієї риби. Натомість щаслива (як видається) риба бачить рослину в акваріумі, бачить якісь плями, тіні і світло за склом. Але що може риба знати про світ

за цим склом? Чи можна навіть вважати, що рибка бачить світ поза акваріумом? Бачити — означає розуміти. А що взагалі розуміє рибка про життя у кімнаті, де стоїть акваріум, про речі, об'єкти, явища за склом?

Чи здатна рибка відрізнити, хто стоїть за склом: господар дому, його дружина, мала дитина, або кіт, який давно чекає на те, щоб полишити його самого у кімнаті з акваріумом?

Очевидно, що для риби світ поза акваріумом є невидимим. І не тільки у сенсі оптичному, а передусім, у сенсі інтелектуальному, в сенсі можливостей пізнання. Репольному.

Мале дитя також не бачить, бо не розуміє, незважаючи на те, що дивиться. Багато дорослих людей не розуміють, здавалося б, цілком елементарних речей, навіть не усвідомлюють, що дивляться на них, бо дивляться не розуміючи. Як правило, ці люди не працюють над розвитком і вдосконаленням своїх *полів*, не намагаються використати *можливості*, надані їм Творцем.

Отже, бачити — це не тільки функція очей. Бачити — означає мати зв'язок через розум і серце зі світом відносно невидимим, відчувати і намагатися зрозуміти його, перетворюючи для себе цей умовно невидимий світ у світ зрозумілий, а отже — видимий. Принагідно варто нагадати, що **penitria** — це певне сполучення польових (в тому числі інтелектуальних) можливостей розуміння Світу у його системі, зокрема й через вивчення характеру зв'язків між Творцем і Його

створіннями.

Коли б порівняти дві точки зору по обидва боки скла акваріуму — людини про рибу і риби про людину — то яка пропорція відповідала б у такому випадку порівняння їх інтелектуальних, фізичних, функціональних (репольних) можливостей? Тисяча до одного, міліярд до однієї десятиєї? В кожному разі, людина виступає в даному випадку як *творець* цього акваріумного світу, залишаючись у світі «надакваріумному», який не може бути зрозумілим (видимим) для всіх об'єктів (мешканців) акваріуму.

Сталося так, що мала дитина лишилася сама в кімнаті, дотупцяла до акваріуму і постукала дерев'яною іграшкою у скло. Шибка акваріума тріснула, дитя злякалося і втікло в інший куток кімнати. Там, на килимі, забавилося возиком і одразу забуло про все.

А тим часом вода тихо витекла з акваріума через розбиту шибку. Чотири гарненькі рибки ще якусь хвилю конвульсивно стріпували хвостиками і вже потім лежали тихо.

В їхньому світі сталася катастрофа і майже увесь загинув. Цілий світ обсягом одного відра води. Для рибок іншого не було. Тепер вже не мають сенсу жодні дискусії про видимий і невидимий світи, або про те, чи взагалі можливо виготовити скло з піску (з точки зору риб).

Для риб не був видимий навіть світ kota, який знає цілий мікрорайон, особливо підвали будинків. Не був видимий для рибок світ дитини, яка, крім квартири, двору, парку і дитячого садка, ще трохі пам'ятає берег моря, де була з матір'ю влітку.

Якщо для рибок залишився невідомим реальний світ далеких країн, до яких час від часу їздить господар помешкання, то що вже казати про світ галактичних систем навколо далеких зірок, світло від яких долинає до Землі протягом десятків років і уявити які здатна далеко не кожна людина? Для рибок існував лише світ з одного відра води між прозорими стінами; і от вже його немає...

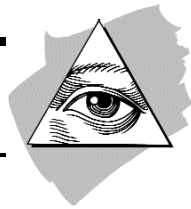
Пізно ввечері господар дому вийшов на балкон, подивився на чорне небо, повне зірок. Раптом уявив собі, що він є рибкою, яка вдивляється через скло в інший світ, марно намагаючись зрозуміти неможливе. Подумав: щоб вийти за межі нашої людської шибки, щоб вийти за кордон наших можливостей пізнання, аби зрозуміти щось поза нашим акваріумом, обов'язково треба отримати благодать від Творця нашого "акваріума", нашого світу. Світу, який є набагато більшим від об'єму відра води, але також підпорядкований правилу *однобічного спрямування можливостей розуміння світу*, тобто *органічному обмеженню реальності*. Бо світ людини містить у собі відносно сталі пізнавальні межі, завдяки яким для людини більша частина світу є невидимою.

І, дивлячись у нічне небо, думав чоловік про те, що дуже хотів би бути поміченим з того, зовнішнього боку шибки. Думав про те, що життя людини на цьому світі є дуже коротким і що в нашому акваріумі дуже багато таких проблем, що їх, мабуть, навряд чи спроможні вирішити самі люди без допомоги Творця. Особливо враховуючи, що маємо забароту самовпевненості при великій короткозорості.

“Люди — це дуже зарозумілі риби”, — подумав собі чоловік на балконі, — **можуть не помітити того, що невидимий світ знаходиться поряд, а не тільки в інших галактиках. Можуть не повірити, що духовне поле сил (душа) людини може жити вічно і незалежно від тіла.**”

І тоді відчув, що хтось зацікавлений і добрий згори дивиться на нього. Добрий Творець Світу видимого і невидимого.

● Євген ГОЛИБАРД

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Слово *religia* (лат.) означає певний комплекс взаємопов'язаних **понять**: *re* — повернення, звернення, зворотне; *ligare* — пов'язувати; *liga* — зв'язок. Отже, релігія — це певне сполучення переважно духовних та інтелектуальних можливостей розуміння Світу через вивчення характеру зв'язків між системами різних рівнів, зокрема й між Творцем та Його створіннями.

1. MEMENTO MORI

Тобто, пам'ятай про смерть. Кожна народжена людина обов'язково помре. Це одна з небагатьох абсолютних істин цього світу: обов'язково! Причому, чим довше живе і чим довше зберігає здатність мислити, тим частіше ставить собі два запитання: для чого людина живе? Що буде після смерті?

Особливо гостро ці питання постають тоді, коли на наших очах помирає хтось із рідних, близьких нам людей, коли треба померлого обмити, передати, кілька разів перекладати, коли небіжчик упродовж кількох днів лежить у труні посеред хати, випромінюючи потужний фон постраху, паралізуючи свідомість, створюючи відчутний тиск на психіку і наповнюючи душі присутніх болем і тривогою, яка не підвладна людській волі.

Тризна, поминки, поминальний обід — це спроба вирватися з обіймів непогамованого тваринного страху, сумнівів і почуття провини перед померлим у середовищі тих, хто, як правило, виявляється непередбаченим до цієї зустрічі з абсолютною, очевидною, незмінною (природною!) істиною людського буття.

А це ж тільки зустріч на боці свідків. Бо потім, через певний час, кожен обов'язково (!) опиниться в ролі головної дійової особи цього одвічного спектаклю з останнім актом, що грається для нього персонально...

Класичний матеріалістичний світогляд стверджує, що смерть тіла — це абсолютний кінець усього сущого для померлого індивідуума: спектакль закінчено, впала завеса, а за нею — нічого.

Нині вже не тільки ідеалістичний (і не тільки суто релігійний) світогляд виходить з того, що матерія може бути живою (одухотвореною) і мертвою (бездуховною).

У сучасному світі існують сотні теорій (у тому числі й таких, що не мають нічого спільного з релігією), які по-своєму пояснюють явище духовності. Зокрема, й загальна теорія систем, біля джерел створення і удосконалення якої стояли такі стовпи мислення як Роджер Бекон (серед багатьох його винаходів слід нагадати про створення сучасного календаря, введення через триста років папою Григорієм III, та пороку — 1242 р., що поклато початок створенню вогнепальної зброї), Леонардо да Вінчі, П. К. Енгельмайер, В. І. Вернадський, Г. С. Альтшуллер, Едвард де Боно, В. М. Сідоров та інші.

Теорія систем — у її сучасному трактуванні — сприймає будь-який об'єкт як нерозривну цілісність трьох частин: машинної, апаратної і приладної. Машинна частина об'єкта (системи) приймає, перетворює, передає і використовує енергію; апаратна — приймає, перетворює, передає і використовує речовини; приладна — приймає, перетворює, передає і використовує інформацію.

Прикладом може слугувати не тільки суперсучасний літак чи підводний човен, а й звичайна електродріль або навіть середньовічна система автоматичного регулювання рівня води на річках Німеччини. І, звичайно, кожна жива істота, зокрема й людина.

Генріх Альтшуллер не вживав визначення **дух**, проте серйозно розширив поняття **поля** і ввів принципово нове поняття — **реполь** (речовина + поле сил), розглядаючи його, як складову частину, "молекулу" будь-якої функціонуючої системи. Наприклад, у функціонуючій системі **морський транспорт у Заполяр'ї** функціонуючим елементом є **криголам**, який використовує певну **енергію** і створює **поле сил**, завдяки чому стає можливим ламати лід, утворюючи прохід для каравану суден. Але й сам криголам являє собою систему **реполів**, тобто конструктивно-технологічних елементів, більше чи менше "заряджених" різними полями: механічними, гідравлічними, тепловими, акустичними, світловими, електричними, пневматичними, електронними тощо.

Якщо якийсь окремих елемент системи не оснащено полем (тобто цей елемент не має відповідного поля у своєму розпорядженні), то як він тоді зможе функціонувати? Навіщо він тоді взагалі потрібний? Жива здорова людина складається виключно з реполів, бо жодна її клітина не може бути мертвою, "незарядженою", непольовою.

Г. Альтшуллер сформулював вісім законів існування і розвитку систем, останній з яких — **закон збільшення репольності** — стверджує, що удосконалення всіх систем відбувається через розвиток польової частини **реполів**, тобто шляхом зменшення питомої частки, обсягу і ролі **ре-**

човин з одночасним збільшенням обсягу, підвищенням рівня, потужності і впливу **полів**.

В ідеалі це означає такий розвиток і функціонування систем, коли кількість речовин у реполях зменшується до нуля, натомість їх польове оснащення збільшується і удосконалюється: від механічних до теплових, далі — до електричних, електронних, оптичних і т.д., із залученням полів інформаційних.

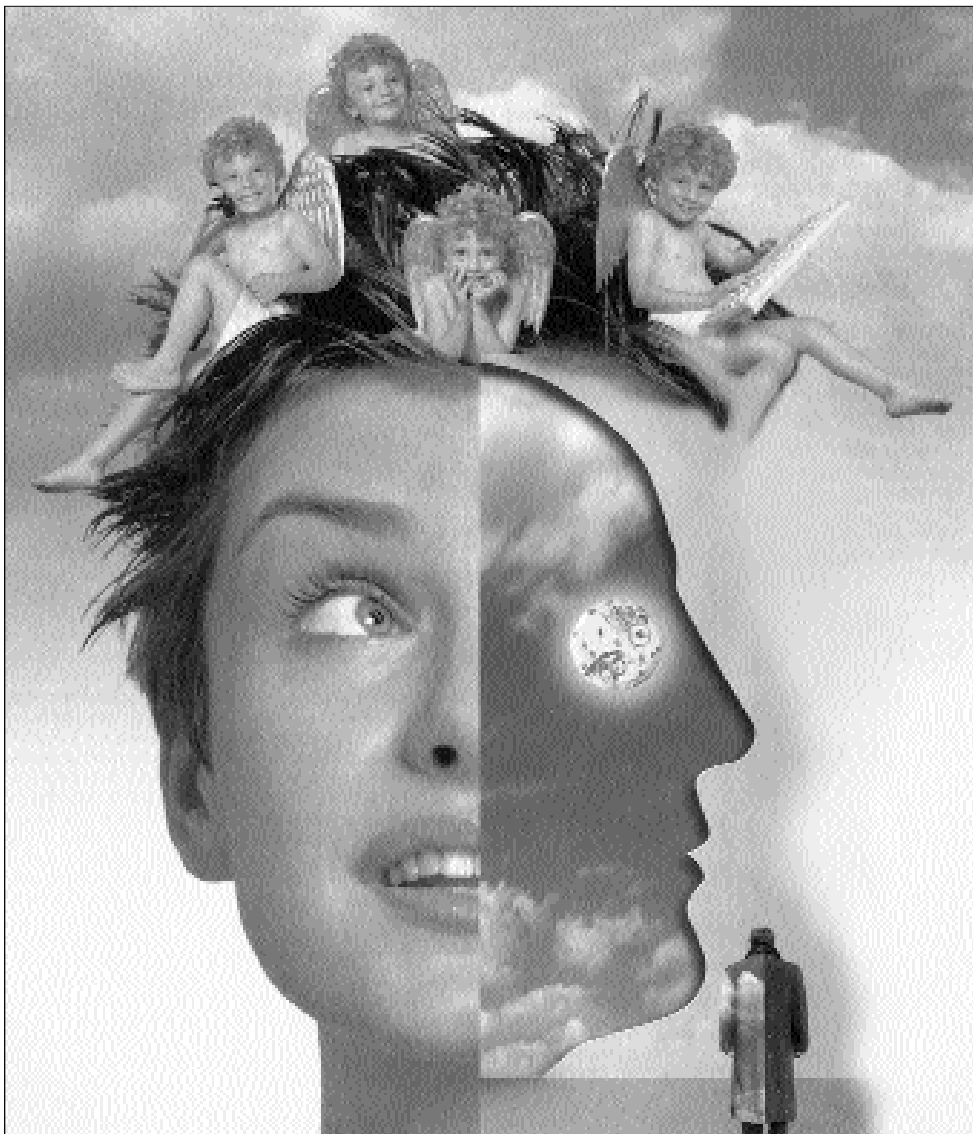
Бо що то є таке — ангел? Це такий системний об'єкт, у якому майже (або зовсім) відсутня **речовинна** складова конструкції, проте існує необхідна **енергетично-інформаційна** складова. В епоху стільникового зв'язку вже ніхто не сумнівається у можливості "безречовинного" існування інформаційно заряджених енергетичних полів і їх керованого переміщення у просторі. *Ангел — це досконалий реполь*, в якого, крім енергії і інформації, є також центр автономного функціонування і керу-

каталогу на початку 70-х років минулого ХХ століття подружжям вчителів Кириан зі Ставропілля.

А вже 1980 року, на першому всесвітньому конгресі з психотроніки у Празі, було повідомлено про створення американськими вченими атласу аури людини, підготовленого в процесі дослідження ефекту Кириан, у тому числі: під час фотографування різноманітних психічних станів людини, спровокованих у широкому діапазоні почуттів і емоцій на в'язнях-добровольцях.

Трапляються поодинокі особи, котрі від природи мають дар бачення людської аури. Вони стверджують, що аура відривається од тіла в момент смерті. Факт "відриву душі від тіла" підтверджено в численних описах вражень пацієнтів доктора Раймонда Моуді, який аналізував розповіді хворих, котрі пережили клінічну смерть, і розповів про це в свого часу популярній книзі "Життя після життя".

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

За сталінських часів моєї юності влаштовувалися дискусії на тему "Наука і релігія". Власне, це були не дискусії, а такі собі самодостатні (з точки зору їх авторів) риторичні монолози: "В чому полягає реакційна суть релігії і войовничого клерикалізму? Реакційна суть релігії полягає в тому, що!..."

вання, який ми називаємо свідомістю.

Не всі люди перетворюються в ангелів, але у всіх у момент смерті душа (поле) відірветься від тіла.

Чому? — питає. Тому, що у світі **реполів** існує можливість окремої взаємодії (спілкування) **полів** різних реполів. А отже, **поле сил** будь-якого об'єкта (системи) існує, за великим рахунком (або великою мірою), незалежно від **речовинної частини** цього об'єкта. Зв'язок між **речовиною** і **полем** об'єкта є тимчасовим. Рано чи пізно, але настає момент (або період), коли невидиме поле відділяється од видимої речовини; так само, як **теплове поле** нагрітого сонцем вдень пляжу відділяється від піску ввечері.

І чим примітивніший реполь, тим легше і швидше відділяється від нього поле.

Еманацію (випромінювання) душі можна побачити, якщо сфотографувати людину в певному частотному полі. Причому, в залежності від кольору і форми еманції, можна діагностувати стан душі конкретної людини. Цей фізичний ефект було відкрито і введено до міжнародного

Існує багато точок зору і теорій щодо комунікації в системі "цей світ — той світ". В молитві "Вірую" вимовляємо такі слова: "...Вірую в Святу Вселенську Апостольську Церкву, спілкування святих, тіл воскресіння..." Варто замислитися над останніми чотирма словами, особливо щодо **спілкування** (комунікації — кого з ким?) і **тіл** (у тому числі: інформаційно-енергетичних). Навіть якщо хтось переконаний, що тут маємо справу з комунікацією на дорозі з рухом в один бік, все одно треба пам'ятати, що на ній впевненіше почуваються ті душі, які не обтяжені гріхами.

"Memento mori!" — з посмішкою вітаються члени ордену камедулів. Тобто не гріши, тримай совість у чистоті, тоді й душа радітиме і не переживатиме трагедії смерті тіла, бо знатиме, що матиме вічне життя. Життя поля, яке відірвалося од обмежень, що їх накладає речовина. Життя в світі досконалих реполів.

Далі буде.

Євген ГОЛИБАРД

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

А ЩО КАЖУТЬ УЧЕНІ

"Дві речі свідчать мені про Бога: зірки наді мною і совість у мені."

Іммануїл КАНТ

"Я довго міркував і довго сумнівався, Чи є на Землю погляд з висоти; Чи може, все тече наосліп, без порядку І волі з неба брак у Всесвіті. Проте, розглянувши світил небесних ладність, Землі, морів і рік пристойність та порядність, Природи явища, дня й ночі перемену, Я визнав: нас створила Божа сила."

Михайло ЛОМОНОСОВ

"Науки — сестри релігії; в тому сенсі, що вони розкривають частину законів, які керують Всесвітом і життям людини. Таким чином, це сходинки, що ведуть до віри в Бога."

Г. Дж. СІЛЕЙ

"Тільки мале знання віддаляє від Бога; велике знання — знову наближає до Нього."

Френсіс БЕКОН

"Я — християнин. Це означає, що я вірю в Божественність Ісуса Христа, так само, як вірив Тихо-Браге, Копернік, Декарт, Ньютон, Лейбніц, Фертман, Паскаль, Гримальді, Ейлер..., як всі великі астрономи і всі великі математики минулих віків."

Огюстен Л. КОШІ

"Невіра в Бога є, зазвичай, наслідком лінощів, нерідко — забобонів, але вона ніколи не може бути підставою для того, щоб пишатися собою з цього приводу."

Дж. РОМЕНС

"Нерелігійні — це, переважно, ті, чий науковий знання поверхові".

А. Г. САЙС

"Загальним враженням від моїх тривалих життєвих спостережень є те, що у великих людей обидві ці якості — знання і віра — пов'язуються одне з одним, причому, з такою інтенсивністю, яка зовсім не властива розумам обмеженим."

Г. В. ОКЛЕНД

"Матеріалістична концепція світу є характерним показником переконань вчених третього або четвертого сорту. Тоді, як найбільш обдаровані представники науки схильні скоріше до ідеалізму, ніж до матеріалізму; вони або благоговійно віруючі, або, як мінімум, шанобливо обережні в своїх вироках стосовно релігії."

В. Дж. КОЛЛІНС

"Якщо віра у Вище Начало є однією з суттєвих вимог, що ставляться перед релігійною людиною, то, в цьому сенсі, я сказав би, що більшість вчених — релігійні."

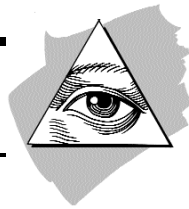
Нікола ТЕСЛА

"Християнство — це, якщо можна так висловитися, та атмосфера, в якій наука здійснює найкращу частину своєї праці."

Дж. П. МУНСОН

"Саме мої наукові праці з фізики привели мене до Бога, до віри."

Антуан Анрі БЕККЕРЕЛЬ

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Продовження.
Початок. у числі... за 2002 р.

2. НА ТАК ЗВАНІЙ
ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД

Матеріалістичний світогляд пропонує дуже простий підхід до цієї проблеми і дуже просте її розв'язання, а саме: все, що кожна людина може запримити, відкрити, зафіксувати за допомогою своїх відчуттів, можливостей сприйняття або створених людиною відповідних приладів, — все це є матеріальним і насправді існує. Все інше, про що кожна людина не може стверджувати з цілковитою певністю, що воно існує (наприклад, тому, що не може побачити на власні очі), матеріалістичне знання називає містикою, тобто неіснуючим, вигаданим, фантастичним (водночас перевернувши поняття містицизму, трактуючи його примітивно і презирливо).

Бачимо, що світогляд матеріалістичний визнає світ не таким, яким світ є в його цілості, а визнає лише ту його частину, яка може бути зрозумілою для людини на даний момент; для людини, яка світу не створила, а прийшла в уже існуючий; для людини, яка ще сама не певна того, ким вона є і звідки взялася як різновид живого.

Отже, з матеріалістичної точки зору, виходить, що світ постійно збільшується за рахунок збільшення матеріалістичного знання людини. Але ж світ насправді не збільшується, а є таким, яким є. І що може означати для безмежного світу відомлення про чергове наукове відкриття, яке додає лише краплю знань в океані людського невігластва?

Чи є сенс у тому, щоб людина вважалася за вершину світового розуму, якщо людина нічого більше не знає у порівнянні з тим, що вона на цей момент зрозуміла? Кожне нове відкриття нагадує людині про це, вказує на відносність і обмеженість її знань. Та й ті знання, які має людина, вона не вміє використовувати для повної користі для себе. Але людина вперто тримається своєї облуди, побудованої на власному егоїзмі, не бажаючи погодитися з фактом обмеженості своїх можливостей пізнання, як можливостей функціональних.

Наберімося трохи терпіння і спробуємо уявити собі розвиток світу через його елементи, що вже реально існують. Адже, якщо світ створено одним Богом-Творцем, то, мабуть, залишилися якісь сліди, якісь свідчення про творення з **одного** творчого джерела, про притаманні йому, характерні для нього ознаки його творчої лабораторії, якісь засадничо однакові підходи до конструювання створених Ним об'єктів, чи хоча б якась універсальна тенденція або загальний закон, що поєднує ці об'єкти і бодай приблизно вказує на взаємозв'язок між ними.

Бо якщо світ створився сам собою, як про це стверджують прибічники еволюційної теорії, тоді в ньому не може бути однієї спільної і притаманної для кожного об'єкта цього світу ознаки, засади, характерної закономірності.

Для внесення ясності у це питання розглянемо функціональні можливості деяких матеріальних елементів, які стоять у певному ряду **досконалості речей видимого світу**: піщинка (пісок), крапля води (вода), рослина (трава, водорості, дерева), риба, звичайний домашній кіт, мала дитина, дорослий чоловік.

Піщинка і увесь пісок, незважаючи на те, що він, на перший погляд, є класичним прикладом мертвої природи, має своє життя і добре реагує на різні зовнішні сили (взаємодія з ними). Наприклад, може рухатися за подихом вітру або течією води. Піщинка спроможна притягати і утримувати молекули води, разом з водою формуючи плівку натягу.

Пісок реагує на зміни температури: збільшується в об'ємі під час нагрівання, або зменшується, віддаючи тепло. Отже, піщинка функціонує сама і співпрацює з іншими елементами дійсності на рівні своїх **функціональних можливостей**, незважаючи на те, що вона є звичайним маленьким камінчиком, який навіть **своєї форми самостійно не може змінити**. Бо таким є *світ* каменя.

Проте навіть піщинка вже може бути **репо-лем**, а отже, виконувати функції інструмента, виконавчого (робочого) органу. Наприклад тоді, коли нагріта сонцем велика кількість піщинок використовується як пляж, або коли мішечок з гарячим піском кладемо собі на хворе місце.

Крапля води (або багато крапель, наповнене відро води, дощ, ріка, море) *може змінювати свою форму*, може у великій кількості перетікати через дуже малий отвір. Може пройти крізь пісок у будь-якому напрямі, вміє не тільки змінювати об'єм під впливом температури, а й змінювати свій фізичний агрегатний стан у широкому діапазоні можливостей — газ (пара), рідина (вода), тверде тіло (лід) — вбираючи, акумулюючи і виділяючи багато енергії.

Ефекти взаємодії тепла і води є незмінними від сотворення світу, але лише 1807 року після народження Ісуса Христа відбувся перший у світі рейс пароплава, коли водяний **ре-поль** наочно продемонстрував свою здатність виконувати солідну роботу в технічному прогресі транспортних систем.

Крапля води вміє вже набагато більше порівняно з піщинкою або каменем. Крапля спроможна навіть змінити форму і розмір каменя ("крапля камінь точить"), але *не здатна рости і розмножуватися*. Такий є *світ* води.

Рослина здатна рости і розмножуватися. Рослина вміє проростати крізь пісок (навіть крізь асфальт тротуару) впертіше, ніж вода; може витягти багато води з великої глибини і передати її вгору на відстань до 40-50 метрів (ліани в тропічному лісі). Рослини самостійно,

перетворення енергії і речовин з використанням інформації.

Явище фотосинтезу, згідно з яким сонячна (в тому числі фотонна) енергія перетворюється на рослинну масу, що постійно нарощується, забезпечує їжею все людство і всі живі організми від створення світу, було відкрито вченими досить недавно. Але це відкриття нічого не змінило в існуючому світі, Творець якого знав про це явище перед усіма віками і Сам заклав це явище в рослини.

У рослини, які переважно (і саме тому) стоять, не рухаються, не ходять, але живуть у міру своїх функціональних можливостей, на своєму рівні функціонування, що знаходиться над рівнями функціонування (світами) каменя і води. Бо **рівень функціонування** — це *світ систем*, які спроможні реалізувати свої мож-

поживу. Мають у собі маленький хімічний реактор (котел), в якому поживу можна акумулювати, розкладаючи її спочатку на потрібні субстанції, а потім випроковувати з них для себе необхідну кількість енергії, а також потрібну кількість необхідних речовин для власних зовнішніх і внутрішніх будівельних та ремонтно-регенеративних робіт, що відповідають вимогам даного біологічного виду.

Риба має значно більше функціональних можливостей, ніж рослина. "*Рибний*" *реполь* значно багатший на різні енергетичні та інформаційні поля. Риба спроможна користатися водою і рослинами, може розпізнавати своїх ворогів і уникати їх, може навіть зробити власне гніздо з камінців або піску.

Птах, за своїми функціональними можливостями, стоїть вище за рибу. Він вміє робити все те, що вміє риба, а крім того, ще може ловити рибу і збудувати своє житло (гніздо) у такому розумному місці (наприклад, видовбавши дупло), яке захистить його потомство від злого нападу.

Кіт, за своїми функціональними можливостями, перевершує птаха. Він вміє не тільки ловити рибу і птахів, а й *змінювати свою поведінку і наміри* залежно від конкретних умов життя, пристосовуючись навіть до людини, до її вимог. *Функціональна програма*, закладена Творцем у kota, є ще більш гнучкою, ніж та, що закладена в птахів і риб, а отже передбачає можливість самонавчання і самовдосконалення на основі власного, індивідуального досвіду конкретного створіння.

"*Котячий*" *реполь* не тільки досконаліший (бо багатший і різноманітніший за рахунок вміщених у ньому речовинних субстанцій і інформаційно-енергетичних полів), ніж *реполи* птаха і риби, а й дає деяку можливість його самостійного розвитку.

Людина — функціонально найбільш досконале створіння з усіх існуючих на Землі. Людина вміє робити майже все те, що й інші розглянуті вище елементи визначеного нами ряду досконалості, але ще й набагато більше. Для прикладу можна навести хоча б такі функції, як створення нових елементів дійсності.

Людина не тільки насипає великі гори піску, землі й каміння, не тільки збирає великі води (в тому числі: будуючи великі греблі, штучні моря), не тільки вирощує нові версії рослин, риб і тварин за допомогою селекції та генної інженерії, але також шукає сенсу в усьому тому, що вона розуміє, як і в тому, чого зрозуміти не може.

Причому, якщо рослини і тварини живуть і розвиваються, переважно, на основі закладених Творцем *обмежених генетичних програм*, то генетичні програми, закладені в людину, дозволяють їй удосконалюватися у величезному просторі інтелектуальних і фізичних можливостей. Людина може навіть будувати себе згідно із власною волею: може наростити м'язи на видатного культуриста, а може скинути надмір власного тіла; може витренувати ноги на витривалість марафонця, або розвинути мозкові клітини для виконання великих розрахунків чи вирішення складних завдань.

На відміну од тварин, птахів, риб, рослин людина шукає нові поняття і нові знання для збільшення своїх функцій і розширення своїх можливостей у світі, про який вона так мало знає...

Ряд елементів, який ми розглянули, є низкою кількісно і якісно різних можливостей самореалізації *реполів*. Причому, *найхарактернішою ознакою*, як кожного з цих елементів, так і всього ряду, є **закономірність одностороннього спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей їх розуміння у протилежному напрямку**.

А це означає, що кожний об'єкт (елемент ряду), кожний (у тому числі біологічний) різновид, взагалі *будь-яка система на відповідному рівні функціонування має свою "стелю"*, закладену в цю систему вроджену межу, конструктивно зумовлену для даного виду кордон, стіну, що обмежує його можливості розуміння світу і себе самого, тобто несе в собі певне, характерне для даного об'єкта, **обмеження можливостей виконання відповідних функцій** та їх подальшого удосконалення. Отже, кожен нижчий світ не може самостійно переходити у світ вищий.

Людський реполь має досить високу "стелю" своїх можливостей, позаяк здатен не тільки самостійно збільшувати кількість і якість виконуваних функцій, а й керувати своїми речовинами і полями. Тим не менше, людина також має межу можливостей пізнання і розширення своїх функціональних можливостей. Історія людства свідчить, що ця межа поступово відсувається. Проте кожна спроба *перейти* цю межу завжди закінчувалася трагічно.

Далі буде.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Свята Церква вчить нас, що віра в існування Бога — це дар Божий. Цей дар довіри до Творця, довіри дітей Божих до свого Отця небесного, дається як великий подарунок, як підстава для нашої повсякденної радості і не потребує жодних доказів. Разом з тим, цілком реально існують раціональні докази існування Бога.

за певною програмою, формують свій зовнішній вигляд і внутрішню структуру, відповідно до певного різновиду, враховуючи всі його генетичні ознаки.

Рослини западають у сон і прокидаються зі сну, квітнуть, вирощують плоди, дають насіння і вмирають переважно там, де живуть; як правило, протягом свого життя пов'язані із землею, але **не маючи можливості рухатися по ній**. Тим не менше, рослини живуть у спосіб очевидний, біологічний, демонструючи певні

ливості в існуючих для них умовах, обмежених даним *рівнем функціональних можливостей*.

Кожен рівень є *світом*, який вміщує в собі *світи примітивніші*, тобто світи того життя, яке відбувається на обмеженіших (нижче розташованих) рівнях функціональних можливостей. Саме тому світ рослин (*рослинних реполів*) містить у собі також світи води і піску.

Риба, птах, кіт, людина рухаються самостійно. Не мусять стояти в одному місці причеплені коренями до землі, тягнучи з неї

«...НАВІЩО ЛЮДИНА ЖИВЕ»

АВТОРИТЕТНО

"Чим більше наука здійснює відкриттів у фізичному світі, тим більше доходимо висновків, які можна розв'язати лише вірою. ...Як наука, так і релігія, збагачують мудрих."

Альберт ЕЙНШТЕЙН

"Кращі з фізиків завжди знаходили можливість глибоко проіннятися думкою, що наукова істина є, в певному сенсі, поглядом на Бога."

М. фон ЛАУЕ

"Релігія і природознавчі науки ведуть безперервну спільну боротьбу проти скептицизму, проти догматизму, проти забобонів; і об'єднуючи їх бойовий клич у цьому хрестовому поході проти невігластва завжди був і буде — до Бога!"

Макс ПЛАНК

"Усі, хто безоглядно і систематично на-

магалися витравити ідею Бога, здійснювали підлу і антинаукову справу. ...Я дійшов цих переконань по шляхах біології і фізики, і я впевнений, що жодному мислячому вченому неможливо не прийти до цього висновку."

Л. Д. НУЇ

"Теорія еволюції ніколи не була доведена і, на мій погляд, вона скоріше являється собою догму, ніж перелік наукових даних."

Р. РАСК

"Наука може дати людям рефрижератори або висадити людину на місяць, дати їй чудові автомобілі, але наука не може пояснити людині, навіщо вона живе."

Дж. П. ФРІДРІХ

"Знання — це сила! І ця сила — від Бога."

Роджер БЕКОН

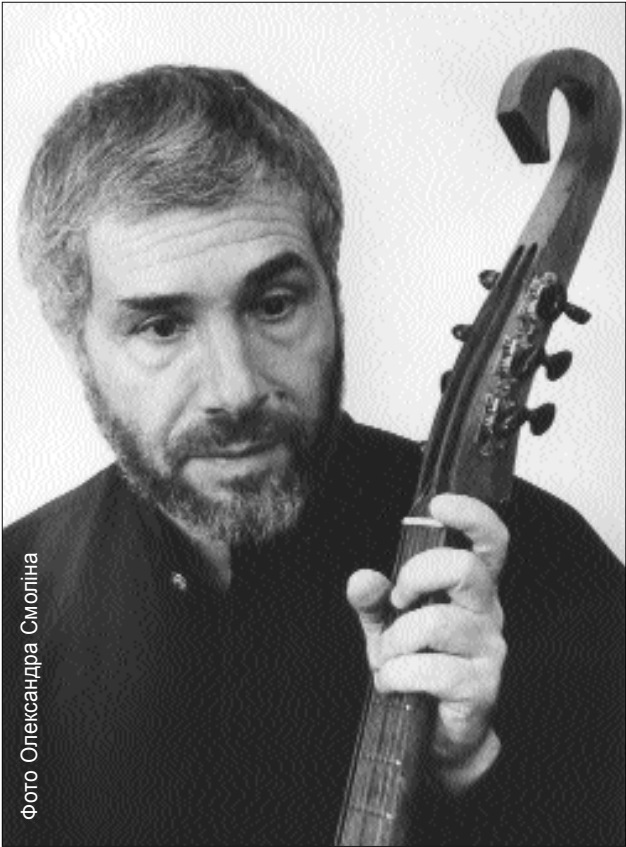
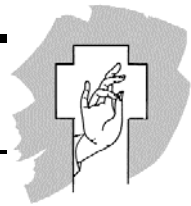

фото Олександра Смоліна

УЧЕНЬ ВІЧНОГО СТУДЕНТА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ПРИЙШОВ ДО БОГА І ЩАСТЯ

ось уже два роки, — це щось інше, вище і водночас ближче. Я почув величну розмову з Богом, співану молитву, досконалу, бо доступну всім, хто її прагне.

Далі — один із перших фільмів, фільм 50-х “Хмари над Борськом” (“Тучи над Борськом”). Засуджують сектантів, що затягнули дівчинку у свою релігію. Аж ось звучить протестантський гімн, співають протестантську молитву, ллється священна, вражаюча мелодія, дух захоплює... Просто так вона не могла туди потрапити — воля Бога. Він, мабуть, оглушив тих, хто його вирішив зневажити, свідомо вибравши композитора, звукорежисера фільму. Це було чудо для мене: перша частина гімну — дуже урочиста, а друга — сокровенна, інтимна, довірлива... Відчув тоді катарсис і велику вдячність перед Творцем, бо той, хто має духовний слух — почув цю молитву.

Коли на початку 70-х я складав пісні на вірші російських поетів “срібного віку” — відчув і їхню духовність, відкрив джерела, яких не знав досі. Ахматова, Мандельштам, Пастернак, Цветаєва... Згадування ними біблійних людей, цитування, посилення — я сам почав їх шукати у Святому Письмі, почав шукати якийсь зміст у ньому, знаходити й не знаходити. Далі — 1973 рік і зустріч зі Сковородою...

УСІ ГРОШІ ЗА МАГІЮ АСКЕТИЧНОГО ОБЛИЧЧЯ

На книжковій розкладці Хрещатика, поблизу метро, відчув наче магніт. Дивлюсь — прекрасне аскетичне обличчя на білій обкладинці і напис: Григорій Сковорода. Просто не зміг розлучитися з ним: витягнув усі гроші, що мав і купив цей академічний двотомник, хоча до цього мало що чув про Григорія Савича. Зрештою, він був другим з українців після Миколи Руденка (який став співавтором моєї пісні, сидючи у в'язниці), чий вірші я поклав на музику...

ку... “Вас Бог одарив ґрунтами, раптом може те пропасти! А мій жереб з бідняками, та Бог мудрості дав част” — перше, що я пригадав з творчості Сковороди, коли ніс ці книжки додому. Ці слова, врешті-решт, стали рефреном мого життя. Життя — це не напад, я завжди прагнув захищати слабких.

“Сад Божественних пісень” був початком у відкритті Григорія Сковороди — як книги, так і філософії. Це був черговий знак і допомога Бога, тим паче доводилося пізнавати світ Сковороди через давню українську мову. “Ах поля, поля зелени, поля цвітами розпещеренні...” Дивні ті слова мали якусь магічну чарівність, пісенність, викликали у мене творчий відгук. Але першими я заспівав саме ті слова, що стояли у моїй душі ще зі школи — “Вас Бог одарив ґрунтами...”. Заспівав ще до того, як знайшов їх у тій книзі, як останню строфу Пісні 24 (пісні у Сковороди не мають назв — лише нумерацію). Складаючи інтуїтивно дворядкові строфи, підбираючи свої авторські слова, що виходили з мого серця — я потрапив у ритмічне і філософське русло Сковороди (коли знайшов цю пісню в кінці “Саду...”, зрозумів це). Ще не було кобзи — акомпанував гітарою.

Далі прагнув досконало відтворити кожен звук і думку Григорія Савича: Пісня 24, пісня 4 (“Станьте з хором всі собором”), Пісня 5 і Пісня 13 склалися вміть. Оскільки пісня має свою енергетику, доводилося інколи не всі слова Сковороди ставити на музику, міняти порядок строф. Я творив тоді тільки для себе, просто потребував духовної співбесіди. Паралельно навіть читав індійську філософію, шукав джерела східної мудрості.

— **Наскільки Ви пізнали Григорія Сковороду?**

— Мені здається, що я його відкриваю щоразу, як спілкуюся з ним, щодня, щороку. Він описував те, що зветься в індійській філософії “саматхі” — стан немовної радості, щастя, коли

пізнаєш Бога. Мені часом доводиться теж щось таке відчувати, коли пізнаю мудрість Григорія Савича. Найголовніше ж у житті — переображення (теозис), переображення з людини тлінної, плотської в людину духовну, як писав він. Кожна його пісня, кожен твір дає рішення для людини, вихід: “підіймай зиниці вгору — ляже путь правдивий”. Якщо сконцентрувати його ідею в тексті, отримаємо наступне: “...Немає тут (Христа)... Шукають у часах Тіберія, у володіннях Пилата, у Віфлеємах — немає там, немає. Шукають у високих світських почестях, по всіх коперніковських світах — немає. Шукають у добрих моріннях, у постах, у священних образах — немає... Думаєте, тут Ісус, кричите іншим — ось тут Ісус... Ісуса розп'ятого шукаєте — немає тут... Де ж він? Адже й зараз може Бог створити мертвого живим! І тепер є час воскреснути! Іскра Божа може впасти в темну прірву серця нашого і раптом освітити. Віруймо тільки, що Бог є у видимій плоті людській. Скажемо разом з Павлом: “Відаю людину...”

Відкрив для мене двері у світ наукового сковородинознавства Олексія Васильовича Мишанич — заввідділом давньої літератури Інституту літератури імені Т. Шевченка НАНУ. Мене, ще незнайому людину з вулиці, запросив на засідання свого відділу відразу, як почув, що складаю музику на вірші Сковороди. Мою роботу на цьому засіданні схвалили такі авторитети як Іванько, Крекотень. Визнали музику як таку, що відповідає текстам, хоча вимова не відповідала нормам давньої церковнослов'янської граматики. Мені тут же запропонували повчитись у науковців вимови, працювали зі мною Микола Сулима і Володимир Крекотень (місяців за два засвоїв). Тільки там я дізнався, що співаю псалми і канти. Кажали, що я відродив забутий жанр української духовної музики.

Видатний майстер Микола Антонович Прокопенко відразу погодився зробити

мені кобзу, почувши за Сковороду. Георгій Кирилович Ткаченко, найстаріший на той час кобзар на Україні, дивувався, що я співаю як давні українські лірники. Хто навчив? — спитав. Кажу — пісні, духовні тексти, спілкування зі Сковородою.

Вважаю, що свою композиторську роботу над “Садом Божественних пісень” завершив. Цього року нарешті довів до сценічного втілення надзвичайно важливу справу — моноспектакль “Відаю людину”, філософську містерію за творами Сковороди. Думаю, що це буде достойне представлення моєї праці, а головне — ідей Григорія Савича. Про створення людини, про марновірство, про щастя, істину, про теозис Господній. Я щасливий, що вся ця глиба в мене постійно на пам'ятному дзеркалі, усе на своїх місцях, усе це актуальне і чекає на своє виявлення десятки, сотні років. Позитивно й те, що інтерес до творчості Григорія Сковороди актуалізується ще й ювілеєм — 280 років від дня його народження...

ЩАСТЯ У СОБІ, У ПРАЦІ ЗА 90 ГРИВЕНЬ

— Не можна, а треба сумішати і поєднувати плоть і дух — це наша доля. Головне — не хотіти зайвого. Працював слюсарем, токарем, ремонтував друкарські машинки. Вісім годин у токарному цеху, де наче кулемет біля вуха б'є, а ввечері — гра на скрипці, потім гітара, кобза, Сковорода, прагнення до Бога... Усе це треба поєднувати в нашому світі. Зараз працюю у дитячому оздоровчо-екологічному центрі столиці, створив клуб “Сковородинське коло”, де розповідаю дітям, співаю пісні філософа, розігруємо байки, ставимо п'єсу, адже Сковорода й дітям дуже цікавий. Отримую заробіток 90 гривень, але душа лежить до цієї праці. Шукати щастя треба не в речах, достатках і так далі — в собі. Це — “споріднена праця”. Це потрібно кожному.

Авторитети бувають різними. Але завжди вони комусь потрібні: уркам з їхніми поняттями і “кодексом честі”, науковцям — щоб розвивати фундаментальні знання, дітям і романтикам — аби ставати героями, дорослим — виправдовувати власний світ ілюзій та реалій, народам — у власній гідності і конкурентоспроможності. Гірше, коли у постмодерністському запалі авторитети розчиняються: з історії — до життя. Недаремно Україна сьогодні по-своєму шукає жінку — нову Жанну Д'Арк. Недаремно ж наші неприхильники починали, як пам'ятаємо, з “копирсання в могилах” Тараса Шевченка і Лесі Українки, Івана Мазепи і Степана Бандери...

Його сьогодні теж майже не згадують, хоча й достойний слави Цицерона, Плутарха, Горація чи Овідія, що їх знав досконало і перекладав на українську... У добу Просвітництва, що визнавала Богом лише людський розум, він як “вічний студент” мандрував за знаннями з Києва до Пітера, з Відня до Рима, були Лейпціг, Дрезден, Прага й Москва — і весь час, усе життя тлумачив і пропагував як найвище знання Біблію. І хоча найбільш відаючі та історики філософії з великим пієтетом зараз говорять про його теорію “спорідненої праці”, співмірну із Сократівськими ідеями, — про видатного й досі модерного, актуального інтерпретатора Святого Письма, як правило, мовчать. Зрештою, він і досі мало досліджений, мало відомий, таємничий. Перше, що згадують майже усі з його спадку — “світ ловив мене, та не спіймав”...

Григорій Савич Сковорода. Його “зустріч” на столичному Хрещатику 1973 року вже майже сформований (27-річний) атеїст Петро Приступов, і ось уже минуло майже 30 років, як став учнем Сковороди і проповідником Божої мудрості... Петро Георгійович виконує з кобзою псалми “Саду Божественних пісень” і вважає, що сприяє цим “переображенням” (теозису) українців — їх щастю у самопізнанні, коли

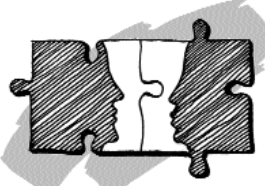
знаходиш своє місце і свою працю у цьому світі. Єдиний, хто пише і виконує пісні на вірші Сковороди, — наш гість.

ВІД КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ ДО СПІВАНОЇ МОЛИТВИ

Народився й усе життя я прожив у Києві, тож усі уподобання, усі зацікавлення росли і годувалися тут, усе, до чого я можу дійти, — тут. Київ — місто, де можна сягнути і неба, нехай це пафосно і неспівмірно з нашими проблемами. Якраз уміння опинитися над проблемою є умінням її розв'язувати...

Це було в дитинстві. Не ходив тоді — лише бігав. Так і перебіг вулицю, раптом — голос чужої згоди: “Петре, це — ти...”. Зирк — наче прозора скляна труба від мене аж до місяця, сяйво велике... Це був знак, який виразно усвідомився лиш потім. До десяти ж років я практично не заходив до Церкви — боявся. Виховання було таке, атеїстичне. Але була ще музика з самого раннього дитинства, з пелюшок навіть. Нею я торкався неба... Коли виховувався у сім'ї діда, як розповідала мати (батька у мене не було) — не міг ще говорити, але страшенно любив слухати платівки, наче чув те, чого не чули інші. Були серед них і улюблені, які кожного разу впізнавав і просив поставити ще раз (викликав тим шалений захват рідних) — увертюру до опери Бізе “Кармен”, “Полонез” Огінського... Музика завжди несла мені набагато більше інформації і мудрості, ніж слова. Завжди зупинявся, коли чув якийсь новий і цікавий музичний зворот. З часом уже усвідомив, що Бог подарував мені внутрішній синтезатор голосу й мелосу, подарував можливість розуміти, тлумачити і творити музику.

А це була в моєму дитинстві Шпола на Черкащині, де жили наші приятелі. Якось проходжу повз цвинтар, а там — Церква, куди я ще ніколи не входив. Хочу йти далі, аж зупиняє спів, веде все ближче і ближче... Раптово здригаюся — розумію, що не спів це, не музика, яку я чув до цього (Бетховена, Баха, Чайковського), не мова скрипки, яку я опановував

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватузатори" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трілопатекий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатекий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофарад. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сичкарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

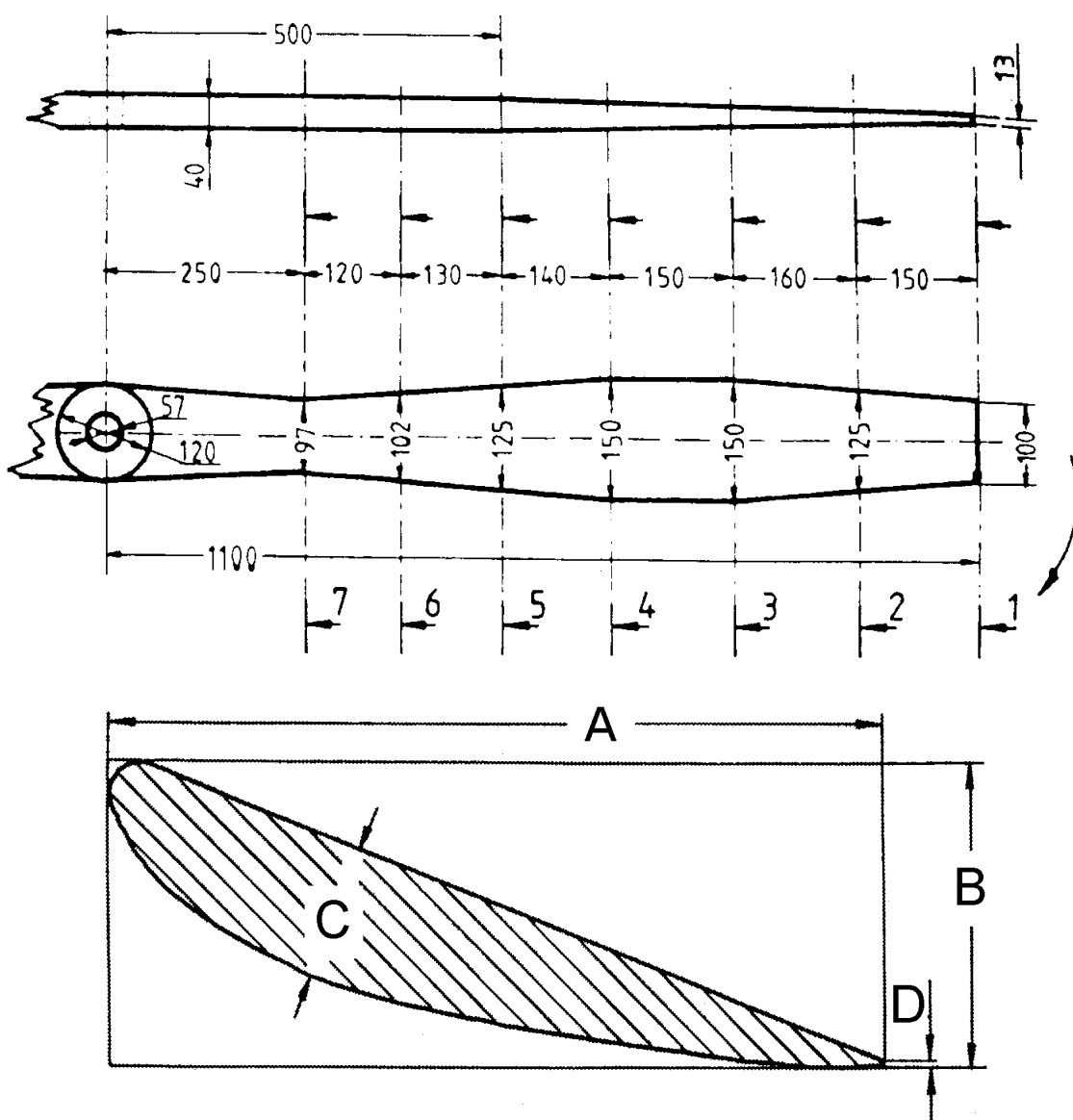

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

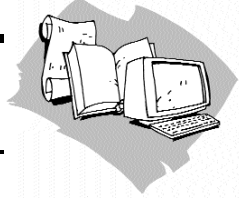
Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер кріпиться на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-роликівим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого пасу із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликіві чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевої плити розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шамеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шамекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шамеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фремд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

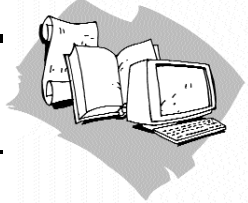
Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилася Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислово нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і заставрували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,

- провідний науковий співробітник Відділення морської геології Національної

Вольтер казав: “Чужу мову можна вивчити за рік, свою вчать усе життя”.

Коли я почула цей вислів — замерла од захвату. Таке міг сказати лише справжній мудрець! Та від себе закортіло додати: “Рідну мову вчиш усе життя, і жодна людина не може похвалитися, що знає її остаточно, до кінця”.

Чому ж навіть фахівці з мови не можуть поставити крапку в процесі свого навчання?

Тому що мова — це не щось мертве, надане раз назавжди, це жива душа народу, яка постійно працює, розвивається, змінюється. Мова — це дивне явище, котре завжди буває сьогочасним і новомодним, а втім, живе стільки віків, скільки існує сам народ. Мова — це єдина річ, котра невагомим супутником мандрує зі своїм племенем людей упродовж багатьох-багатьох років, знає всі його радощі і поразки, спостерігає веселу вдачу і безупинний сум і всі знахідки складає в скарбницю пам'яті, відбиває у словах і казках, піснях та прислів'ях. Мова — це унікальна субстанція, котра єдина може бути водночас сиво-старою та зелено-юною. Тому вона не боїться експериментувати: сміливо змінюється під впливом новітніх вимог життя, збагачується говірками та сленгом, афоризмами й фразеологізмами — у цьому виявляється її молодий за-

пал і зухвалість. Зараз можна спостерігати, як амплітуда змін коливається від шляхетно вишуканих звернень до бульварно спрощених речень. Проте українська мова не боїться різноманіття. Вона занадто стара для побоювання, занадто багато перетерпіла й бачила на своєму довгому шляху, тому впевнена, що все лушпиння, відсіється, відлетить од неї разом із вітрами змін, а на денці залишиться тільки повноваге зерно народної мудрості, закарбоване в словах.

Але останнім часом спостерігається га-

небне явище, коли українська мова вже не просто засмічена сленгом та дотепами з телевізора, а брутально втоптана в огидність чорного, неприродного їй мату. Світла, м'яка і лагідна у своїй суті, чудова українська мова ніколи не знала грубих слів та зневажливих звернень. Лайливі слова, найвідомішою енциклопедією яких є славнозвісна “Енеїда” І. Котляревського, скоріше дотепні, соковиті та смішні жарти — приклади народного фольклору, ніж зразки брутальності. Оскільки в Україні грубих слів не застосовували й навіть їх побоювалися.

Відомий фольклорист Василь Скуратівський у книзі “Берегиня” пише: “З глибини віків людське слово тайло в собі незвідані загадки магичності: йому вірили, перед ним благоговіли. Прокльони, котрі вважалися найганебнішим проявом чаклунства, могли, на думку предків, принести “лиховісні чари”, які накликають “злі господні сили”. Хто вживав прокльони, того звали лихословами, нечистими, пекельними, аїдниками. Коли лиходії вчиняли зло, громада виганяла їх з села, піддавала тортурам. Пекельним відьмакам виявляли загальну нетерпимість і привселюдну анафему”. А слов'яни — щиросердні та лагідні, користувалися в житті мудрістю: “Бережи хліб

на обід, а добре слово на відповідь”, “Не хочеш почути поганих слів, не кажи їх сам”.

Отже, не слід кидати на розтерзання аїдникам та лихословам калинову рідну мову. Очистимо її від чорних плям мату й тим самим збережимо власні душі від гидоти і зневаги.

Хай засяє українська мова, наче сонечко в літній день. Хай бринить, дзвенить, жебонить, гуркоче й гомонить вона, як весільний бубон. Хай завжди буде чистим, нескаламученим і невмирущим джерело однієї з найстаріших мов світу — української мови!

Ірина МОЛЧАНОВА,
м. Маріуполь, член товариства “Просвіта”

...й свого не цурайтесь.

Т. Шевченко

СТАТТЯ НА ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

Є стаття ця у Законі України.
Ми давно її чекали — не секрет.
То чому ж на мові іншої країни
більшає у нас журналів і газет?

ТО ХТО ТИ?

За трибуною вкраїнську мову
часто вихваляєш ти без меж.
А от власних діток знову й знову
у російську школу віддаєш.

ДО НЕЩИРОГО

Кажеш, що про нашу мову дбаєш,
що за неї рад у пекло йти.
То чому ж на іншій виступаєш,
як виходиш до трибуни ти?

ДО БАЙДУЖИХ

Байдужі?.. Вас би ще й не так
назвати!

Бо ж ви забули, дідько б вас забрав,
і мову, що дали вам батько й мати,
і щирі пісню, що народ наш склав!

ПРО НАРОДНИХ ОБРАНЦІВ

То вони дрімають, тол про секс
читають,

то про спорт балачку хтось веде.
А закони вироблять не поспішають.
Знають: спить солдат, а служба йде!

А є й такі між них, що за Вкраїну,
мовляв, готові битись до загибуні.
Коли ж їй чинять зло якісь падлюки —
вони зраділо потирають руки.

Від мови нашої його кидає в жар,
в розмові про “Просвіту” хмуристь
лоба.

Отож бо! Перед вами — екземпляр
зашореного українофоба.

— Що я антидержавник — це брехня!
Це клятих демократів маячня!.. —
сказав таке ще й плюнув під кінець.
На лацкані — червоний прапорець.

Назвуть себе із гордістю й одверто
француз — французом, німець —
німцем.

В нас декому з нардепів ліпше
вмерти,
аніж назватись українцем.

Володимир ВДОВИЧЕНКО,
с. Саврань Одеської області

СЛОВО ПРО МОВУ

Слова у радості святкові,
В них ніжна музика звучить:
Кохайтесь, люди, в рідній мові
І над усе її любіть.

Бо слово радо привітає,
Зігріє душу, збадьорить,
Хто рідну мову поважає —
У самоті тому не жить.

Олексій ЧУПРИНА,
м. Київ

ОДНА БАТЬКІВЩИНА, І ДВОХ НЕ БУВАЄ

“Друзі мої, Друзі мої, нам треба зустрічатися частіше...”, “бо є в нас думка одна, бо є в нас доля одна...” Протягом семи років звучать ці пісні, і співають їх діти та їхні вихователі з міст Артемівська, що на Донеччині, та Нового Роздолу, що в Галичині.

Через усю Україну треба їхати зі сходу на захід і з заходу на схід, щоб знову зустрітися з друзями, поспілкуватися, поспівати пісень, побувати в серці Галичини — Карпатах, з Високого замку оглянути місто Лева, вклонитися великому Каменярєві на Личаківському кладовищі. Молоді ж галичани, перебуваючи в Артемівську, не перестають дивуватися чудесам соляної шахти: спелеосанаторію, соляному футбольному полю та діючій підземній соляній церкві — свідцтвам духовності та талановитості людей.

Але не тільки розваги. Програма співробітництва шкіл двох регіонів передбачає цілеспрямовану роботу по громадянському вихованню через узагальнення досвіду роботи шкіл на уроках та позакласній роботі, збирання фольклорного матеріалу під час поїздок (артемівці випустили збірничок “Одна Батьківщина, і двох не буває”, участь у конкурсах, олімпіадах, тощо. З кожної поїздки, з кожної зустрічі діти виносять яскраві враження про нашу державу, про її щедрих та талановитих людей, розмірковують над тим, що заважає нам бути багатшими та щасливішими.

Та сьогодні наші діти найщасливіші. За 7 днів перебування в Новому Роздолі делегації дітей та вчителів з м. Артемівська у липні 2002 року 7 разів до Новороздольської школи № 4 підїжджали комфортабельні автобуси. З благословення

голови Миколаївської міської ради Пілки Ігоря Ярославовича та голови міської організації “Просвіта” Здолини Миколи Михайловича везли ті автобуси дітей у Карпати, у Манявський Скит, у Львів, у Нагуєвичі. Нам стало відомо, що в організації перебування дітей з Артемівська активну участь взяв депутат Верховної Ради Писарчук і ми дуже вдячні йому за це.

Серед школярів-новороздільців є “артемівці”, серед артемівців “новороздільці”. Їх уже понад 200. Старші вже дорослі люди, але вважають своїм обов'язком зустрічати дітей, беруть участь у традиційному “Вечорі друзів”. Отам і співають і про вітер з полонини, і про гуцулку Ксеню, і про “Кургани темные”, і про “голубиную стаю в синем небе Донецьком”, та найгучніше — пісню “Друзі мої”.

Не тільки зі сходу на захід, не тільки зі школи в школу, але й з родини в родину йде родинне тепло, щира приязнь, бо діти і в Артемівську, і в Новому Роздолі живуть у сім'ях. І в цьому велика довіра людей одне до одного, бо довіряють найдорожче, святе — дітей своїх. І немає меж у бажанні батьків доглядати дитині, яка приїхала здалеку. Так приймають найрідніших. “Мені вчора голову лугом мили”, — хвалиться Оленка. “А мене возили до бабусі в гори”, — радіє Артем. І можна бути цілком упевненим, що ці діти, їхні сім'ї та родина ніколи і нікому не повірять, що між нашими регіонами є протиріччя або неприязнь. Вони виростають патріотами, що вірять в єдину соборну Україну і будуть дбати про її добробут.

З великої ласки та енергійного піклування голови міського відді-

ЛІТНІ ШКОЛИ

лення “Просвіти” м. Артемівська І. О. Бірчака відчинилися нам двері в Галичину. З розумінням ставляться до проблем громадянського виховання учнів через партнерство шкіл двох регіонів і міський голова О. О. Рева, і його заступник Л. К. Скиба, і начальник міськво М. С. Коліно. Це вони дбають про те, щоб до складу делегації потрапили і ті діти, кому доля сьогодні не дуже всміхається. Саме з такої сім'ї старшокласниця Ю. Р. сказала на заключній прес-конференції, в день відїзду з Нового Роздолу: “Я дістала з цієї поїздки реальні уявлення про нашу державу, про її добрих і щирих людей. Я починаю розуміти, що багато залежить від нас самих. Ми врешті-решт будемо щасливими”.

Ось заради цього і варто продовжувати цю роботу.

І з нами згодні вчительки-просвітянки ЗОШ № 4 м. Нового Роздолу Л. В. Решетня, С. М. Деркач, що всі ці роки невтомно працюють самі і привертають увагу тих, кому не байдуже наше майбутнє.

В. П'ЯТЕНКО, Р. ГОВОРУН,
учителі ЗОШ № 7
м. Артемівська
Донецької області,
члени “Просвіти” з 1991 року.

«ДУША ЖАДАЛА БУДЬ-КОГО»

Історія мистецтва, не лише естрадного, зафіксувала безліч фактів дивовижної поведінки фанатів. Ще й досі згадують, як одна з найзаповзятіших шанувальниць Бориса Романовича Гмирі з'їла чималий шмат снігу зі слідом свого кумира, внаслідок чого мало не померла від запалення легень.

Улюблених артистів їхні поціновувачі вітають не лише квітами на сцені та поза нею. Найчастіше чергують біля службових входів до театрів, концертних залів, мало не ночують поблизу осель популярних митців, розмальовують стіни під'їздів портретними графіті та зізнаннями в палкій любові. Таку образотворчу самодіяльність, приміром, мені випадало бачити в парадних будинків Софії Ротару, Валерія Леонтьєва, Василя Зінкевича... Через нарікання та скарги сусідів "куди треба" — декому із зірок доводиться власним коштом наймати консьєржів та охоронців, робити ремонт у під'їзді. Тож захоплення не стільки творчістю, скільки особистістю митця нерідко стає для нього справжнім випробуванням, тягарем, особливо коли шанувальники перетворюються на ідопоклонників, переступаючи етичні межі спілкування з об'єктом свого обожнювання. Тоді артистам починають набридати телефонними дзвінками, приставанням на вулиці, несанкціонованим фотографуванням тощо. Інколи фантазії фанатів набувають потворних форм. Так, у Таїсії Повалій об'явилася "рідна сестра", у Павла Зіброва — "колишня дружина". Часом "офанатілі" дівчата оголошують, що чекають дитину від свого кумира, хоч той насправді, як мовиться, їх ніколи й у вічі не бачив. Нemoжливiсть особистого контакту із "зіркою" в її симпатиків, буває, провокує розвиток маніакальних

станів, що призводить до агресивних дій. Для прикладу згадаймо хоч би вбивство Джона Леннона або зазіхання на життя його колеги по зіркового квартету "Бітлз" Джорджа Гаррісона, нині вже покійного. Або, навпаки, марні зусилля щодо взаємності спричиняють суїцидні вчинки.

У середовищі фанів існує навіть спеціалізація з відповідними красномовними назвами — "групи", "крихти", "жаби" тощо. Наприклад, так звані "ужиткові" полюють на сувеніри від кумира: годяться шматки одягу, біжутерія, запальнички, недопалки — одне слово, все, що можна знайти, випросити, дістати, навіть украсти. Фактично це фети-

"тихі". Такі збирають автографи, фотографії, вирізки з газет і журналів, пишуть уподобаній "зірці" зворушливі послання, листуються одне з одним, організують фан-клуби. Це найбезпечніші для митця прихильники, яких він вряди-годи заохочує — дарує квитки та контрамарки, афіші, касети, компакт дисків, своїми записами, погоджується на творчі зустрічі в згаданих фан-клубах. Виконавця у гастролях, як правило, супроводжує своєрідний почет із представників різних фангуртів, між якими часто-густо виникають сутички через ревності. Тож артистові додається проблем, адже правоохоронці звинувачують

з-поміж найпалкіших шанувальників вона й формує свою команду обслуги. Обирає передусім освічених, кмітливих, метких і, певна річ, віddаних їй душею й тілом.

Певний зиск від своїх фанатів мають і наші популярні артисти, поблажливо дозволяючи декотрим наблизитися до свого оточення. Потім представники цієї "еліти" стають домогосподарками, няньками і гувернантками "зіркових" нащадків, секретарями, нарешті, просто людьми на побігеньках. Зазвичай біля "поп-дів" можна помітити в статусі "подруги" чи костюмерки таку собі непоказну жіночку чи дівчину "без особистого життя" й власної сім'ї. Ця людина, мало не безоплатно виконуючи всілякі доручення свого кумира, безроздільно присвячує себе йому і його справам, чим щиро пишається, адже відчуває себе особою, наближеною до "імператора".

Зрозуміло, артистам далеко не байдуже ставлення до них аудиторії, суспільства, адже від цього, зрештою, залежить кар'єра, добробут. І щоб шанувальників стало більше, застосовуються різні методи принадування та маніпулювання свідомістю — насамперед для нівелювання критичного ставлення до сценічної діяльності артиста. Він, до речі, може цим і не перейматися, бо то головний біль його продюсера, в чий залежність — фінансову та психологічну — часом потрапляє й сам "кумир".

У процесі ж масової fascination (з англ. Fascination — причарування, зачарування, захоплення) сутю рекламно-піарівськими засобами відбувається обробка, "промивання" мізків публіки, внаслідок чого вона стає примітивним натовпом і починає слухняно саме обожнювати запропонованого, власне

ЗІРКИ ТА ФАНИ

нав'язаного ідола, бажає бачити, чути його повсякчас, прагне певним чином наблизитися до нього, ототожнюючи себе з ним. Через те, що ставлення до творів у репертуарі виконавця переважно музично неосвіченими слухачами висловлюється на рівні понять "подобається", "класно", "суперово" тощо, їм як поживу для обсмоктування періодично підкидають іншого ґатунку, скажімо, доступнішу інформацію — здебільшого дещо про особисте життя "зірки", придбання нею автомобілів, нерухомості, коштовностей, модного одягу і т. ін. Усе це стає приводом для паблісіті, тобто безоплатної реклами в ЗМІ. Причому такий фактаж з'являється цілком у дусі "монетаху атракціонів" (з лат. attraho — принада, зваба), описаного ще 1923 року кінорежисером Сергієм Ейзенштейном у журналі "ЛЕФ". Сутність принципу полягає в тому, аби на тлі щоденного інформаційного тиску на аудиторію видати потужний сигнал, що збігається з поняттям "сенсация" і не може лишитися поза увагою.

Функцію такого сигналу здатні виконувати якийсь "хепенінг", незвичайна подія, нехай навіть уявна. Недарма ж у вигляді новин викидається в інформаційний простір стільки роздмуханих, несуттєвих фактів, а то й навісних вигадок. З урахуванням того, що "брехня застряє в пам'яті надійніше, ніж правда" (Еріх Марія Ремарк). Цей прийом навіть точну назву має — "гьюзмейкінг", і ним широко користуються в політиці, шоу-бізнесі. Задля ошукування довірливого народу, чия душа, перераховуючи поета, жадає лідера, героя, призвідника, ідола, керівника. І вона їх одержує.

Юрій ТОКАРЄВ

СУПЕР-ОБМАН

Пам'ятаєте пісеньку: "Гей, забава, забава, аж до рання". Весела пісенька, заводить. Так хочеться забути про все, відключитися од зайвих проблем і веселитися, веселитися, веселитися. "Гей, забава, забава цілу ніч". Дарма, що грошей у гаманці лише на завтра, та й то лише на півбуханця хліба, а коли зарплата — невідомо; дарма, що забула, коли востаннє купувала собі обновку чи була на концерті; дарма, що чоловікові з вищою освітою доводиться днями стовбичити на базарі, щоб прогудувати родину. Забава.

Стихія свята затягує. Недарма колись під час чуми влаштовували банкети. Всупереч усьому людина хоче бути щасливою. І так хочеться повірити в диво. Особливо, коли розумієш, що в реальному житті тобі нічого "не світить". Але ніде не написано, що забороняється мріяти. Наприклад, що ось одного дня хтось тобі принесе на тарілочці з блакитною смужечкою омріяну квартиру чи машину, що з неба впаде на тебе мільйон чи хоча б тебе просто покажуть по телевізору. Адже показують же щодня все нових і нових щасливчиків-мільйонерів, які просто так отримують по 100–200, а то й більше тисяч за помахом чарівної палички разом із поздоровленнями ведучого чергового лото. І не якісь там зірки політичному чи недосяжного естрадного небосхилу, а прості трудяги, із сусіднього села, які від хвиливання часом слова не можуть сказати і тремтячим голосом проказують лише завче-

ну фразу "грайте і вигравайте". А ти чим гірший? Невже і цього разу тобі не пощастить?

Багато хто від такого масового зомбування не витримує і купується на приманку чергового лото-шоу, яких останнім часом розвелось чимало. Лише ті, що найчастіше впадають в око: "Лото Забава", "Телефортуна", "Мегалот" і ще з десяток "Грайте тут", "Останній шанс", "Миттєва лотерея". Додаймо до цього інтелектуальні шоу на гроші, які стали візитівкою багатьох каналів, сотні гральних автоматів, що під музику "ABBA" *"Money, money,*

Цей прийом азартного зомбування — не новий у світовій історії. Свого часу він був успішно випробуваний в Америці в часи економічної кризи, коли під час "великої депресії" в країні було організовано конкурс на найвитривалішу танцювальну пару, якій було обіцяно велику суму грошей. Більше місяця уся держава, забувши про власні проблеми, слідувала за тупцюванням напівмертвих "танцюристів". Потім про це було відзнято фільм "Загнаних коней пристрілюють, чи не так?". У нас, правда, поки що нікого не

Перша лінія, друга, третя, імена переможців (може там, випадково, немає? Ні? Як шкода), посмішки ведучих, вручення призів. Причому, ніхто не замислюється, звідки беруться суми вирашів і які гроші лишаються за кадром. Забава? Тільки чомусь після того, як ейфорія азарту спаде, на думку вперто йдуть слова Шевченка "за шмат гнилої ковбаси в тебе, хоч матір попроси, то продаси". Продаємося, їй Богу, продаємося, та ще й дешево...

Найцікавіше, що більшість цих забав має назву "державна грошова лотерея". Але поки що невідомо, на які частини державного бюджету спрямовуються "лотерейні" гроші? І чи спрямовуються взагалі? Як-то кажуть, історія це замовчує.

...Під час чергового азартного розіграшу лотереї і оголошення наступного володаря космічного виграшу раптом зловила себе на думці, що мені також хочеться зірватися, побігти і купити у першого зустрічного продавця лотерейних квитків — усе його багатство. А раптом наступного разу і мені пощастить? Вчасно стрималася, відзначивши, однак, ефективність нав'язливого зомбування. Але — немає дурних. Як каже мій старший брат: "Я в азартні ігри з державою не граю". Надто різні вагові категорії.

Наталка ПОЗНЯК

ЗАГНАНИХ КОНЕЙ ОБДУРЮЮТЬ...

"money" пропонують нам кинути до щілини 50 копійок (а раптом на тебе посиплеться золотий дощ) — виходить країна суцільної гри на гроші. І чим бідніші люди, тим швидше вірять обіцянкам виграшу і тим більше у них бажання виграти. Що там 1–3–10 останніх гривень, якщо можна на дурняк отримати такі гроші. Проте, що можна і не отримати, у цей момент якось не думається. Лотерейний бізнес у державі процвітає як ніколи. Азарт. А за азартом забуваєш про всі проблеми. Яка там політика, яка там влада, які там катастрофи чи шахтарі, яка там невилплата зарплат чи зростання цін! Тут такі грошіми перед носом водять.

пристрілюють ні на шоу, ні після, але мізки пудрять добряче.

Ніхто не пробував подивитися черговий розіграш лото тверезими очима? Справжнісінька забава. Двоє клоунів разом з ведучими збиткуються над нами, як їхній душі заманеться. Примітивним суржиком, якого не почуєш навіть на ринках чи в приміському громадському транспорті, закликають усіх "грати і вигравати", і ми слухняно киваємо головами, не помічаючи, як із нас знуцаються, як вперто культивується в нас "синдром хохла". Забава. Але ніхто на це не звертає уваги, бо ведучі вміло закручують інтригу, через кожні 2–3 хвилини сповіщаючи про черговий виграш.

ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР

ЛІКАРЯ НЕЩАСНИМ...

Якщо російські "паперові медіа" більш-менш відмежуються од вульгарної брехні про Україну, то у віртуальному просторі — вольному воля. Залишається тільки розвезти руками, мовляв, "платок" на чорний "роток" — справа безнадійна. Надто вже дражлива тема: мовне питання. "Хватит терпеть издевательства кучки сумасшедших националистов", — напружує волю якийсь там Льовушка. В Україні — ґвалт. Нехтують права "значительной части граждан". Не дають російській мові статусу державної. Далі Льовушка попускає пасок ще на кілька дірочок: "Або Україна, як європейська держава, буде визнавати європейські звичаї, або ми їй покажемо "мать Кузьми". Нехай розберуться з отими нациками, котрі "мало чем отличаются от талibов". Льова, Льоха та Владлен у цьому не сумніваються.

На жаль, в Україні таких мудрагелів із "п'ятої колони" чимало. Українці, знову ж таки, на жаль, ганебно толерантні до таких ось "льовушек". Знайшовся, щоправда, один козак із хрестоматійного "мільона свинопасів"... Заправив на форум "Мігнюс сом" цитатник європейських сучасників "гражданіна Росії" Валуєва. Професор університету в Катані Маріо Рапізарді: "Указ 1876 року є ганьбою цивілізації". Професор Римського університету Де Губернатіс: "Я не знаю самих українців, тільки їх народну літературу, якою захоплююся. Народ цей був би щасливий, якби виборів собі свободу...". Далі великий гуманіст, посол у Парламенті Швеції доктор Адольф Гедін: "Мова — це дихання народу. Затискати інтелектуально і морально незалежне життя нації — означає відібрати у цивілізації життєві сили для просування вперед...".

У цьому ж дусі — три дрібно списані сторінки, але Льовушкам все це "по рабабану". "Інтересна інформація, — блискавично реагують вони, — Значіт, Австрія всьо-такі готовіла волненія на Україне...". Інший братішка, в унісон Льовушкам, ділиться щойно спеченою "мислішкою": "Не такой он уж іностранный, украинский язык...". Ще інший б'є наповал: "А ось болгарською читати значно важче. Как по-польскі. Очевидно, українська розійшлася з російською не так давно, як "другі слов'янські язичи...".

Читаєш це все і подумки кричиш: "Лікаря нещасним!!". Або ж, цитуючи Булгакова, шепочеш: "Яду мене, яду...".

Уляна ГЛІБЧУК